

2. Jordbruk

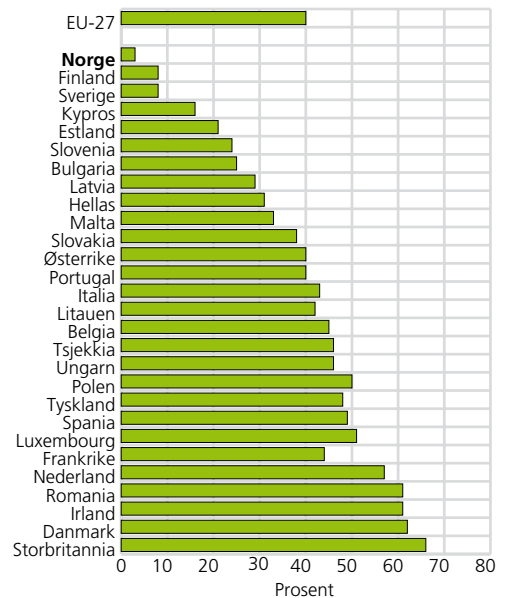
Dagens norske jordbruk er et resultat av naturgitte forhold, den generelle samfunnsutviklingen og landbrukspolitikken.

Naturgitte forhold

Jordbruksarealet i drift utgjør om lag 3,4 prosent av landarealet, Svalbard og Jan Mayen ikke medregnet. Store deler av landarealet er lite egnet for moderne jordbruksdrift. De viktigste årsakene er:

- **Terrengforhold:** Mye areal er bratt, og dyrket og dyrkbart areal er oppdelt og ligger spredt.
- **Jorddekke:** Mye areal har tynt dekke av jord over berggrunnen, eller jorda inneholder mye stein.
- **Klima:** Norge ligger langt mot nord og har kort vekstsesong og liten varmesum. Dessuten ligger mye av arealet høyt over havet der vekstsesong og varmesum reduseres ytterligere. Dette begrenser hvilke vekster som kan dyrkes, og avling per dekar. Det meste av landet har tilstrekkelig nedbør i vekstsesongen. Langs kysten fra Vestlandet og nordover begrenser mye nedbør i innhøstingsperioden hvilke vekster som kan dyrkes. Store deler av landet har et klima som er best egnet til dyrking av gras og andre grovfôrvekster for husdyr.

Figur 2.1. **Norge og EU. Jordbruksareal i drift i prosent av totalt landareal. 2007**

Kilde: Eurostat.

Den generelle samfunnsutviklingen

Den generelle økonomiske utviklingen i Norge påvirker jordbruket gjennom blant annet:

- **Etterspørselen:** Hvor mye og hva slags norskproduserte matvarer forbrukerne etterspør.
- **Arbeidsmarkedet:** Muligheten for dem som arbeider i jordbruket, til å ta seg

arbeid utenom jordbruksbedriften samt tilgangen til og prisen på innleid arbeidskraft.

- Rentnivået: Kostnadene til investeringer i maskiner, bygninger med videre påvirkes av rentnivået.
- Den teknologiske utviklingen: Hvor raskt ny teknologi tas i bruk, bestemmes blant annet av forholdet mellom prisen på arbeidskraft og kapital.

Politiske rammer

Jordbruket er en sterkt regulert næring, og jordbrukspolitikken har stor innvirkning på hva som produseres, hvor mye som produseres, og hvor produksjonen finner sted. Jordbruket skal også bidra til å oppfylle en del mål som går utover produksjon av mat. I St.meld. nr. 19 (1999-2000) heter det at landbruket i tråd med samfunnets behov skal produsere:

- helsemessig trygg mat av høy kvalitet med bakgrunn i forbrukernes preferanser.
- andre varer og tjenester med utgangspunkt i næringens samlede ressurser.
- fellesgoder som livskraftige bygder, et bredt spekter av miljø- og kulturgoder, og en langsiktig matforsyning.

Internasjonale avtaler gir rammer for den nasjonale politikken. De viktigste internasjonale avtalene er EØS-avtalen og WTO-avtalen. Særlig WTO-avtalen setter begrensninger på importvernet (tollsatsene) og hvor mye og hva slags budsjetstøtte (overføringer over statsbudsjettet) som kan gis. Det pågår forhandlinger i WTO om en videre liberalisering av handelen med jordbruksvarer.

Importvernet fører til at jordbruket i Norge oppnår høyere priser enn verdensmarkedets priser, og dermed blir den innenlandske produksjonen større enn den ellers ville ha blitt. Støtten over statsbudsjettet gis i form av en rekke tilskudd. Støtten deles ofte inn i:

- Direkte støtte
  - Produksjonsavhengig støtte, for eksempel pristilskudd på produkter
  - Produksjonsuavhengig støtte, for eksempel tilskudd per husdyr eller per dekar jordbruksareal i drift samt ulike sosiale ordninger
- Støtte til investeringer
- Indirekte støtte via forskning, undervisning og rådgivning

For å nå målene i landbrukspolitikken blir mye av støtten differensiert etter produksjon, region, buskapsstørrelse og arealstørrelse.

OECD (organisasjon for økonomisk samarbeid og utvikling) foretar beregninger av støtten til jordbruket i de enkelte medlemslandene. For Norge viser beregningene for 2009 at importvernet utgjør 11,1 milliarder kroner og budsjetstøtten 12,3 milliarder kroner. Samlet utgjør importvern og budsjetstøtte 66 prosent av total produksjonsverdi.

I tillegg til importvern og budsjetstøtte er jordbruket underlagt juridiske virkemidler i form av lover og forskrifter. Viktige lover og forskrifter er:

- Odelsloven og konsesjonsloven: Lovene regulerer omsetningen av landbrukseiendommer.

- Jordloven: Loven omhandler vern av dyrka og dyrkbar jord, deling av landbrukseiendom med videre.
- Dyrevernloven
- Lov om regulering av ervervsmessig husdyrhold: Loven regulerer buskapsstørrelse i svine- og fjørfehold.
- Forskrift om kvoteordningen for melk: Forskriften regulerer produksjonen av ku- og geitemelk.

Utviklingstrekk

Fra 1950-årene og framover har jordbrukspolitikken stimulert til kornproduksjon i de områdene av landet som har klima og topografi som er egnet til korndyrking («kanaliseringspolitikken»). Dette gjelder det sentrale Østlandet og rundt Trondheimsfjorden. Det meste av produksjonen av melk og kjøtt fra husdyr som storfe, sau og geit (grovfôretende husdyr) foregår i dal- og fjellbygdene, på Vestlandet, langs kysten av Trøndelag og i Nord-Norge.

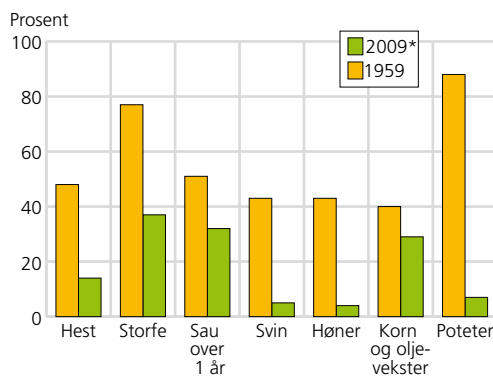
Parallelt med spesialiseringen mellom distrikter har det skjedd en spesialisering i den enkelte jordbruksbedrift. For 50 år siden hadde de fleste bedrifter flere

husdyrslag og dyrket flere vekster. Mange jordbruksbedrifter har nå sluttet helt med husdyr, eller har bare ett slag. Også i planteproduksjonen har det skjedd en spesialisering i retning av én eller få vekster, delvis har dette sammenheng med endringene i husdyrholdet.

Den norske produksjonen av jordbruksprodukter er rettet mot det innenlandske markedet, med unntak av pelsdyrskinn. Norske jordbruksprodukter er til vanlig ikke prismessig konkurransedyktige på verdensmarkedet, og den innenlandske produksjonen må tilpasses slik at det norske markedet over tid er i balanse.

Jordbruket har gjennomgått en omfattende mekanisering og effektivisering i løpet av de siste 50 årene. I 1959 hadde 48 prosent av jordbruksbedriftene hest, mens 20 prosent hadde firehjulstraktor. Fram til først på 1980-tallet gikk hesten gradvis ut av bruk som trekraft i jord- og skogbruket. I 2005 hadde 96 prosent av jordbruksbedriftene firehjulstraktor. I perioden 1959-2009 er arbeidsinnsatsen i jordbruket redusert fra 594 millioner timeverk til 107 millioner timeverk, mens samlet produksjon av plante- og husdyrprodukter har økt med om lag 80 prosent.

Figur 2.2. Andel jordbruksbedrifter med ymse husdyr og vekster. 1959 og 2009*. Prosent

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

2.1. Jordbruksbedrifter og brukere

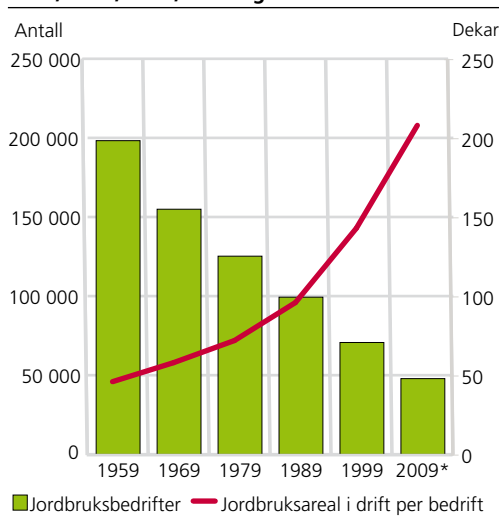
- Fra 1959 til 2009 er antall jordbruksbedrifter redusert med 76 prosent, fra 198 000 til 48 000.
- Gjennomsnittlig jordbruksareal per jordbruksbedrift har økt fra 50 dekar i 1959 til 212 dekar i 2009.
- I 2009 var 41 prosent av jordbruksarealet i drift leid, det vil si at arealet ble drevet av andre enn eieren.
- I 2009 var 6 prosent av jordbruksbedriftene godkjent for økologisk drift.

- Jordbruksbedrifter drevet av personlig bruker dominerer jordbruket i Norge, men antall bedrifter organisert som ansvarlig selskap har økt de siste årene. Mange av disse driver samdrift i melkeproduksjon.
- I 2009 var 14 prosent av de personlige brukerne kvinner.

Antall jordbruksbedrifter

Fra 1950-tallet og framover har antall jordbruksbedrifter avtatt sammenhengende, med unntak for slutten av 1970-tallet da inntektene i jordbruket økte, og det var stor optimisme i næringa. Etterkrigstida har vært preget av vekst i økonomien og liten arbeidsledighet. Arbeidskraften i jordbruket har gått til bedre betalt arbeid i andre næringer. Samtidig har framgang i plante- og husdyravl, mer og bedre handelsgjødsel og plantevernmidler samt mekanisering og spesialisering på den enkelte jordbruksbedrift ført til en stor økning i produksjon per sysselsatt i jordbruket.

Figur 2.1.1. Antall jordbruksbedrifter og gjennomsnittlig jordbruksareal per bedrift. 1959, 1969, 1979, 1989, 1999 og 2009*

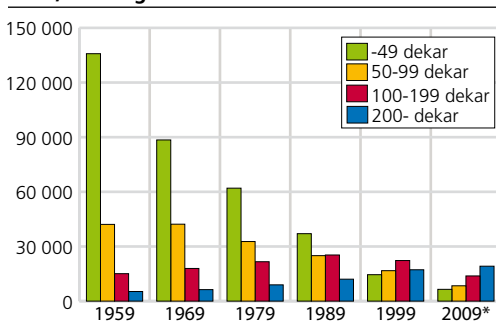
Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Avgangen av jordbruksbedrifter skjer blant de små bedriftene, målt etter jordbruksareal i drift. Mange av disse gir ikke arbeid på fulltid for en person, og inntekta kan heller ikke konkurrere med arbeidsinntekta i andre næringer. Mekanisering av små bedrifter er dessuten kostbart. Ved generasjonsskifte er det ofte ingen som ønsker å drive bedriften videre.

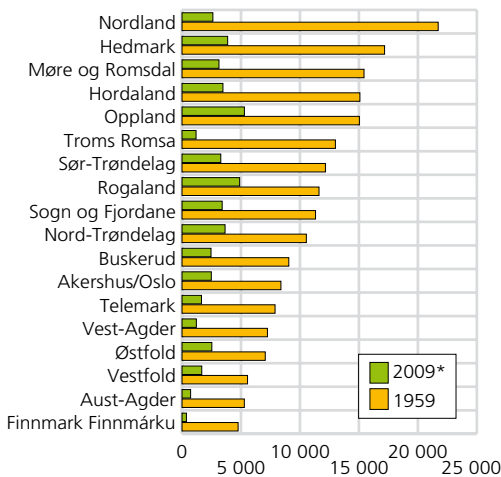
Hva som er små bedrifter, har endret seg over tid, i takt med den teknologiske utviklingen og økningen i levestandarden. Fra 1959 til 1969 minket antall jordbruksbedrifter bare i størrelsesgruppen under 50 dekar jordbruksareal. I de to neste tiårsperiodene ble det færre jordbruksbedrifter i størrelsesgruppene under 100 dekar jordbruksareal. Fra 1989 har antall bedrifter også minket i størrelsesgruppen 100-199 dekar. For størrelsesgruppene 200-299 dekar og 300-499 dekar startet nedgangen i henholdsvis 2002 og 2008. De siste årene har antall jordbruksbedrifter under 50 dekar jordbruksareal økt noe igjen. Dette skyldes en økning i antall samdrifter uten jordbruksareal.

Ikke alle små jordbruksbedrifter som ifølge statistikken er borte, har lagt ned jordbruksdrifta. Noen bedrifter utvider jordbruksarealet, ved leie av jordbruksareal fra bedrifter som legger ned drifta

Figur 2.1.2. Jordbruksbedrifter, etter størrelsen på jordbruksarealet i drift. 1959, 1969, 1979, 1989, 1999 og 2009*

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 2.1.3. **Jordbruksbedrifter, etter fylke. 1959 og 2009***

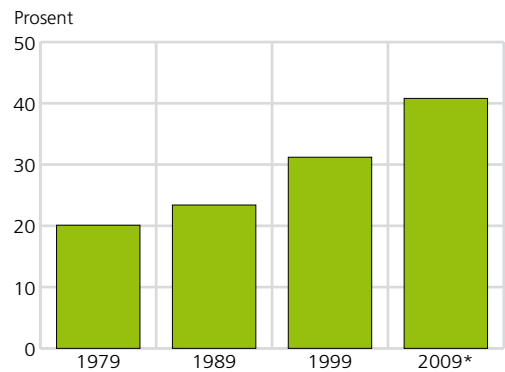
Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

eller ved nydyrking. Det offentlige ga tilskudd til nydyrking fram til begynnelsen av 1990-tallet. Seinere har omfanget av nydyrkingen avtatt mye, og jordbruksbedrifter som nå øker jordbruksarealet, gjør det vesentlig via leie eller kjøp av eksisterende jordbruksareal.

En del av jordbruksarealet på de nedlagte bedriftene har blitt tatt ut av drift fordi arealet er tungdrevet eller ligger avsides til. Dette arealet kan senere gradvis ha gått over til skogbevakst areal. Videre blir en del jordbruksareal omdisponert til tomter, veier og lignende.

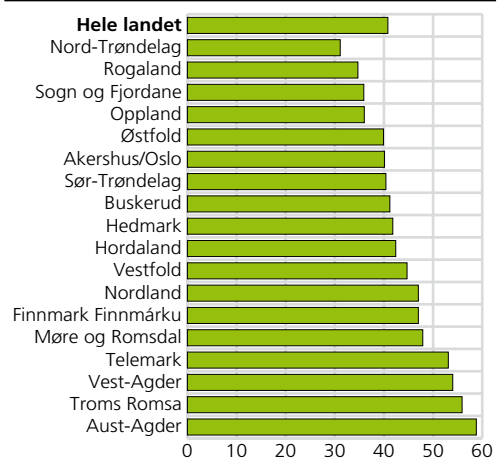
Jordleie

Leie av tilleggsjord tok til på 1950-tallet. Før den tid forekom jordleie hovedsakelig som forpaktning av hele landbrukseiendommer, inkludert driftsbygninger og bolighus. I 1959 leide 13 prosent av jordbruksbedriftene jordbruksareal. Det leide jordbruksarealet utgjorde 12 prosent av samlet jordbruksareal i drift. Vel halvparten av jordbruksbedriftene med jordleie leide hele jordbruksarealet.

Figur 2.1.4. **Andel jordbruksareal i drift som er leid. 1979, 1989, 1999 og 1999*. Prosent**

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Omfanget av jordleie har økt i hele perioden etter 1959. I 1999 leide 55 prosent av jordbruksbedriftene jordbruksareal. Blant jordbruksbedrifter med leiejord leide 6 av 10 mellom 1 og 49 prosent av jordbruksarealet. Dette er den typiske leieren av tilleggsjord fra én eller flere naboeiendommer. Jordbruksbedrifter der hele jordbruksarealet var leid, utgjorde 8 prosent av jordbruksbedriftene. De fleste av disse gjaldt leie fra familie i forbindelse med generasjonsskifte. I 2009 var 41 prosent av jordbruksarealet i drift leid.

Figur 2.1.5. **Andel jordbruksareal i drift som er leid, etter fylke. 2009*. Prosent**

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Driftsformer

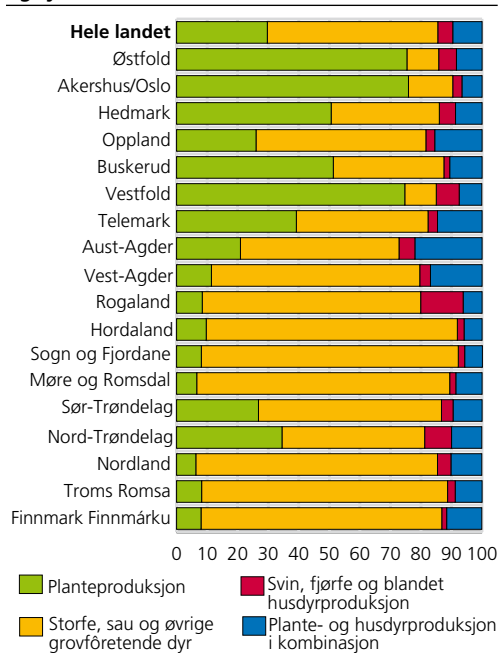
Driftsformen til en jordbruksbedrift fastsettes ut fra andelen de ulike plante- og husdyrproduksjonene i bedriften utgjør av bedriftens totale produksjon. For å regnes som en spesialisert produksjon, for eksempel planteproduksjon, må planteproduksjonen utgjøre mer enn to tredjedeler av bedriftens totale produksjon. For kombinerte produksjoner gjelder at hver av produksjonene må utgjøre mer enn en tredjedel, men mindre enn to tredjedeler av bedriftens totale produksjon. For 2009 fordelte norske jordbruksbedrifter seg slik etter driftsform: 56 prosent husdyrhold, 38 prosent planteproduksjon og 6 prosent husdyr- og planteproduksjon i kombinasjon. Av planteproducentene hadde knapt halvparten korn og oljevekster som driftsform. Dels som en følge av klimatiske og topografiske forhold og dels som en følge av landbrukspolitikken («kanaliseringspolitikken») er det store regionale ulikheter med hensyn til utbredelsen av de ulike driftsformene¹.

Økologisk drift

I 1995 var under 1 prosent av jordbruksbedriftene i Norge godkjent for økologisk drift. Denne andelen har økt til 6 prosent i 2009. Begrepet «økologisk» er beskyttet, og jordbruksprodukter kan bare omsettes som økologiske dersom bedriften har godkjenning. Debio er kontroll- og godkjenningsinstans for økologisk produksjon i Norge og utfører årlig inspeksjon hos alle som deltar i ordningen.

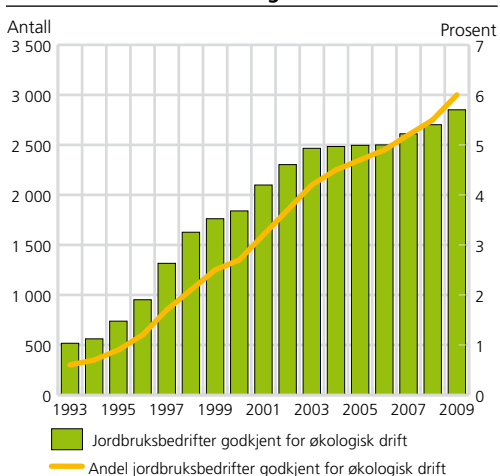
¹ I 2009 ble beregningen av jordbruksbedriftenes driftsform noe endret. Endringen har medført en nedgang i antall jordbruksbedrifter med driftsformene «øvrige grovføretende dyr» og «plante- og husdyrproduksjon i kombinasjon», mens antall jordbruksbedrifter med driftsformen «øvrige jordbruksvekster» har økt. For andre driftsformer er endringene ubetydelige.

Figur 2.1.6. **Jordbruksbedrifter, etter driftsform og fylke. 2009*. Prosent**

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 2.1.7. **Jordbruksbedrifter med økologisk drift. 1993-2009*. Antall og andel**

Kilde: Debio, og jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Brukere

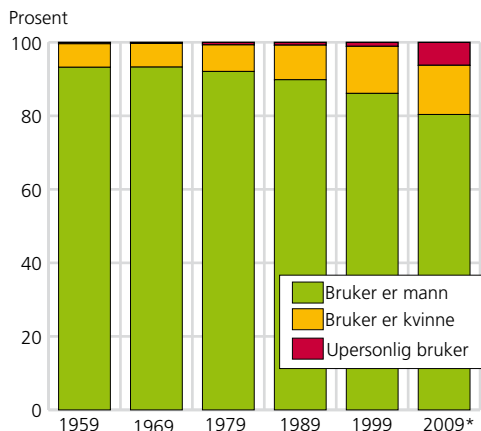
Jordbruksbedrifter drevet av «personlig bruker», enten enkeltperson eller ektepar, er den dominerende måten å organisere jordbruksvirksomhet på i Norge. Odelslov og konsesjonslov gjør det vanskelig for «ikke-fysiske personer» å kjøpe landbruks-eiendom. Videre har «ikke-fysiske personer» i noen grad vært diskriminert når det gjelder statlige tilskudd til jordbruksdrift. I hele perioden 1959-1999 utgjorde jordbruksbedrifter med «upersonlig bruker» godt under 1 000 enheter. Til og med 2001 var samdrift i melkeproduksjon det eneste formelle samarbeidet mellom to eller flere brukere som var berettiget statlig produksjonstilskudd i jordbruket. Antall samdrifter i melkeproduksjon økte fra om lag 100 først på 1990-tallet til 400 i 1999. I 2002 ble forskriften for produksjonstilskudd endret slik at alle typer foretak kan motta tilskudd, uavhengig av hva som produseres. Dette har ført til en økning i antall bedrifter organisert som ansvarlig selskap, fra 500 i 1999 til 2 600 i 2009.

Ved endring av odelsloven i 1975 fikk eldste barn i søskenflokket best odelsrett, uavhengig av kjønn. Dette gjaldt imidlertid

bare for personer født etter 1. januar 1965. Fra 1. juli 2009 er loven endret på nytt, og eldre går foran yngre, uavhengig av når de er født. I 1959 og 1969 var vel 6 prosent av brukerne kvinner, derav flest enker. I 1999 utgjorde kvinnelige brukere 13 prosent, og av disse var 80 prosent gifte/samboere. Det var om lag samme andel som for mannlige brukere. I 2009 var 14 prosent av brukerne kvinner.

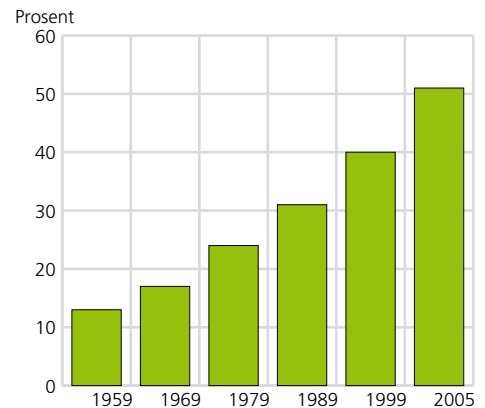
I 2009 var gjennomsnittsalderen for brukerne 50 år. Fra 1969 til 1999 sank gjennomsnittsalderen fra 54 til 48 år. På slutten av 1990-tallet gikk andel brukere som var 70 år eller eldre, vesentlig ned. Dette henger trolig sammen med økt avkorting av produksjonstilskudd i jordbruket for brukere i denne aldersgruppa. Avkorting av produksjonstilskudd på grunn av høy alder ble innført for å oppmuntre til generasjonsskifte. Fra og med 1999 gjaldt to satser for avkorting, en for brukere i alderen 67-69 år og en annen og vesentlig høyere sats for brukere 70 år og eldre. Avkorting av produksjonstilskudd for eldre brukere ble avvirket i to omganger, i 2008

Figur 2.1.8. Jordbruksbedrifter, etter brukertype og kjønn for personlig bruker. 1959, 1969, 1979, 1989, 1999 og 2009*. Prosent

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 2.1.9. Jordbruksbedrifter der bruker og/eller ektefelle/samboer har landbruksutdanning¹. 1959, 1969, 1979, 1989, 1999 og 2005. Prosent

¹1959 og 1969: Jordbruksbedrifter der både bruker og ektefelle hadde landbruksutdanning, er telt to ganger.

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

for brukere i alderen 67-69 år og i 2009 for brukere 70 år og eldre.

Over tid har andel brukere og ektefeller/samboere med landbruksutdanning økt. Økningen må ses i sammenheng med endringen fra mindre til større jordbruksbedrifter der det kreves mer faglig kompetanse. Et annet forhold er den generelle samfunnsutviklingen der det gradvis har blitt vanligere med utdanning utover grunnskole. I 2005 hadde 51 prosent av jordbruksbedriftene bruker og/eller ektefelle/samboer med landbruksutdanning. Bruker hadde landbruksutdanning på 47 prosent av jordbruksbedriftene, mens andelen for ektefelle/samboer var 13 prosent.

Boks 2.1.1. Jordbruksbedrifter – avgrensning

Til og med 1998 omfattet jordbruksbedrift virksomhet innenfor en kommune. Fra og med 1999 er jordbruksbedriften uavhengig av kommunegrenser. På 1950- og 1960-tallet hadde få jordbruksbedrifter virksomhet i flere kommuner. Senere har leie av tilleggsjord økt i omfang, og dette har medført at flere jordbruksbedrifter har virksomhet i mer enn en kommune. Omfanget av virksomhet i flere kommuner har vært undersøkt i de fullstendige tellingene i 1979 og 1989. I begge tellingene ga en sammenslåing av jordbruksbedrifter med samme *personlige* bruker en nedgang på om lag 1 000 jordbruksbedrifter.

Boks 2.1.2. Bruker – foretak

I denne publikasjonen brukes termen «bruker» om den personen (fysisk person eller juridisk person) som er hovedansvarlig for drifta av en jordbruksbedrift. I andre sammenhenger, for eksempel ved søknad om produksjonstilskudd i jordbruket og i Brønnøysundregistrene, brukes isteden termen «foretak». Foretaket kan være enten enkelt-personforetak eller ulike former for juridiske personer, som aksjeselskap og ansvarlige selskap med videre. I jordbruksstatistikken omfatter «personlige brukere» noen fysiske personer med så liten jordbruksdrift at de ikke søker produksjonstilskudd eller er registrert i Brønnøysundregistrene.

Tabell 2.1.1. **Jordbruksbedrifter, etter størrelsen på jordbruksareal i drift og fylke**

	I alt	Størrelsesgrupper. Dekar				
		-49	50-99	100-199	200-499	500-
1949 ¹	213 441	150 130	42 526	15 597	4 809	379
1959 ¹	198 315	135 830	42 126	15 074	4 870	415
1969 ¹	154 977	88 481	42 240	17 938	5 822	496
1979 ¹	125 302	62 017	32 716	21 632	8 228	709
1989 ¹	99 382	37 031	24 969	25 330	11 194	858
1999 ¹	70 740	14 517	16 720	22 286	15 640	1 577
2000 ²	68 539	13 574	15 677	21 411	16 169	1 708
2001 ²	65 607	11 804	14 762	20 541	16 604	1 896
2002 ²	61 890	9 975	13 476	19 555	16 772	2 112
2003 ²	58 231	8 211	12 230	18 669	16 828	2 293
2004 ²	55 507	7 047	11 243	17 754	16 985	2 478
2005 ²	53 003	6 411	10 141	16 764	17 003	2 684
2006 ²	51 218	5 998	9 597	15 901	16 799	2 923
2007 ²	49 935	6 171	8 875	15 195	16 598	3 096
2008 ²	48 825	6 213	8 660	14 481	16 229	3 242
2009* ²	47 906	6 476	8 423	13 830	15 773	3 404
2009*²						
Fylke						
Østfold	2 528	222	294	696	920	396
Akershus og Oslo	2 483	195	349	603	883	453
Hedmark	3 870	380	595	976	1 393	526
Oppland	5 290	630	903	1 703	1 804	250
Buskerud	2 459	272	516	746	718	207
Vestfold	1 674	211	303	466	502	192
Telemark	1 649	303	477	483	322	64
Aust-Agder	728	181	148	198	177	24
Vest-Agder	1 216	263	273	309	336	35
Rogaland	4 886	857	652	1 328	1 744	305
Hordaland	3 469	824	1 066	982	551	46
Sogn og Fjordane	3 405	606	873	1 242	666	18
Møre og Romsdal	3 133	402	567	981	1 099	84
Sør-Trøndelag	3 287	273	470	987	1 342	215
Nord-Trøndelag	3 650	372	413	973	1 575	317
Nordland	2 616	326	310	720	1 100	160
Troms Romsa	1 190	117	184	349	468	72
Finnmark Finnmarku	373	42	30	88	173	40

¹ Gjelder bedrifter med minst 5 dekar jordbruksareal i drift.

² Samdrifter osv. med mindre enn 5 dekar jordbruksareal i drift er medregnet.

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.1.2. Jordbruksareal per jordbruksbedrift, etter fylke. 1949, 1959, 1969, 1979, 1989, 1999, 2008 og 2009*. Dekar

	1949 ¹	1959 ¹	1969 ¹	1979 ¹	1989 ¹	1999 ²	2008 ²	2009* ²
Hele landet	48,1	49,6	61,6	76,1	99,7	146,8	209,8	211,9
Fylke								
Østfold	99,5	108,1	126,4	139,2	155,1	214,0	288,2	294,3
Akershus og Oslo	88,4	97,9	120,1	137,6	160,8	233,7	314,6	315,8
Hedmark	54,0	57,7	74,2	92,8	117,5	181,8	268,4	274,9
Oppland	58,6	57,5	67,6	81,1	103,0	145,7	194,2	196,0
Buskerud	54,7	55,6	65,0	74,4	89,6	136,7	210,1	213,4
Vestfold	74,8	82,0	101,2	107,9	123,0	176,9	245,0	247,8
Telemark	40,7	39,9	45,3	49,6	60,1	100,1	156,8	154,7
Aust-Agder	28,8	27,8	33,1	38,4	53,5	95,7	156,6	154,3
Vest-Agder	26,7	29,2	36,6	43,6	59,1	101,7	162,0	159,3
Rogaland	44,1	52,8	69,5	85,5	110,7	156,4	203,5	205,4
Hordaland	34,2	34,9	41,0	46,2	60,3	84,2	121,3	122,3
Sogn og Fjordane	41,6	41,4	46,1	50,5	64,2	90,0	132,7	133,0
Møre og Romsdal	38,8	37,3	45,2	56,6	80,0	122,7	181,0	182,7
Sør-Trøndelag	57,1	56,4	68,1	87,2	114,9	159,1	226,0	228,4
Nord-Trøndelag	62,2	67,1	82,1	107,3	135,7	176,1	237,6	241,6
Nordland	32,1	31,8	43,6	58,1	94,1	151,2	221,8	223,6
Troms Romsa	30,7	30,0	38,9	49,0	78,2	133,0	211,6	214,3
Finnmark Finnmarku	23,2	25,5	35,9	56,5	95,1	160,3	251,1	261,0

¹ Gjelder bedrifter med minst 5 dekar jordbruksareal i drift.

² Samdrifter osv. med mindre enn 5 dekar jordbruksareal i drift er medregnet.

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.1.3. Jordbruksbedrifter, etter driftsform og fylke. 2009*

	I alt	Østfold	Akershus og Oslo	Hedmark	Oppland	Buskerud	Vestfold
Jordbruksbedrifter i alt	47 906	2 528	2 483	3 870	5 290	2 459	1 674
Driftsform							
Korn og oljevekster	8 209	1 505	1 555	1 227	587	810	763
Øvrige jordbruksvekster	7 622	299	302	699	1 388	453	294
Hagebruksvekster	1 630	74	56	66	53	145	134
Storfe mjølkeproduksjon	10 576	127	130	611	1 342	242	71
Storfe kjøttproduksjon	3 708	73	87	256	461	166	61
Storfe mjølk- og kjøttproduksjon i kombinasjon	527	19	14	31	84	12	8
Sau	8 068	31	81	345	786	333	22
Øvrige grovføretende dyr	1 738	6	27	63	116	67	6
Svin og fjørfe	1 578	125	54	158	89	28	104
Blandet planteproduksjon	509	50	18	46	32	39	70
Blandet husdyrproduksjon	704	22	19	38	52	16	22
Plante- og husdyrproduksjon i kombinasjon	3 037	197	140	330	300	148	119
	Tele- mark	Aust- Agder	Vest- Agder	Roga- land	Horda- land	Sogn og Fjordane	Møre og Romsdal
Jordbruksbedrifter i alt	1 649	728	1 216	4 886	3 469	3 405	3 133
Driftsform							
Korn og oljevekster	343	23	30	44	-	-	55
Øvrige jordbruksvekster	394	180	237	323	235	379	556
Hagebruksvekster	115	39	34	188	306	183	66
Storfe mjølkeproduksjon	123	109	286	1 413	693	1 058	1 076
Storfe kjøttproduksjon	135	87	171	389	333	255	391
Storfe mjølk- og kjøttproduksjon i kombinasjon	6	6	17	111	14	35	31
Sau	222	89	225	1 208	1 271	955	564
Øvrige grovføretende dyr	65	16	49	287	319	233	139
Svin og fjørfe	33	22	24	431	43	34	27
Blandet planteproduksjon	45	24	11	26	13	51	10
Blandet husdyrproduksjon	15	16	13	227	34	30	28
Plante- og husdyrproduksjon i kombinasjon	153	117	119	239	208	192	190

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.1.3 (forts.). **Jordbruksbedrifter, etter driftsform og fylke. 2009***

	Sør- Trøndelag	Nord- Trøndelag	Nordland	Troms Romsa	Finnmark Finnmárku
Jordbruksbedrifter i alt	3 287	3 650	2 616	1 190	373
Driftsform					
Korn og oljevekster	571	691	5	-	-
Øvrige jordbruksvekster	534	656	433	170	90
Hagebruksvekster	20	76	44	25	6
Storfe mjølkeproduksjon	1 034	1 041	806	282	132
Storfe kjøttproduksjon	247	262	255	57	22
Storfe mjølk- og kjøttproduksjon i kombinasjon	49	44	38	5	3
Sau	436	238	750	428	84
Øvrige grovføretende dyr	59	50	98	126	12
Svin og fjørfe	79	246	62	16	3
Blandet planteproduksjon	17	42	8	7	-
Blandet husdyrproduksjon	38	69	47	15	3
Plante- og husdyrproduksjon i kombinasjon	203	235	70	59	18

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.1.4. Jordbruksbedrifter, etter brukertype og fylke. 2009*

	Jordbruks- bedrifter i alt	Brukertype					
		Med personlig bruker			Med upersonlig bruker		
		I alt	Mannlige brukere	Kvinnelige brukere	I alt	Ansvarlig selskap	AS, institu- sjon o.l.
1959	198 315	197 532	184 858	12 674	783	.	.
1969	154 977	154 493	144 534	9 959	484	.	.
1979	125 302	124 408	115 375	9 033	894	.	.
1989	99 382	98 610	89 267	9 343	772	.	.
1999	70 740	69 959	60 914	9 045	781	462	319
2000	68 539	67 645	58 439	9 205	894	578	316
2001	65 607	64 485	55 503	8 982	1 122	749	373
2002	61 890	60 044	52 182	7 862	1 846	1 398	448
2003	58 231	56 308	48 980	7 328	1 923	1 565	358
2004	55 507	53 376	46 337	7 039	2 131	1 813	318
2005	53 003	50 476	43 751	6 725	2 527	2 184	343
2006	51 218	48 417	41 857	6 560	2 801	2 429	372
2007	49 935	46 939	40 389	6 550	2 996	2 582	414
2008	48 825	45 679	39 204	6 475	3 146	2 667	479
2009*	47 906	44 905	38 500	6 405	3 001	2 564	437
2009*							
Fylke							
Østfold	2 528	2 427	2 108	319	101	80	21
Akershus og Oslo	2 483	2 391	2 063	328	92	50	42
Hedmark	3 870	3 701	3 192	509	169	140	29
Oppland	5 290	4 841	4 226	615	449	418	31
Buskerud	2 459	2 334	1 986	348	125	85	40
Vestfold	1 674	1 600	1 429	171	74	39	35
Telemark	1 649	1 591	1 349	242	58	33	25
Aust-Agder	728	692	591	101	36	23	13
Vest-Agder	1 216	1 144	976	168	72	55	17
Rogaland	4 886	4 478	3 829	649	408	364	44
Hordaland	3 469	3 280	2 775	505	189	161	28
Sogn og Fjordane	3 405	3 205	2 720	485	200	185	15
Møre og Romsdal	3 133	2 884	2 431	453	249	230	19
Sør-Trøndelag	3 287	3 073	2 702	371	214	191	23
Nord-Trøndelag	3 650	3 345	2 903	442	305	281	24
Nordland	2 616	2 433	2 034	399	183	161	22
Troms Romsa	1 190	1 142	917	225	48	43	5
Finnmark Finnmarku	373	344	269	75	29	25	4
Jordbruksareal i drift							
0 dekar ¹	1 862	865	707	158	997	958	39
1- 4 "²	283	187	144	43	96	18	78
5- 49 "	4 331	4 158	3 369	789	173	62	111
50- 99 "	8 423	8 251	6 869	1 382	172	114	58
100-199 "	13 830	13 545	11 514	2 031	285	233	52
200-299 "	8 788	8 467	7 384	1 083	321	293	28
300-499 "	6 985	6 541	5 842	699	444	419	25
500- "	3 404	2 891	2 671	220	513	467	46

¹ Omfatter i hovedsak samdrifter med melkeproduksjon.

² Omfatter i hovedsak jordbruksbedrifter med hagebruk.

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.1.5. **Personlige brukere, etter alder og fylke 2009***

	Personlige brukere i alt	-39 år	40-49 år	50-59 år	60-69 år	70- år	Gjennomsnittsalder
		Prosent					År
1969 ¹	154 493	14	22	29	24	11	54
1979 ¹	124 408	22	19	26	23	10	52
1989 ¹	98 610	27	27	21	18	8	49
1999	69 959	26	29	28	14	3	48
2006	48 417	21	30	30	17	2	49
2007	46 939	21	30	30	18	2	49
2008	45 679	20	30	30	19	2	50
2009*	44 905	19	29	30	19	3	50
2009*							
Fylke							
Østfold	2 427	20	30	30	19	2	50
Akershus og Oslo	2 391	17	30	30	20	3	51
Hedmark	3 701	17	28	30	21	3	51
Oppland	4 841	19	31	29	18	2	49
Buskerud	2 334	17	30	31	21	2	51
Vestfold	1 600	21	27	32	18	3	50
Telemark	1 591	18	29	30	20	4	50
Aust-Agder	692	17	29	32	19	4	50
Vest-Agder	1 144	21	30	26	18	4	50
Rogaland	4 478	23	29	27	18	3	49
Hordaland	3 280	17	26	31	22	4	51
Sogn og Fjordane	3 205	15	27	31	22	4	51
Møre og Romsdal	2 884	18	28	30	21	3	50
Sør-Trøndelag	3 073	18	32	29	18	2	49
Nord-Trøndelag	3 345	22	33	28	16	2	48
Nordland	2 433	18	28	31	20	3	50
Troms Romsa	1 142	17	29	31	20	3	50
Finmark Finnmarku	344	19	28	27	21	3	50
Jordbruksareal i drift							
- 49 dekar	5 210	18	25	29	23	5	52
50- 99 "	8 251	17	27	30	23	3	51
100-199 "	13 545	19	29	30	19	2	50
200-499 "	15 008	22	33	30	15	1	49
500- "	2 891	24	36	29	11	0	47

¹ Gjelder personlige brukere med minst 5 dekar jordbruksareal i drift.

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.1.6. EU og Norge. Jordbruksbedrifter, etter størrelsen på jordbruksarealet i drift og gjennomsnittlig jordbruksareal per jordbruksbedrift. 2007

	Jordbruksbedrifter i alt	Etter jordbruksareal i drift i hektar						Jordbruksareal i drift per jordbruksbedrift
		-4,9	5,0-9,9	10,0-19,9	20,0-29,9	30,0-49,9	50,0-	
		Prosent						Hektar
EU-27								
2005	14 482 010	71	11	7	3	3	5	11,9
2007	13 700 400	70	11	7	3	3	5	12,6
2007								
Belgia	48 010	25	12	16	12	16	18	28,6
Bulgaria	493 130	95	2	1	0	0	1	6,2
Tsjekkia	39 400	50	11	10	5	6	17	89,3
Danmark	44 620	4	20	19	11	13	34	59,7
Tyskland	370 480	23	14	19	9	13	23	45,7
Estland	23 340	36	22	18	7	6	11	38,9
Irland	128 240	7	13	24	19	21	18	32,3
Hellas	860 150	76	13	6	2	1	1	4,7
Spania	1 043 910	53	15	12	6	5	10	23,8
Frankrike	527 350	25	9	10	7	12	37	52,1
Italia	1 679 440	73	12	7	3	2	2	7,6
Kypros	40 120	86	7	4	1	1	1	3,6
Latvia	107 750	41	25	19	6	4	5	16,5
Litauen	230 270	61	20	11	3	2	3	11,5
Luxembourg	2 300	18	9	8	6	11	48	56,9
Ungarn	626 320	89	4	3	1	1	2	6,8
Malta	11 020	97	2	0	0	0	0	0,9
Nederland	76 740	28	14	16	11	16	15	24,9
Østerrike	165 420	33	18	21	11	9	7	19,3
Polen	2 390 960	68	16	10	3	2	1	6,5
Portugal	275 080	73	12	7	2	2	4	12,6
Romania	3 931 350	90	8	2	0	0	0	3,5
Slovenia	75 340	59	25	11	3	1	1	6,5
Slovakia	68 990	87	4	2	1	1	4	28,1
Finland	68 230	10	13	22	16	19	21	33,6
Sverige	72 610	15	18	19	11	12	25	42,9
Storbritannia	299 830	40	10	10	7	9	25	53,8
Norge								
2005	53 000	12	19	32	19	13	5	19,5
2007	49 940	12	18	30	19	14	6	20,7

Kilde: Jordbruksstatistikk, Eurostat.

Tabell 2.1.7. EU og Norge. Jordbruksbedrifter, etter driftsform. 2007

	Jordbruks- bedrifter i alt	Jord- bruks- vekster	Hage- bruks- vekster	Storfe, sau, geit mv.	Svin og/ eller fjørfe	Blandet plante- produk- sjon	Blandet Plante- og hus- dyr- dyrproduksjon produk- i kombinasjon sjon	Ikke klassi- fisert	
	Prosent								
EU-27									
2005	14 482 010	21	19	16	6	12	12	13	2
2007	13 700 400	20	19	16	5	12	11	14	2
2007									
Belgia	48 010	17	12	45	6	2	5	12	0
Bulgaria	493 130	15	10	18	12	9	15	17	3
Tsjekkia	39 400	26	17	27	4	7	6	14	0
Danmark	44 620	54	3	20	4	2	1	16	0
Tyskland	370 480	22	11	44	3	3	4	13	0
Estland	23 340	18	3	30	0	12	18	18	0
Irland	128 240	4	0	93	0	0	0	2	0
Hellas	860 150	22	54	6	0	11	2	5	0
Spania	1 043 910	15	56	15	2	6	3	3	1
Frankrike	527 350	24	20	36	2	4	4	10	0
Italia	1 679 440	24	50	11	1	10	1	4	1
Kypros	40 120	10	73	5	1	8	1	3	1
Latvia	107 750	28	3	30	1	10	11	17	0
Litauen	230 270	19	2	21	0	19	20	19	0
Luxembourg	2 300	7	19	60	2	1	3	8	1
Ungarn	626 320	15	16	4	22	10	15	15	2
Malta	11 020	17	17	4	2	16	2	40	3
Nederland	76 740	15	18	51	8	2	2	5	0
Østerrike	165 420	17	10	58	4	2	2	6	0
Polen	2 390 960	27	7	17	5	9	10	21	5
Portugal	275 080	10	40	14	2	17	6	11	0
Romania	3 931 350	16	2	8	8	19	24	22	1
Slovenia	75 340	6	10	42	0	15	14	12	0
Slovakia	68 990	23	7	15	4	19	10	21	0
Finland	68 230	60	5	24	1	2	0	8	0
Sverige	72 610	46	2	38	1	1	1	11	0
Storbritannia	299 830	13	3	46	4	1	1	3	29
Norge									
2005	53 000	24	3	59	3	1	2	7	0
2007	49 940	25	3	58	3	1	2	8	0

Kilde: Jordbruksstatistikk, Eurostat.

2.2. Jordbruksareal og avlinger

Jordbruksareal omfatter areal av fulldyrka jord, overflatedyrka jord og innmarksbeite. Jordbruksarealet kan deles i areal i drift og areal ute av drift.

- Totalt jordbruksareal ble siste gang registrert i 1989 og var da 10,8 millioner dekar. Av dette var 0,8 millioner dekar ute av drift.
- I 2009 utgjorde jordbruksarealet i drift 10,15 millioner dekar.
- Fra 2002 til 2009 har det registrerte jordbruksarealet i drift minket med 3,0 prosent. I flere fylker har nedgangen vært vesentlig større. Noe av nedgangen skyldes innføring av nytt kartverk.
- Gjennomsnittlig kornavling for de siste fem årene er 1,2 millioner tonn. Kornavlingen er fordoblet siden begynnelsen av 1960-tallet.
- Andel hvete av kornproduksjonen har økt fra 1-2 prosent på 1960-tallet til om lag 30 prosent i dag.
- Produksjonen av poteter er redusert med om lag to tredjedeler fra begynnelsen av 1960-tallet og fram til i dag.
- Fra 1949 til 2009 er om lag 1,08 millioner dekar dyrka eller dyrkbar jord omdisponert til formål som hindrer framtidig jordbruksproduksjon.
- Spredning av husdyr- og handelsgjødsel på jordbruksareal fører til forurensning av vassdrag og utslipp av gasser til luft. Bruk av plantevernmidler kan også utgjøre en fare for vassdragene.
- Jordbruksdrift, særlig høstpløyde arealer, medfører fare for erosjon.

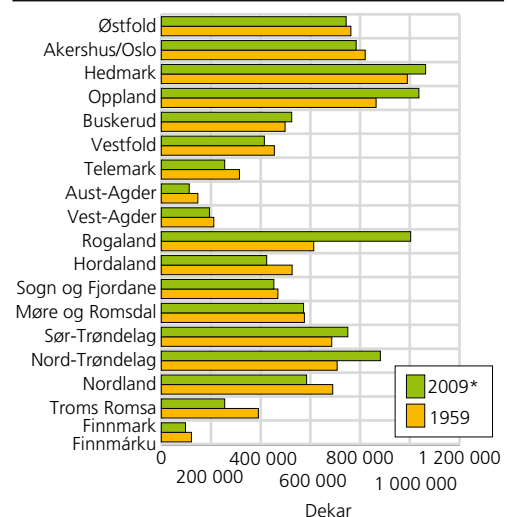
Totalt jordbruksareal

Den årlige statistikken omfatter jordbruksareal som disponeres av jordbruksbedriftene. Det meste av jordbruksarealet som er ute av drift tilhører landbrukseiendommer uten egen jordbruksdrift og blir ikke registrert årlig. Landbrukstellingene i 1979 og 1989 omfattet alle landbrukseiendommer. I 1989 utgjorde totalt jordbruksareal på alle landbrukseiendommer 10,8 millioner dekar, og av dette var 0,8 millioner dekar ute av drift. Jordbruksarealet ute av drift på landbrukseiendommer med egen jordbruksdrift var 111 000 dekar.

Jordbruksareal i drift

I 1959 var jordbruksarealet i drift 9,8 millioner dekar. Arealet minket sakte fram til midt på 1970-tallet. Arealet økte noe på slutten av 1970-tallet og begynnelsen av 1980-tallet og var da rundt 9,5 millioner dekar. Fra slutten av 1980-tallet økte arealet igjen. Denne økningen må ses i sammenheng med overgangen fra produksjonsavhengige tilskudd til arealavhengige tilskudd og strengere krav til spredeareal for husdyrgjødsel. I 2001 og 2002 var det

Figur 2.2.1. Jordbruksareal i drift, etter fylke. 1959 og 2009*. Dekar

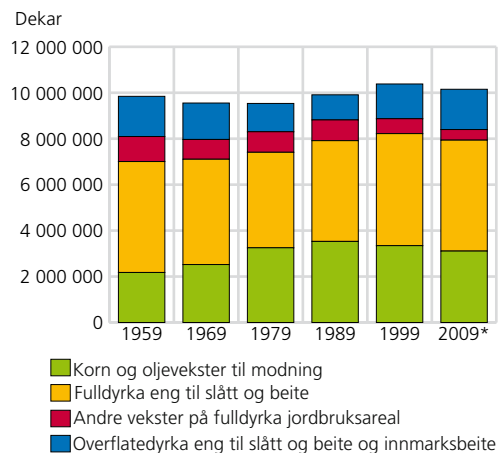

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

registrerte jordbruksarealet i drift nesten 10,5 millioner dekar, det største siden 1939. Fra 2001-2002 til 2009 har arealet minket med 3,0 prosent på landsnivå. I en del fylker er den relative nedgangen vesentlig større; dette gjelder Agderfylkene, Hordaland, Sogn og Fjordane, Møre og Romsdal, Troms og Finnmark. Noe av nedgangen skyldes innføring av nytt kartverk gjennom den såkalte gårdskartprosessen i regi av Norsk institutt for skog og landskap. Dette arbeidet pågår fremdeles.

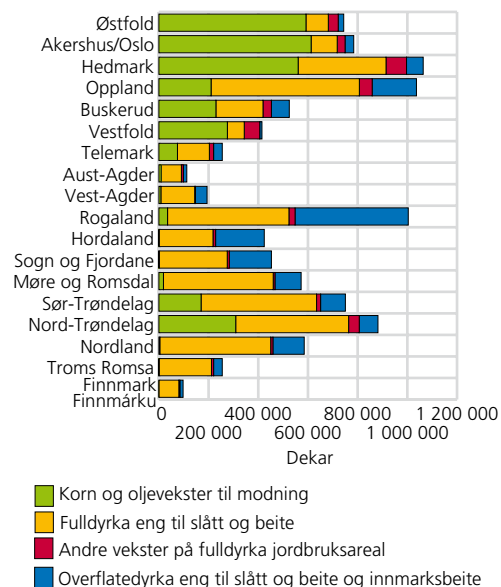
I 1959 utgjorde areal med korn og oljevekster til modning 2,2 millioner dekar, noe som svarte til 22 prosent av jordbruksarealet i drift. Fra 1950-årene og framover har jordbrukspolitikken stimulert til kornproduksjon i de områdene av landet som har klima og topografi som er egnet til korn dyrking. Dette gjelder det sentrale Østlandet og rundt Trondheimsfjorden. Korn- og oljevekstareale økte årlig fram til først på 1990-tallet og nådde 3,7 millioner dekar. Senere har arealet minket, og i 2009 var det 3,1 millioner dekar.

Figur 2.2.2. **Jordbruksareal i drift, fordelt etter hovedgrupper av vekster. 1959, 1969, 1979, 1989, 1999 og 2009*.** Dekar

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 2.2.3. **Jordbruksareal i drift, fordelt etter hovedgrupper av vekster og fylke. 2009*.** Dekar

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Fulldyrka eng utgjorde 4,8 millioner dekar både i 1959 og 2009. Midt på 1970-tallet var arealet under 4,0 millioner dekar. Overflatedyrka eng samt innmarksbeite utgjorde 1,7 millioner dekar både i 1959 og 2009, mens arealet midt på 1980-tallet var i underkant av 1,0 million dekar. Fra 1999 til 2009 har arealet med innmarksbeite økt fra 1,2 til 1,5 millioner dekar. Generelt gir innmarksbeite mindre avling enn fulldyrka og overflatedyrka eng. Det er et krav til innmarksbeite at minst 50 prosent av arealet skal være dekket av grasarter, men innmarksbeite kan omfatte mindre arealer med skog, myr, vann eller fjell. Areal med poteter utgjorde 138 000 dekar i 2009. I 1959 dyrka jordbruksbedriftene poteter på 526 000 dekar.

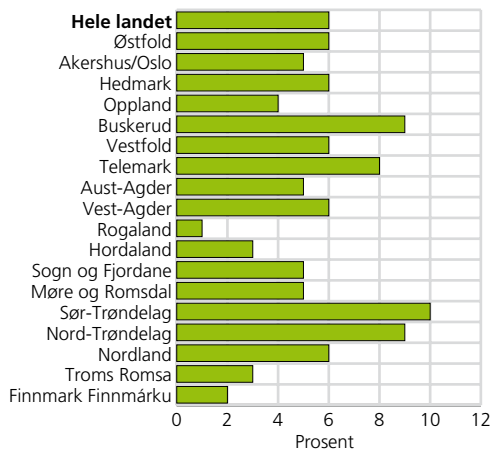
Økologisk jordbruksareal

Økologisk jordbruk bygger på en del forutsetninger:

- Ingen bruk av kunstgjødsel eller kjemisk/syntetisk plantevern

- Et mest mulig variert vekstskifte
- Plantedyrkingen skal legges opp forebyggende mot ugras, sykdommer og skadedyr
- Mest mulig resirkulering av organisk materiale
- Balanse mellom areal og dyretall med hensyn til fôrproduksjon og bruk av husdyrgjødsel.

Figur 2.2.4. Økologisk jordbruksareal og karensareal i prosent av jordbruksareal i drift, etter fylke. 2009*

Kilde: Debio og jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

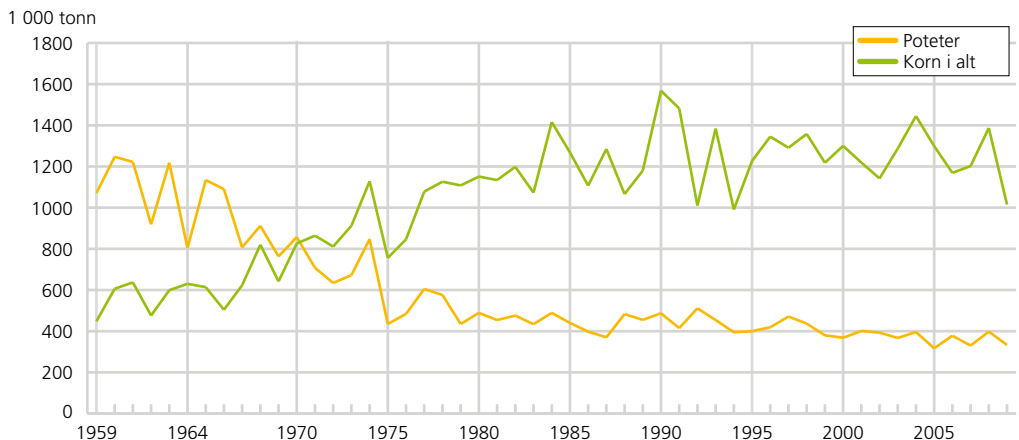
I 2009 utgjorde jordbruksareal som var ferdig omlagt til økologisk drift, og jordbruksareal påbegynt omlagt (karensareal), henholdsvis 440 000 og 127 000 dekar, til sammen 567 000 dekar. Dette svarer til 5,6 prosent av jordbruksarealet i drift. Først i 1997 passerte økologisk drevet areal og karensareal 100 000 dekar.

I St.meld. nr. 19 (1999-2000) er det nedfelt en målsetting om at 10 prosent av det totale jordbruksarealet i løpet av en tiårsperiode skal være lagt om til økologisk drift, forutsatt at det er grunnlag for dette i markedet. Den nåværende regjeringen har som mål at 15 prosent av matproduksjonen og matforbruket i 2020 skal være økologisk.

Avling av jordbruksvekster

Nærmere 90 prosent av jordbruksarealet i Norge brukes til produksjon av fôr til husdyr. Eng til slått og beite samt innmarksbeite utgjorde 65 prosent av jordbruksarealet i drift i 2009. I tillegg dyrkes andre grovfôrvekster som raigras, kornvekster til grønnfôr, fôrraps, fôrmergkål, grønnfôrnepe samt litt rotvekster til fôr (nepe, kålrot og fôrbeter). Videre brukes det alle meste av produksjonen av bygg, havre og

Figur 2.2.5. Avling av korn og poteter. 1959-2009*. 1 000 tonn

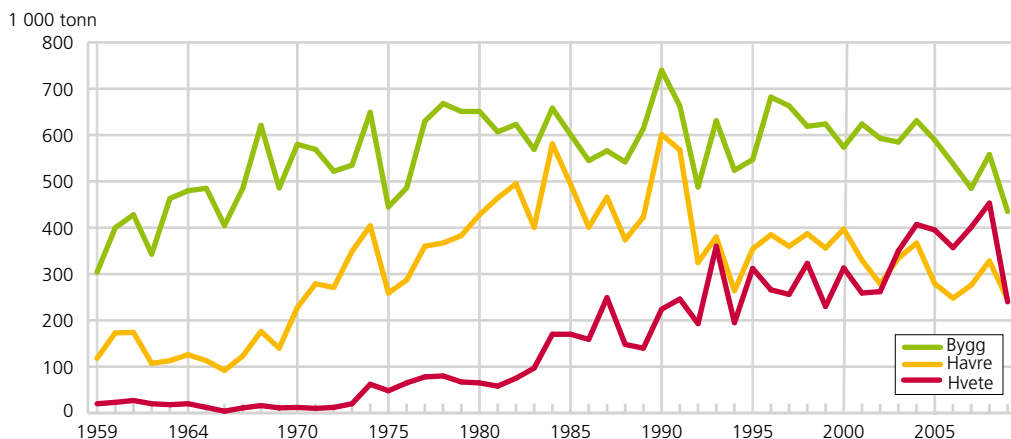
Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

oljevekster til dyrefôr. Hvete og rug dyrkes primært til mat, men andelen som faktisk brukes til mat, varierer betydelig fra år til år, avhengig av kvaliteten. Andre vekster som dyrkes primært til mat, er poteter, grønnsaker, frukt og bær.

Kornavlinga varierer i kvantum og kvalitet fra år til år avhengig av vekst- og innhøstingsforholdene. Den totale kornavlinga ble om lag fordoblet fra begynnelsen av 1960-tallet til slutten av 1970-tallet. I denne perioden økte kornarealet med

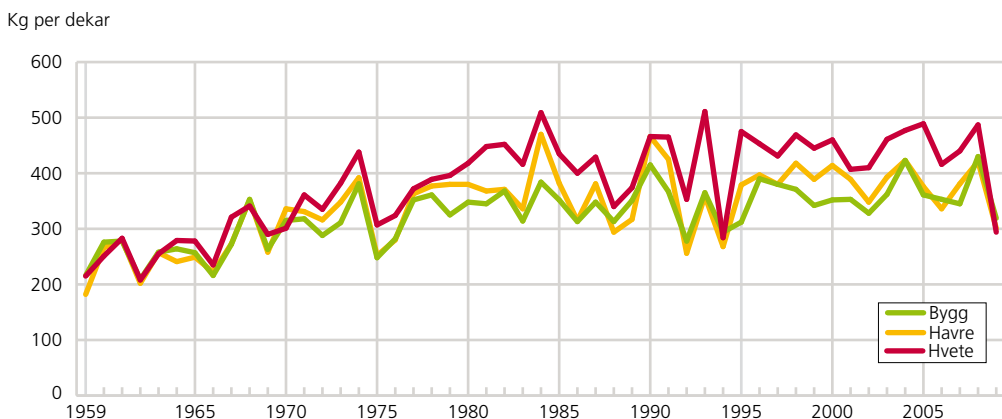
nesten 50 prosent. Samtidig økte avlinga per dekar betydelig på grunn av bedre dyrkingsteknikk, kornsorter, gjødsling og plantevern. Etter 1980 har totalavlinga av korn økt moderat, men fordelingen mellom kornslagene har endret seg vesentlig. Dyrking av hvete har økt mye, og for årene 2005-2008 utgjorde norskprodusert mathvete to tredjedeler av forbruket. Også produksjonen av rug har økt, men produksjonen er fortsatt liten. Det har vært nedgang i dyrking av havre og bygg.

Figur 2.2.6. Avling av hvete, bygg og havre. 1959-2009*. 1 000 tonn

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 2.2.7. Avling per dekar av hvete, bygg og havre. 1959-2009*. Kilo

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Avling av hagebruksvekster

Statistikken over avlingene i hagebruket er endret over tid. Det er derfor umulig å vise sammenlignbar statistikk for perioden 1959-2009. Til og med 1989 omfattet avlingene av grønnsaker på friland, hagebær og frukt både småhager (kjøkkenhager)

Tabell 2.2.1. **Avling av grønnsaker, hagebær og frukt¹. 1996-2009*. Tonn**

	Grønnsaker	Hagebær	Frukt
1996	166 653	13 113	18 169
1997	157 659	9 757	16 069
1998	155 003	9 752	17 284
1999	167 788	11 544	12 431
2000	171 440	11 312	19 427
2001	172 492	11 471	13 726
2002	171 538	11 937	20 774
2003	173 435	11 982	14 974
2004	177 523	13 962	19 930
2005	176 106	12 726	13 517
2006	166 695	14 339	18 629
2007	176 534	12 374	13 474
2008	183 902	15 652	20 289
2009*	190 407	14 371	17 476

¹ Omfatter jordbruksbedrifter som oppfyller en eller flere av følgende betingelser: driver minst 1 dekar frukttrær, driver minst 1 dekar bær på friland, driver minst 1 dekar grønnsaker på friland inkludert urter, driver minst 300 kvadratmeter grønnsaker i veksthus inkludert urter.

Kilde: 1996-2004: Statens landbruksforvaltning. Fra og med 2005: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

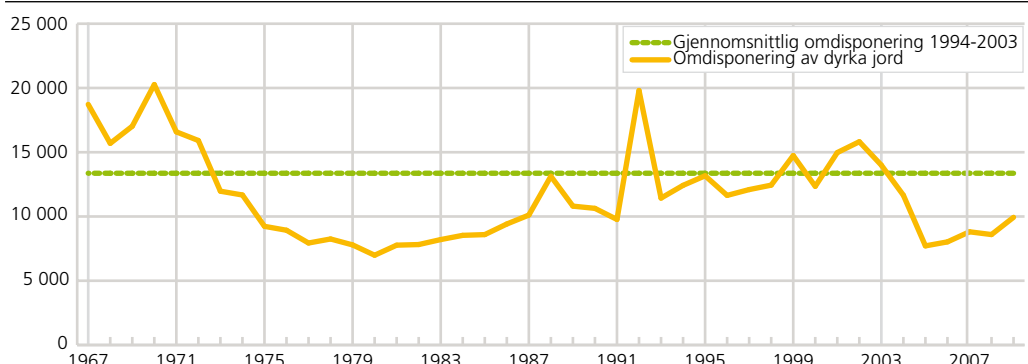
og profesjonell dyrking i jordbruksbedrifter. En stor del av produksjonen foregikk tidligere i småhager. En antar at dyrking av hagebruksvekster i småhager har avtatt mye de senere årene. Til og med 1995 bygde avlingstallene på fylkesvise oppgaver gitt av fylkesgartnerne. Fra og med 1996 blir avlingsopplysningene samlet inn direkte fra et utvalg av jordbruksbedrifter. Samtidig ble arealgrensene for rapportering og omfanget av vekster justert.

Avgang og tilgang av jordbruksareal

Det utarbeides årlig statistikk over omdisponering av dyrka jord (jordbruksareal) og dyrkbar jord med hjemmel i jordloven og/eller plan- og bygningsloven. Det er beregnet at 1,08 millioner dekar dyrka og dyrkbar jord i perioden 1949-2009 er omdisponert til formål som hindrer framtidig jordbruksproduksjon. 57 prosent av arealet var dyrka jord og 43 prosent dyrkbar jord. Arealet av dyrkbar jord er usikkert.

Myndighetene har som mål å halvere den årlige omdisponeringen av de mest verdifulle jordbruksarealene innen 2010. I 2009 ble det omdisponert 9 900 dekar dyrka jord etter jordloven og etter plan- og bygningsloven til andre formål enn landbruk. Dette

Figur 2.2.8. **Omdisponering av dyrka jord, etter jordloven og etter plan- og bygningsloven. 1967-2009*¹. Dekar**

¹ Ny rutine for datainnsamling ble iverksatt i 2005, og statistikken regnes som noe mer usikker enn for tidligere år.

Kilde: Landbruksdepartementet, Statens landbruksforvaltning og KOSTRA, Statistisk sentralbyrå.

utgjør 74 prosent av gjennomsnittet for perioden 1994-2003. I disse tallene inngår areal tillatt omdisponert til skogplanting. Dette er areal som det er mulig å omdisponere tilbake til dyrka jord. I tillegg til arealet nevnt over skjer det noe omdisponering innenfor jordbruket, for eksempel ved bygging av nye driftsbygninger.

Den største avgangen av jordbruksareal skjer ved at areal i drift tas ut av bruk og ikke vedlikeholdes. Årsaker til dette kan være at arealet er dårlig arrondert, ligger avsides, gir dårlig avling på grunn av dårlig jordsmonn, eller at jorda er vassjuk og lignende. Et annet eksempel er beiteareal som går ut av bruk når husdyrholdet på en jordbruksbedrift opphører eller reduseres. Hvor raskt overgangen fra jordbruksareal til annet areal går, avhenger av naturgitte forhold som jordtype og klima. I områder med godt jordsmonn og klima vil gjengroing med kratt og skog starte raskt. Det eksisterer ikke landsdekkende statistikk over gjengroing av jordbruksareal. For å følge blant annet denne utviklingen gjennomfører Norsk institutt for skog og landskap et program for tilstandsovervåking og resultatkontroll i kulturlandskapet i jordbruket (3Q-programmet).

Tilgang av jordbruksareal skjer gjennom nydyrking, det vil si fulldyrking og overflatedyrking, samt rydding av innmarksbeite. Tidligere ga det offentlige tilskudd til nydyrking, men ordningen opphørte først på 1990-tallet. På 1960- og 1970-tallet ble det i gjennomsnitt per år gitt tilskudd til nydyrking av 80 000 dekar. På 1980-tallet avtok dette til om lag 50 000 dekar. Etter at tilskuddet opphørte, er det registrert stor nedgang i nydyrkingen. I tiårsperioden 1989-1999 ble det i gjennomsnitt per år nydyrket 20 000 dekar. Det må søkes kommunen om tillatelse til nydyrking. I 2009 godkjente kommunene nydyrking av 15 200 dekar.

Jordbruksareal og kulturlandskap

Det åpne kulturlandskapet er i stor grad skapt av jordbruket og påvirkes kontinuerlig av måten jordbruket drives på. Teknologisk utvikling i form av stadig større maskiner og redskaper samt krav om effektivisering gir i et lengre perspektiv endringer i kulturlandskapet. Jordbruksbedriftene blir færre, men større. Dette fører ofte til at små jordstykker går ut av drift. Der det ligger til rette for det, blir jordstykker slått sammen, for eksempel ved fjerning av vegetasjon eller gjenlegging av åpne grøfter eller bekker. For å få fullt produksjonstilskudd skal imidlertid slike tiltak godkjennes av myndighetene. Ubrukt beite vokser igjen med kratt og skog. Økt størrelse på jordstykkene reduserer lengden på kantsoner og minsker den landskapsmessige variasjonen innenfor et område. Spesialisering av produksjonen på den enkelte jordbruksbedrift eller i et område gir mindre variert bruk av jordbruksarealet og dermed også et visuelt mer ensformig kulturlandskap.

Seterdrift og beiting omtales i kapittel 2.3.

For statistikk om tilstand og utvikling av ulike elementer i kulturlandskapet som for eksempel steingjerder og andre gjerder, bekker og grøfter, åkerholmer, dammer, steinrøyser med videre henvises det til 3Q-programmet til Norsk institutt for skog og landskap.

Forurensning fra jordbruksareal

Spredning av husdyrgjødsel og handlegjødsel på jordbruksareal kan medføre avrenning av næringsstoffer, særlig nitrogen og fosfor, til vassdrag og i noen grad til grunnvannet. Næringsinnholdet i husdyrgjødsel avhenger blant annet av sammensetningen av fôret, lagringsmåte og hvordan gjødsel blir spredd. Avrenning til vassdrag er et særlig problem i områder med mye jordbruk. Husdyrproduksjonen

er geografisk ujevnt fordelt, og dette medfører at forholdet mellom mengde husdyrgjødsel og spredeareal varierer mellom regioner.

Jordbruksareal med spredning av husdyrgjødsel ble sist undersøkt i 2002. Det ble da spredd gjødsel på 3,9 millioner dekar, som tilsvarte 37 prosent av jordbruksarealet i drift. Arealet med husdyrgjødsel fordelte seg på 1,2 millioner dekar åpen åker, inkludert eng som ble pløyd om, 2,4 millioner dekar eng til slått og 0,3 millioner dekar beite. Fra og med 1998 ble det obligatorisk med gjødselplan for alle søkere av produksjonstilskudd.

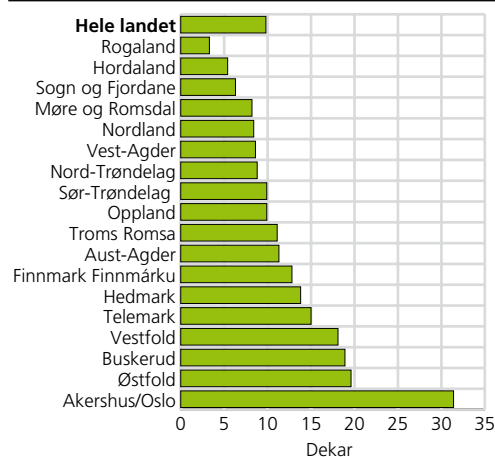
Jordbruket forurenses også vassdragene gjennom jorderosjon, det vil si at jord blir transportert vekk med overflatevann som renner av jordene. Det meste av jorderosjonen skjer på jorder som pløyes om høsten. Jorda blir da liggende gjennom vinteren uten plantedekke som kan beskytte mot regn og smeltevann. For å redusere jorderosjon gir myndighetene tilskudd til erosjonsutsatte kornarealer som ikke pløyes om høsten. Tilskudd gjelder også lett høstharvet areal, direkte sådd høst-

korn, høstkorn sådd etter lett høstharving, fangvekster og grasdekte vannveier.

Handelsgjødsel og husdyrgjødsel gir utslipp til luft i forbindelse med spredning. Dette gjelder i første rekke gassene ammoniakk og lystgass, men også metan. Utslipp av ammoniakk bidrar til sur nedbør, og utslippet fra jordbruket utgjør om lag 90 prosent av totalt ammoniakktlipp i Norge. Ammoniakktlippene kommer fra husdyrgjødsel (både under lagring og ved spredning), bruk av handelsgjødsel og ammoniakkbehandling av halm. Lystgass og metan er klimagasser. I underkant av 50 prosent av utslippet av lystgass (N₂O) kommer fra jordbruket. Kilder for lystgass er blant annet bruk av husdyr- og handelsgjødsel, biologisk nitrogenfiksering, dekomponering av restavlinger og dyrking av myr. Det meste av metangassen slipper ut direkte fra fordøyelsessystemet til husdyra.

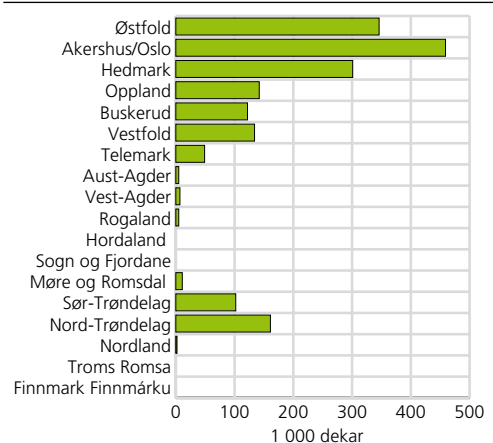
Bruk av plantevernmidler kan medføre fare for dem som spiser produkter som er sprøytet med plantevernmidler, for helsa til personer som utfører sprøyting og for

Figur 2.2.9. **Fulldyrka jordbruksareal i drift per gjødseldyrenhet, etter fylke. 2009*. Dekar**

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 2.2.10. **Areal med utbetalt tilskudd for endret jordarbeiding, etter fylke. 2008/09*. 1 000 dekar**

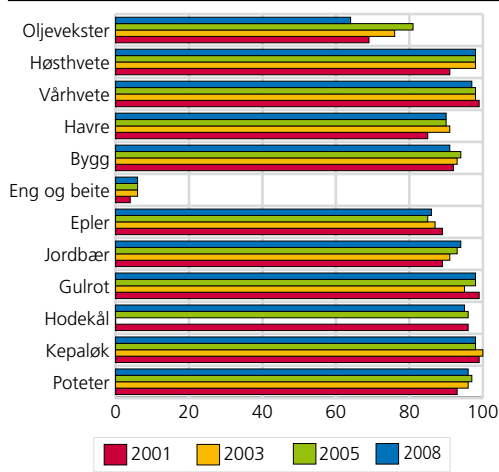

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

miljøet i vid forstand. Det er satt i verk tiltak for å hindre eller redusere skader ved bruk av plantevernmidler; sprøyteutstyr skal funksjonstestes, den som utfører sprøyting skal ha gått kurs og være autorisert, og alle brukere skal føre sprøytejournal. SSB har gjennomført undersøkelser om bruk av plantevernmidler på friland for årene 2001, 2003, 2005 og 2008. Vekstene

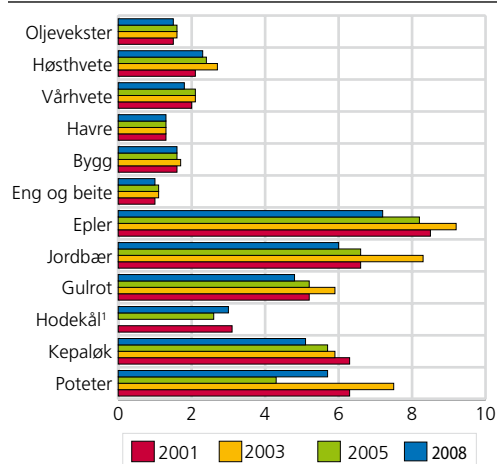
som inngikk i undersøkelsen i 2008, omfattet om lag 96 prosent av det konvensjonelt drevne jordbruksarealet. Værforholdene i vekstsesongen det enkelte år bidrar i stor grad til variasjonen i forbruket av de ulike typer midler. I 2008 ble for første gang plantevern i veksthus belyst i en egen undersøkelse.

Figur 2.2.11. **Andel areal av ulike vekster som ble behandlet med plantevernmidler. 2001, 2003, 2005 og 2008. Prosent**

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 2.2.12. **Gjennomsnittlig antall behandlinger med plantevernmidler for ulike vekster. 2001, 2003, 2005 og 2008**

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Boks 2.2. Jordbruksareal – datagrunnlag

Ved sammenligning av jordbruksarealet over tid bør en kjenne til endringer i datagrunnlaget:

Før 1984 var statistikken basert på de fullstendige tellingene hvert tiende år og utvalgsundersøkelser i de øvrige årene. Fra og med 1984 har søknader om produksjonstilskudd vært hovedkilde for statistikken. Regelverket for tilskudd virker inn på hvordan søkerne tilpasser drifta. I løpet av 1990-tallet var det en økning i tilskuddene til jordbruksareal. Det kom også krav om spredeareal for husdyrgjødsel og tilgang til beite eller luftegård for storfe. Dette har gjort at det er lønnsomt å ha mye areal i drift.

På 1990-tallet ble det mulig å søke tilskudd for ugjødslet inngjerdet beiteareal, såkalt innmarksbeite. Tidligere var det krav om gjødsling, og arealet ble da kalt gjødslet beite. Innføring av innmarksbeite førte til at noe nytt areal kom med.

Før 1999 inngikk plen og prydhage i jordbruksarealet.

I søknader om produksjonstilskudd skal areal gis i hele dekar, unntatt for veksthusareal som gis i kvadratmeter. I tellingene før 1999 ble areal av ulike vekster gitt i dekar med én desimal. Størst utslag gjør dette for vekster som potet, grønnsaker på friland, frukt og bær, og særlig for antall bedrifter som dyrket disse vekstene.

Tabell 2.2.2. **Jordbruksbedrifter som dyrker ymse vekster, og gjennomsnittlig areal av vedkommende vekst, etter fylke og etter jordbruksareal i drift**

	Korn og oljevekster til modning	Potet	Eng til slått og beite ¹	Dekar per jordbruksbedrift		
				Korn og oljevekster til modning	Potet	Eng til slått og beite#1
1949 ²	112 247	196 648	..	13,5	2,8	..
1959 ²	79 777	174 346	..	27,3	3,0	..
1969 ²	50 099	123 362	143 872	50,3	2,6	42,9
1979 ²	39 500	87 397	102 331	82,3	2,4	52,7
1989 ²	33 103	38 158	74 546	106,6	5,0	73,5
1999 ³	21 909	10 260	56 004	152,7	14,5	114,1
2008 ³	14 550	3 400	37 271	215,7	42,1	178,0
2009* ³	14 109	3 127	36 498	220,4	44,0	180,3

2009*³**Fylke**

Østfold	2 183	118	988	271,2	47,4	113,4
Akershus og Oslo	2 031	94	1 014	301,7	71,4	137,9
Hedmark	2 091	470	2 285	268,1	108,2	184,1
Oppland	1 289	282	4 392	163,0	44,7	176,4
Buskerud	1 189	106	1 547	193,0	34,5	169,0
Vestfold	1 306	169	675	211,1	99,9	113,8
Telemark	559	69	1 143	133,7	32,9	142,9
Aust-Agder	80	58	611	115,9	42,9	155,6
Vest-Agder	91	54	1 100	88,4	18,2	166,2
Rogaland	367	254	4 261	95,2	36,8	221,6
Hordaland	3	70	3 152	38,7	2,3	131,2
Sogn og Fjordane	10	175	3 176	38,9	7,2	139,8
Møre og Romsdal	159	87	2 892	115,5	20,2	189,1
Sør-Trøndelag	1 041	150	2 668	163,1	14,3	211,6
Nord-Trøndelag	1 662	240	2 626	186,1	58,0	201,7
Nordland	47	422	2 473	79,8	6,7	231,4
Troms Romsa	:	271	1 137	:	14,3	216,7
Finnmark Finnmárku	:	38	358	:	5,1	260,4

Jordbruksareal i drift

- 49 dekar	569	243	3 194	35,2	7,0	33,2
50- 99 "	2 017	397	6 663	67,3	8,8	69,9
100-199 "	3 883	784	11 128	123,5	14,9	134,0
200-499 "	5 959	1 180	13 024	227,5	38,2	259,1
500- "	2 250	523	2 489	554,5	144,5	459,3

¹ For 1969 er frøeng medregnet.² Gjelder bedrifter med minst 5 dekar jordbruksareal i drift.³ Samdrifter osv. med mindre enn 5 dekar jordbruksareal i drift er medregnet.

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.2.3. **Jordbruksbedrifter med korn og oljevekster til modning, etter korn- og oljevekstareal**

	I alt	Størrelsesklasser etter korn- og oljevekstareal. Dekar				
		1-49	50-99	100-199	200-399	400-
1969 ¹	50 099	34 599	8 126	5 133	1 894	347
1979 ¹	39 532	19 885	8 766	6 960	3 211	710
1989 ¹	33 103	12 399	8 135	7 611	4 037	921
1999 ²	21 909	4 879	5 286	6 170	4 112	1 462
2008 ²	14 550	1 670	3 011	4 371	3 584	1 914
2009* ²	14 109	1 629	2 854	4 208	3 481	1 937

¹ Gjelder bedrifter med minst 5 dekar jordbruksareal i drift.

² Samdrifter osv. med mindre enn 5 dekar jordbruksareal i drift er medregnet.

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.2.4. **Jordbruksbedrifter med poteter, etter potetareal**

	I alt	Størrelsesklasser etter potetareal. Dekar						
		0,1-1,9	2,0-4,9	5,0-9,9	10,0-19,9	20,0-49,9	50,0-99,9	100,0-
1969 ¹	123 362	79 355	30 807	7 683	3 173	1 835		509
1979 ¹	87 397	66 322	14 470	2 852	1 637	1 547		569
1989 ¹	38 158	28 130	5 019	1 269	1 189	1 522	802	227
1999 ²	10 261	5 410	1 894	526	550	871	657	353
2008 ²	3 400	1 164	531	215	208	406	391	485
2009* ²	3 127	1 068	470	196	194	368	366	465

¹ Gjelder bedrifter med minst 5 dekar jordbruksareal i drift.

² Samdrifter osv. med mindre enn 5 dekar jordbruksareal i drift er medregnet.

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.2.5. **Jordbruksareal, etter bruken. 1959, 1969, 1979, 1989, 1999, 2008 og 2009*. Dekar**

Vekst	1959 ¹	1969 ¹	1979 ¹	1989 ¹	1999 ²	2008 ²	2009* ²
Jordbruksareal i drift i alt	9 844 796	9 553 335	9 535 278	9 910 773	10 382 466	10 244 883	10 152 194
Av dette							
Fulldyrket jord	8 095 171	7 967 909	8 303 575	8 817 538	8 871 235	8 493 510	8 398 974
Åker og hageareal	3 266 671	3 383 931	4 146 786	4 432 425	3 994 611	3 609 245	3 570 659
Korn og oljevekster til modning	2 177 872	2 522 396	3 252 271	3 529 803	3 345 392	3 138 319	3 109 264
Hvete	92 435	38 274	170 021	382 484	515 798	931 697	816 313
Rug	10 825	13 385	16 855	4 245	14 557	81 694	71 226
Rughvete	-	-	-	-	12 334		
Bygg	1 407 006	1 847 131	2 000 838	1 759 910	1 825 917	1 299 067	1 364 205
Havre	645 744	541 199	1 006 720	1 321 950	913 130	777 747	814 407
Blandkorn og erter til modning	21 862	4 763	4 526	-	-	-	-
Oljevekster til modning	..	77 645	53 311	61 215	63 656	48 114	43 113
Potet	525 595	326 437	214 013	188 910	148 522	143 212	137 537
Rotvekster til fôr	130 370	69 960	29 499	25 726	3 913	130 566	119 385
Grønnfôr- og silovekster	134 490	208 307	290 637	371 611	307 515		
Grønnsaker på friland	49 229	51 924	55 218	57 030	60 187	76 288	72 346
Jordbær	6 926	12 440	16 439	14 241	16 787	15 233	14 399
Andre vekster på åker og i hage ³	152 636	115 879	182 262	156 089	91 891	96 247	108 102
Brakk	89 553	76 587	106 447	89 015	20 400	9 380	9 626
Eng til slått og beite⁴	6 578 125	6 169 405	5 388 492	5 478 349	6 387 855	6 635 638	6 581 535
Fulldyrket eng ⁴	4 828 500	4 583 978	4 156 789	4 385 114	4 876 624	4 884 265	4 828 315
Ikke fulldyrket eng	1 749 625	1 585 427	1 231 703	1 093 235	1 511 231	1 751 373	1 753 220
Overflatedyrket eng	..	..	..	..	295 165	243 272	229 919
Innmarksbeite	..	..	..	..	1 216 066	1 508 101	1 523 301

¹ Gjelder bedrifter med minst 5 dekar jordbruksareal i drift.² Samdrifter osv. med mindre enn 5 dekar jordbruksareal i drift er medregnet.³ For 1959, 1969, 1979 og 1989 er plen og prydhage medregnet. Fra og med 1979 er frøeng medregnet.⁴ For 1959 og 1969 er frøeng medregnet.

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.2.6. **Jordbruksareal, etter fylke og bruken av arealet. 2009*. Dekar**

Vekst	I alt	Østfold	Akershus og Oslo	Hedmark	Oppland	Buskerud	Vestfold
Jordbruksareal i drift i alt	10 152 194	743 922	784 193	1 063 786	1 036 675	524 850	414 780
Av dette							
Fulldyrket jord	8 398 974	721 820	749 341	996 676	858 515	858 515	405 838
Åker og hageareal	3 570 659	631 927	644 372	643 059	261 712	263 420	337 955
Korn og oljevekster til modning	3 109 264	592 012	612 768	560 535	210 076	229 515	275 646
Av dette							
Hvete	816 313	287 942	141 941	105 535	33 640	74 338	132 894
Bygg	1 364 205	114 326	194 694	278 490	150 887	71 619	53 250
Havre	814 407	159 851	253 680	165 857	22 114	73 455	55 511
Potet	137 537	5 594	6 707	50 876	12 617	3 653	16 877
Grønnfôr og silovekster	119 385	5 081	6 297	17 681	26 736	5 114	3 456
Grønnsaker på friland	72 346	10 472	3 838	5 344	7 381	10 816	16 859
Andre vekster på åker og i hage og brakk ¹	117 728	17 241	13 486	7 267	3 719	12 556	23 418
Eng til slått og beite	6 581 535	111 995	139 821	420 727	774 963	261 430	76 825
Fulldyrket eng	4 828 315	89 893	104 969	535 617	596 803	189 466	67 883
Ikke fulldyrket eng	1 753 220	22 102	34 852	67 110	178 160	71 964	8 942
Overflatedyrket eng	229 919	1 725	3 822	7 714	21 444	9 129	2 194
Innmarksbeite	1 523 301	20 377	31 030	59 396	156 716	62 835	6 748
Vekst	Telemark	Aust-Agder	Vest-Agder	Rogaland	Hordaland	Sogn og Fjordane	Møre og Romsdal
Jordbruksareal i drift i alt	255 090	112 295	193 766	1 003 658	424 121	452 918	572 459
Av dette							
Fulldyrket jord	220 187	98 487	147 058	548 080	228 244	283 677	467 210
Åker og hageareal	91 746	17 224	10 974	59 618	10 634	8 936	25 487
Korn og oljevekster til modning	74 730	9 273	8 040	34 946	116	389	18 368
Av dette							
Hvete	19 249	658	:	297	-	:	533
Bygg	21 906	4 456	3 762	32 606	:	:	15 954
Havre	31 284	4 038	4 248	2 043	:	:	1 881
Potet	2 267	2 490	981	9 353	158	1 255	1 756
Grønnfôr og silovekster	3 086	567	622	4 521	490	669	2 297
Grønnsaker på friland	1 592	1 661	256	7 478	:	463	362
Andre vekster på åker og i hage og brakk ¹	9 714	2 885	417	2 750	9 693	5 656	1 395
Eng til slått og beite	163 344	95 071	182 792	944 040	413 487	443 982	546 972
Fulldyrket eng	128 441	81 263	136 084	488 462	217 610	274 741	441 723
Ikke fulldyrket eng	34 903	13 808	46 708	455 578	195 877	169 241	105 249
Overflatedyrket eng	9 343	2 654	8 597	19 492	49 165	31 581	14 180
Innmarksbeite	25 560	11 154	38 111	436 086	146 712	137 660	91 069

Tabell 2.2.6 (forts.). **Jordbruksareal, etter fylke og bruken av arealet. 2009*. Dekar**

Vekst	Sør-Trøndelag	Nord-Trøndelag	Nordland	Troms Romsa	Finnmark Finnmárku
Jordbruksareal i drift i alt	750 612	881 721	584 937	255 049	97 362
Av dette					
Fulldyrket jord	650 843	806 447	458 941	220 230	84 494
Åker og hageareal	186 118	352 087	12 589	8 677	4 124
Korn og oljevekster til modning	169 827	309 263	3 750	:	:
Av dette					
Hvete	6 174	12 997	:	-	-
Bygg	141 052	277 434	3 408	-	-
Havre	22 458	17 610	325	-	-
Potet	2 150	13 914	2 829	3 866	194
Grønnfôr og silovekster	11 719	19 337	4 519	3 864	3 329
Grønnsaker på friland	409	4 880	232	226	:
Andre vekster på åker og i hage og brakk ¹	2 860	3 726	1 086	556	590
Eng til slått og beite	564 494	529 634	572 348	246 372	93 238
Fulldyrket eng	464 725	454 360	446 352	211 553	80 370
Ikke fulldyrket eng	99 769	75 274	125 996	34 819	12 868
Overflatedyrket eng	13 113	11 059	17 044	5 544	2 119
Innmarksbeite	86 656	64 215	108 952	29 275	10 749

¹ Medregnet frøeng.

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.2.7. **Økologisk godkjent jordbruksareal, etter bruken og areal under omlegging til økologisk drift. 1995, 2000, 2005-2009*. Dekar**

	1995	2000	2005	2006	2007	2008	2009*
Økologisk godkjent jordbruksareal i alt	44 596	180 841	365 002	382 774	396 148	403 763	439 862
Fulldyrket eng	28 106	112 474	208 689	223 224	233 849	233 944	257 770
Overflatedyrket eng	1 800	7 876	11 329	11 714	11 322	11 458	11 723
Innmarksbeite	6 193	30 879	54 071	57 062	62 116	64 875	73 007
Grønngjødslet areal	241	569	6 492	8 132	7 541	5 758	6 869
Grønnfôr og silovekster	3 721	10 472	13 589	17 327	15 496	11 809	16 240
Korn	2 549	12 792	59 748	55 335	54 791	62 008	60 149
Potet	841	1 587	1 745	1 658	1 960	2 195	2 532
Grønnsaker	534	1 124	2 673	2 006	2 470	2 257	3 110
Urter	73	351	192	191	149	200	140
Frukt	117	438	759	772	830	868	925
Bær	139	223	464	437	533	534	534
Andre vekster	282	2 057	5 252	4 916	5 091	7 860	6 865
Jordbruksareal under omlegging	13 082	24 387	65 325	57 761	87 551	118 724	127 486

Kilde: Debio.

Tabell 2.2.8. Avling i jordbruket. 2007-2009*

Vekst	Avling i tonn			Kg per dekar		
	2007	2008	2009*	2007	2008	2009*
Korn i alt ¹	1 202 400	1 386 800	1 015 000	386	449	309
Hvete	401 100	453 300	240 000	440	487	294
Rug og rughvete	76 300	47 600	26 500	524	583	372
Bygg	485 300	558 200	435 000	345	430	319
Havre	276 000	327 800	245 000	381	421	301
Oljevekster til modning ¹	9 000	9 800	6 500	157	204	151
Poteter	329 800	398 400	332 700	2 280	2 782	2 419
Grønnfôr- og silovekster	246 100	221 900	212 900	1 792	1 700	1 783
Av dette:						
Ettårig raigras	143 900	131 300	127 800	2 215	2 137	2 433
Grønnfôrblandinger og kornvekster	94 600	85 000	78 500	1 540	1 427	1 375
Fôrraps, fôrmergkål mv.	4 300	3 000	5 200	1 634	1 203	2 102
Høy ²	2 617 600	2 718 300	2 698 000	589	625	620

¹ Gjelder korn med 15 prosent vanninnhold, og oljefrø med 8 prosent vanninnhold.

² Omfatter all avling fra eng til slått omregnet via tørrstoff til høy.

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.2.9. Avling i jordbruket, etter fylke. 2008*¹. 1 000 tonn

	Korn ²					Oljevekster til modning ²	Potet	Grønnfôr- og silovekster	Høy ³
	I alt	Hvete	Rug og rughvete	Bygg	Havre				
I alt	1 386,8	453,3	47,6	558,2	327,8	9,8	332,7	212,9	2 698,0
Østfold	282,9	164,9	11,7	38,9	67,5	3,4	11,0	8,1	56,1
Akershus og Oslo	273,9	93,5	8,0	68,8	103,7	2,1	20,4	10,6	62,5
Hedmark	260,4	57,8	6,9	125,9	69,8	0,4	132,2	33,1	190,2
Oppland	88,1	16,3	0,7	62,4	8,7	0,4	31,7	48,1	344,2
Buskerud	87,6	34,0	3,3	23,8	26,4	0,8	10,4	5,6	85,9
Vestfold	128,3	73,4	16,3	17,5	21,1	2,6	35,7	5,7	37,2
Telemark	29,2	9,3	0,7	7,3	11,9	0,2	4,5	5,6	59,3
Aust-Agder	2,8	:	:	1,1	1,5	0,0	2,8	1,4	32,2
Vest-Agder	2,7	:	:	1,1	1,5	-	2,1	1,3	79,4
Rogaland	14,3	:	-	13,7	0,5	-	26,6	10,3	310,1
Hordaland	0,1	-	-	0,1	-	-	0,2	1,2	124,5
Sogn og Fjordane	0,1	0,1	-	0,1	0,0	-	1,7	1,8	188,9
Møre og Romsdal	5,1	0,0	-	4,9	0,3	-	4,8	1,5	254,4
Sør-Trøndelag	73,5	0,8	:	63,6	9,0	0,0	3,7	19,6	279,1
Nord-Trøndelag	137,0	2,9	:	128,3	5,9	-	36,7	46,7	309,2
Nordland	0,8	-	-	0,8	0,0	-	1,6	5,6	195,2
Troms Romsa	-	-	-	-	-	-	6,4	3,3	69,6
Finnmark Finnmarku	-	-	-	-	-	-	0,2	3,4	20,3

¹ Avling av potet, grønnfôr- og silovekster og høy gjelder 2009.

² Gjelder korn med 15 prosent vanninnhold, og oljefrø med 8 prosent vanninnhold.

³ Omfatter all avling fra eng til slått omregnet via tørrstoff til høy.

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.2.10. Avling per dekar av ymse jordbruksvekster¹, etter fylke. 2008*². Kilo

	Hvete	Rug og rughvete	Bygg	Havre	Oljevekster til modning	Potet	Høy ³
I alt	487	583	430	421	204	2 419	620
Østfold	513	536	428	445	201	1 969	706
Akershus og Oslo	489	558	418	428	175	3 040	685
Hedmark	524	627	468	423	173	2 599	628
Oppland	446	374	412	398	168	2 511	638
Buskerud	404	475	356	377	158	2 835	533
Vestfold	473	678	396	438	311	2 113	678
Telemark	402	550	351	384	:	2 000	541
Aust-Agder	:	:	260	337	:	1 141	509
Vest-Agder	:	:	291	333	-	2 116	666
Rogaland	:	-	421	:	-	2 842	697
Hordaland	-	-	:	-	-	1 077	552
Sogn og Fjordane	:	-	:	:	-	1 355	666
Møre og Romsdal	:	-	303	:	-	2 750	635
Sør-Trøndelag	423	:	439	461	:	1 710	706
Nord-Trøndelag	412	:	448	365	-	2 640	758
Nordland	-	-	:	:	-	550	483
Troms Romsa	-	-	-	-	-	1 657	365
Finnmark Finnmarku	-	-	-	-	-	1 259	272

¹ Gjelder korn med 15 prosent vanninnhold, og oljefrø med 8 prosent vanninnhold.

² Avling av potet og høy gjelder 2009.

³ Omfatter all avling fra eng til slått omregnet via tørrstoff til høy.

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.2.11. Avling av hagebruksvekster¹. 2009*

Vekst	Dekar	Avling i kg per dekar	Avling i tonn
Frukt			
Eple	17 262	798	13 769
Pære	1 285	662	850
Plomme	4 324	356	1 540
Moreller	2 454	367	960
Kirsebær	417	198	357
Hagebær			
Solbær	2 896	299	864
Jordbær	16 207	604	9 795
Bringebær	4 246	833	3 535
Blåbær	323	158	51
Andre bær	641	197	126
Grønnsaker på friland			
Kål	21 004	.	41 259
Blomkål	6 435	1 637	10 537
Sommerkål	1 525	3 186	4 858
Høst- og vinterkål	3 860	4 766	18 399
Rosenkål	2 441	843	2 057
Rødkål	323	5 672	1 829
Kinakål	3 073	2 452	7 536
Brokkoli	4 714	1 003	4 729
Kålrot	5 501	2 744	15 095
Gulrot	14 974	3 186	47 702
Purre	1 598	1 976	3 158
Rødbete	595	2 541	1 512
Kepaløk	8 501	2 425	20 616
Knollselleri	1 246	1 765	2 200
Stilkselleri	496	2 775	1 375
Rotpersille	254	693	176
Kruspersille	234	179	42
Sylteagurk	678	2 868	1 946
Isbergsalat	6 925	1 560	5 540
Annen salat ²	3 058	1 870	5 624
Sukkermais	855	360	307
Reddiker	669	423	387
Nepe	524	1 233	646
Grønnsaker under glass/plast			
Agurk	244	:	16 308
Tomat	320	:	10 923
Kruspersille	2	:	64
Rapidsalat ³	20	:	683
Hode-/rotsalat ⁴	4	:	519
Annen salat ⁴	46	:	1 608

¹ Gjelder jordbruksbedrifter som oppfyller en eller flere av følgende betingelser: Driver minst 1 dekar frukttrær, driver minst 1 dekar bær på friland, driver minst 1 dekar grønnsaker inkludert urter på friland eller driver minst 300 m² grønnsaker inkludert urter i veksthus.

² Det er regnet med 350 gram per salathode.

³ Det er regnet med 110 gram per salathode.

⁴ Det er regnet med 130 gram per salathode.

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå..

Tabell 2.2.12. Omdisponering av dyrka og dyrkbar jord, etter jordloven og etter plan- og bygningsloven. Fylke

	Omdisponering i alt			Omdisponering etter jordloven		Omdisponering etter plan- og bygningsloven	
	I alt	Dyrka jord	Dyrkbar jord	Dyrka jord	Dyrkbar jord	Dyrka jord	Dyrkbar jord
1993	16 571	11 430	5 141	9 495	2 678	1 935	2 463
1994	17 678	12 423	5 255	7 765	3 383	4 658	1 872
1995	21 233	13 167	8 066	8 230	4 887	4 937	3 179
1996	21 664	11 641	10 023	5 860	1 645	5 781	8 378
1997	21 159	12 093	9 066	6 110	4 025	5 983	5 041
1998	18 192	12 439	5 753	7 008	2 712	5 431	3 041
1999	18 544	14 743	3 801	7 342	2 080	7 401	1 721
2000	14 993	12 346	2 647	7 587	2 437	4 759	210
2001	19 710	14 974	4 736	8 543	2 619	6 431	2 117
2002	24 839	15 818	9 021	7 491	1 776	8 327	7 245
2003	20 762	13 993	6 769	4 747	2 426	9 246	4 343
2004	21 819	11 653	10 166	4 304	1 704	7 349	8 462
2005 ¹	17 963	7 713	10 250	2 965	1 489	4 749	8 761
2006 ²	14 137	8 024	6 113	2 988	1 797	5 036	4 316
2007 ³	15 442	8 809	6 633	2 891	1 565	5 918	5 068
2008 ⁴	16 442	8 594	7 848	2 471	1 569	6 123	6 279
2009* ⁵	15 164	9 937	5 227	2 352	1 255	7 585	3 972
2009*							
Fylke							
Østfold	458	399	59	38	8	361	51
Akershus og Oslo	1 053	527	526	64	32	463	494
Hedmark	1 059	719	340	125	156	594	184
Oppland	662	264	398	50	41	214	357
Buskerud	407	201	206	80	37	121	169
Vestfold	420	382	38	189	7	193	31
Telemark	969	180	789	36	46	144	743
Aust-Agder	150	117	33	83	32	34	1
Vest-Agder	191	171	20	87	7	84	13
Rogaland	2 806	2 354	452	405	252	1 949	200
Hordaland	756	617	139	202	24	415	115
Sogn og Fjordane	539	472	67	104	15	368	52
Møre og Romsdal	1 901	1 004	897	229	37	775	860
Sør-Trøndelag	1 982	1 707	275	158	23	1 549	252
Nord-Trøndelag	410	266	144	123	37	143	107
Nordland	349	153	196	106	128	47	68
Troms Romsa	832	355	477	229	307	126	170
Finnmark Finnmarku	220	49	171	44	66	5	105

¹ Rutinene for kommunenes rapportering ble lagt om i 2005. Tallene kan derfor være noe mer usikre enn for foregående år. Opplysninger mangler for Bokn kommune i Rogaland, Radøy, Austrheim, Fedje og Masfjorden i Hordaland, Vågsøy i Sogn og Fjordane, Giske, Midsund og Tustna i Møre og Romsdal, Grong i Nord-Trøndelag, Hamarøy, Tysfjord, Røst og Moskenes i Nordland, Torsken i Troms og Hammerfest og Kvalsund i Finnmark.

² Opplysninger mangler for Austrheim kommune i Hordaland, Frøya i Sør-Trøndelag og Rødøy i Nordland.

³ Opplysninger mangler for Kvam kommune i Hordaland, Bremanger og Vågsøy i Sogn og Fjordane, Haram i Møre og Romsdal, Herøy, Lurøy og Flakstad i Nordland og Torsken i Troms.

⁴ Opplysninger mangler for Grimstad i Aust-Agder, Balestrand, Gaular og Bremanger i Sogn og Fjordane, og Ballangen i Nordland.

⁵ Opplysninger mangler for Vestby i Akershus, Våler og Engerdal i Hedmark, Søndre Land og Etnedal i Oppland, Nes, Gol, Krøds-herad og Modum i Buskerud, Seljord i Telemark, Birkenes i Aust-Agder, Søgne i Vest-Agder, Kvitsøy og Bokn i Rogaland, Stord, Kvam, Fusa, Os, Sund, Radøy og Fedje i Hordaland, Solund, Leikanger, Jølster, Naustdal, Bremanger, Vågsøy og Gloppen i Sogn og Fjordane, Ulstein, Stordal, Skodje og Aukra i Møre og Romsdal, Frøya i Sør-Trøndelag, Namsos, Meråker og Grong i Nord-Trøndelag, Sømna, Alstahaug, Lurøy, Radøy, Hamarøy, Tysfjord, Lødingen, Røst, Bø og Moskenes i Nordland, Tranøy, Lyngen og Kåfjord i Troms, Nordkapp, Tana, Nesseby og Båtsfjord i Finnmark.

Kilde: KOSTRA, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.2.13. Bruk av plantevernmidler i forskjellige vekster. 2001, 2003, 2005 og 2008

	Areal i alt av vedkommende vekst. Dekar	Prosent areal sprøytet ¹						Gjennomsnittlig antall sprøytinger
		I alt	Med ugressmiddel	Med soppmiddel	Med skadedyr-middel	Med vekst-regulerende middel	Med blad-drepingsmiddel	
Potet								
2001	151 268	93	90	87	² 18	-	59	6,3
2003	143 968	96	89	92	24	-	68	7,5
2005	136 619	97	91	93	35	-	59	4,3
2008	141 872	96	96	94	44	-	74	5,7
Kepaløk								
2001	5 541	99	99	73	² 12	-	-	6,3
2003	6 584	100	99	85	² 21	-	-	5,9
2005	6 719	98	98	85	26	-	-	5,7
2008	7 232	97	98	87	11	-	-	5,1
Gulrot								
2001	13 182	99	99	54	55	-	-	5,2
2003	11 999	95	94	58	69	-	-	5,9
2005	12 418	98	96	58	72	-	-	5,2
2008	15 640	98	98	67	71	-	-	4,8
Jordbær								
2001	17 243	89	74	85	83	-	-	6,6
2003	17 724	91	85	89	87	-	-	8,3
2005	17 324	92	80	99	85	-	-	6,6
2008	14 779	94	82	93	91	-	-	6,0
Eple								
2001	17 558	89	66	88	86	-	-	8,5
2003	16 203	87	57	86	85	-	-	9,2
2005	14 742	85	41	84	80	-	-	8,2
2008	14 292	86	51	81	80	-	-	7,2
Eng til slått og beite								
2001	6 393 290	4	4	-	-	-	-	1,0
2003	6 262 442	6	5	-	-	-	-	1,1
2005	6 314 343	6	5	-	-	-	-	1,1
2008	6 333 626	6	6	-	-	-	-	1,0
Bygg								
2001	1 725 856	92	91	34	² 11	² 9	-	1,6
2003	1 588 502	93	90	50	14	18	-	1,7
2005	1 614 446	94	92	52	9	22	-	1,6
2008	1 271 246	91	91	47	8	7	-	1,6

Tabell 2.2.13 (forts.). **Bruk av plantevernmidler i forskjellige vekster. 2001, 2003, 2005 og 2008**

	Areal i alt av vedkommende vekst. Dekar	Prosent areal sprøytet ¹						Gjennomsnittlig antall sprøytinger
		I alt	Med ugress-middel	Med sopp-middel	Med skadedyr-skadedyr-middel	Med vekst-regulerende middel	Med blad-drepings-middel	
Havre								
2001	826 829	85	85	:	² 4	16	-	1,3
2003	827 476	91	90	² 4	9	17	-	1,3
2005	729 941	90	89	:	² 3	8		1,3
2008	758 765	90	89	² 2	² 2	11	-	1,3
Vårhvete								
2001	512 336	99	98	67	25	13	-	2,0
2003	435 772	98	97	75	23	23	-	2,1
2005	529 090	98	97	76	27	27		2,1
2008	558 296	97	97	64	15	6	-	1,8
Høsthvete								
2001	118 821	91	89	54	² 11	21	-	2,1
2003	316 902	98	97	87	13	61	-	2,7
2005	271 905	98	96	88	18	57		2,4
2008	360 388	98	97	80	8	42	-	2,3
Oljevekster								
2001	108 600	69	39	:	49	:	6	1,5
2003	74 965	76	37	12	62	-	4	1,6
2005	66 777	81	51	7	65	-	6	1,6
2008	48 061	64	37	7	43	-	6	1,5

¹ Gjelder areal som ble sprøytet minst en gang.

² Tall med stor utvalgsusikkerhet.

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.2.14. Norge og EU. Jordbruksareal i drift, etter bruken og annet areal tilhørende jordbruksbedrifter. 2007. Hektar

	Jordbruksareal i drift			Varig eng og beite	Frukt, bær, vinmarker, oliven mv.	Skogdekt areal	Annet areal
	I alt ¹	Åkervekster					
		I alt	Av dette korn til modning				
EU-27							
2005	171 996 200	104 716 720	59 248 970	55 983 870	10 872 020	31 266 250	12 483 180
2007	172 485 050	104 341 220	58 072 730	56 790 720	10 962 680	30 979 920	11 931 490
2007							
Belgia	1 374 430	841 920	329 890	511 450	20 850	6 920	23 900
Bulgaria	3 050 740	2 663 640	1 700 310	279 580	89 770	949 210	87 560
Tsjekkia	3 518 070	2 570 880	1 544 500	909 180	37 220	1 462 410	51 740
Danmark	2 662 590	2 452 080	1 445 160	201 050	9 460	208 850	106 110
Tyskland	16 931 900	11 890 450	6 582 500	4 838 570	198 450	1 370 960	382 670
Estland	906 830	626 950	292 520	273 390	3 190	229 650	82 910
Irland	4 139 240	1 007 580	275 220	3 130 280	1 240	128 610	147 000
Hellas	4 076 230	2 118 620	1 166 060	819 610	1 125 940	60 540	266 020
Spania	24 892 520	11 882 970	7 034 350	8 649 790	4 355 270	4 859 220	3 410 450
Frankrike	27 476 930	18 301 980	9 034 690	8 105 260	1 058 510	946 520	525 770
Italia	12 744 200	6 938 830	3 919 010	3 451 760	2 323 180	3 813 640	1 283 710
Kypros	146 000	107 840	38 850	1 860	36 250	2 140	31 820
Latvia	1 773 840	1 110 530	511 790	639 520	17 660	708 420	366 130
Litauen	2 648 950	1 809 380	1 001 740	819 130	20 440	163 520	95 690
Luxembourg	130 880	61 070	28 510	68 290	1 510	6 530	700
Ungarn	4 228 580	3 552 600	2 344 460	504 150	155 400	1 362 870	412 100
Malta	10 330	8 020	-	-	1 320	-	1 350
Nederland	1 914 330	1 059 230	222 530	820 700	34 390	8 470	152 000
Østerrike	3 189 110	1 388 640	817 430	1 730 260	66 200	2 738 580	926 100
Polen	15 477 190	11 755 780	8 348 090	3 271 240	375 240	1 202 730	1 418 730
Portugal	3 472 940	1 077 700	296 260	1 780 580	596 250	721 830	213 660
Romania	13 753 050	8 691 340	5 195 150	4 540 140	343 620	1 072 660	438 950
Slovenia	488 770	172 950	98 580	288 220	25 840	377 770	54 680
Slovakia	1 936 620	1 357 730	801 800	551 090	24 080	1 051 090	67 330
Finland	2 292 290	2 248 060	1 168 330	38 470	4 520	3 171 190	863 310
Sverige	3 118 000	2 626 910	990 100	487 120	3 970	3 722 970	225 290
Storbritannia	16 130 490	6 017 540	2 884 900	10 080 030	32 910	632 620	295 810
Norge							
2005	1 035 400	621 730	326 220	410 450	3 220	2 422 770	3 026 080
2007	1 031 990	616 640	312 630	412 190	3 150	2 328 790	2 978 280

¹ Inkludert kjøkkenhager i noen land.

Kilde: Jordbruksstatistikk, Eurostat.

Tabell 2.2.15. Norge og EU. Areal av ymse jordbruksvekster. 2007. Hektar

	Hvete	Rug	Bygg	Havre	Mais	Olje- og fibrevekster, tobakk, humle mv.	Poteter	Sukker- beter
EU-27								
2005	26 167 560	2 609 180	13 988 850	4 503 140	8 561 260	4 801 250	2 105 190	2 186 960
2007	25 048 970	2 687 150	14 002 800	4 672 970	8 336 770	11 214 290	2 064 530	1 814 850
2007								
Belgia	210 040	680	48 600	5 110	58 240	35 360	67 940	82 660
Bulgaria	1 076 970	7 640	208 680	25 500	360 800	744 950	17 830	1 360
Tsjekkia	800 150	40 440	487 970	59 940	99 250	458 160	32 650	54 070
Danmark	691 670	30 050	626 230	55 560	-	180 070	41 220	39 300
Tyskland	2 996 050	684 860	1 925 760	197 140	397 770	1 615 690	276 600	405 320
Estland	99 890	16 840	135 950	35 180	-	74 720	7 620	-
Irland	83 860	-	168 510	19 680	-	8 060	10 280	1 460
Hellas	687 470	21 630	137 170	73 040	209 110	357 450	23 680	13 870
Spania	2 102 270	134 250	3 502 350	721 800	390 220	746 320	63 390	83 180
Frankrike	5 236 430	26 990	1 661 710	96 700	1 551 130	2 317 150	154 880	393 260
Italia	2 105 820	3 750	368 590	157 630	996 520	231 790	34 590	84 180
Kypros	4 470	190	32 170	1 510	70	170	4 970	-
Latvia	221 410	53 830	143 810	61 350	-	94 760	34 330	260
Litauen	354 510	69 830	379 760	89 200	5 390	166 830	46 120	16 370
Luxembourg	12 590	1 250	9 230	1 610	280	6 110	630	-
Ungarn	926 070	25 610	270 990	39 320	971 200	669 100	17 080	33 740
Malta	-	-	-	-	-	-	710	-
Nederland	141 320	2 850	45 990	1 700	26 540	10 590	157 170	82 030
Østerrike	295 990	46 080	193 210	35 980	197 930	120 030	22 880	44 180
Polen	2 111 980	1 402 180	1 232 370	2 001 740	257 210	869 820	549 460	247 430
Portugal	59 040	18 840	39 690	47 890	88 430	17 060	20 280	2 320
Romania	2 037 240	14 200	374 920	201 400	2 526 300	1 320 670	265 180	29 230
Slovenia	32 040	820	18 530	2 330	40 910	10 940	5 740	10
Slovakia	366 460	21 270	215 050	23 410	159 470	238 900	13 190	18 930
Finland	203 900	31 960	550 120	381 000	-	131 890	27 590	15 960
Sverige	361 740	24 720	326 910	207 970	-	92 190	28 470	40 680
Storbritannia	1 829 590	6 390	898 530	129 280	-	695 510	140 050	125 050
Norge								
2005	80 820	6 910	163 300	74 160	-	6 690	13 730	-
2007	91 220	7 630	140 670	72 390	-	6 200	14 470	-

Kilde: Jordbruksstatistikk, Eurostat.

2.3. Husdyr og husdyrprodukter

- I 2009 hadde 71 prosent av jordbruksbedriftene husdyr.
- Fra 1959 til 2009 har antall jordbruksbedrifter med melkeku minket fra 148 000 til 11 700, og antall kyr har gått ned fra 594 000 til 239 000.
- I 2009 tilhørte 28 prosent av melkekyrne samdrifter.
- Fra midten av 1980-tallet til 2009 er produksjonen av kumelk redusert fra om lag 1 850 millioner liter til 1 500 millioner liter.
- Fra 1959 til 2009 har den totale kjøttproduksjonen økt fra 119 000 tonn til 316 000 tonn. Produksjonen av alle de viktige kjøttslagene, som storfe, sau, svin og fjørfe, har økt.
- Fjørfekjøtt har økt sin andel fra 2 prosent i 1959 til 26 prosent i 2009.

I 2009 hadde 33 950 jordbruksbedrifter, eller 71 prosent av alle jordbruksbedriftene, ett eller flere husdyrslag.

Storfe

I 2009 hadde 37 prosent av jordbruksbedriftene storfe. Storfe holdes for produksjon av melk og/eller kjøtt. I 2009 var inntektene fra kumelk nesten dobbelt så store som inntektene fra storfekjøtt. En økende del av melkeproduksjonen skjer i samdrifter. Samdrift vil si at to eller flere melkeprodusenter går sammen om felles produksjon. Først på 1990-tallet var det rundt 100 samdrifter. Fra slutten av 1990-tallet økte antallet kraftig og nådde en foreløpig topp i 2008 med 1 860 samdrifter. Fra 2008 til 2009 var det en nedgang på 100 samdrifter. Nedgangen antas å henge sammen med at det fra 2008 ble tillatt å leie melkekvote (gjelder ikke for samdrifter). Samtidig med økningen i antall samdrifter skjer det en betydelig avgang av tradisjonelle jordbruksbedrifter («familiebruk») med melkeproduksjon.

Tabell 2.3.1. **Storfehold. 1959, 1969, 1979, 1989, 1999 og 2009***

	Jordbruksbedrifter med storfe i alt	Jordbruksbedrifter med melkeku ¹	Antall melkekyr ¹	Melkekyr ¹ per jordbruksbedrift	Jordbruksbedrifter med ammeku	Antall ammekyr	Ammekyr per jordbruksbedrift
1959	152 283	148 167	594 432	4,0	..	..	..
1969	92 116	82 177	436 353	5,3	..	..	..
1979	53 793	38 906	372 288	9,6	..	..	..
1989	37 584	27 980	333 842	11,9	1 494	6 627	4,4
1999	30 130	22 659	312 948	13,8	5 464	36 809	6,7
2009*	17 554	11 703	239 386	20,5	5 148	66 483	12,9

¹ Gjelder kyr i alt (melkekyr og ammekyr) i 1959, 1969 og 1979. I 1989 er kyr i alt fordelt på melkekyr og ammekyr etter fordelingen ved søknad om produksjonstilskudd.

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.3.2. **Kumelkproduksjon drevet i samdrift og utenom samdrift. 1999 og 2009***

	Samdrifter med melkeku	Melkekyr i samdrifter	Melkekyr per samdrift	Øvrige jordbruksbedrifter med melkeku	Melkekyr i øvrige jordbruksbedrifter	Melkekyr per øvrig jordbruksbedrift
1999	376	9 964	26,5	22 283	302 984	13,6
2009*	1 756	66 097	37,5	9 947	173 289	17,4

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

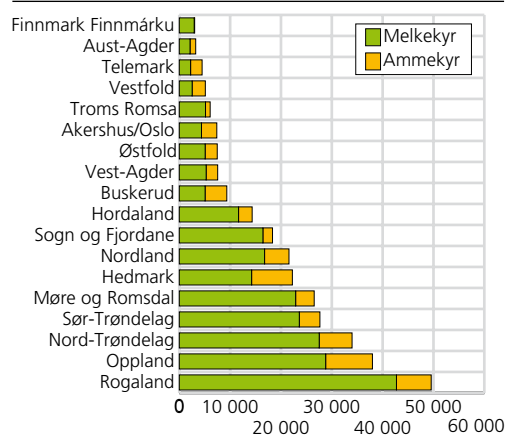
Tabell 2.3.3. **Melk per årsku. 1959, 1969, 1979, 1989, 1999 og 2009. Kilo**

	Kg	Relativ utvikling. 1959=100
1959	3 532	100
1969	4 907	139
1979	5 607	159
1989	6 261	177
1999	6 108	173
2009	7 057	200

Kilde: 1959 og 1969: Statskonsulenten i husdyrkontroll og avkomsgranskning. Fra og med 1979: TINE BA.

Melkeproduksjonen i Norge nådde sitt høyeste nivå på 1980-tallet, med 1 850-1 900 millioner liter per år. På 1990-tallet begynte forbruket av melk å gå ned, og de siste årene har produksjonen vært i overkant av 1 500 millioner liter. Nedgang i forbruk kombinert med økning i produsert mengde melk per ku per år har over tid ført til en stor reduksjon i antall melkekyr.

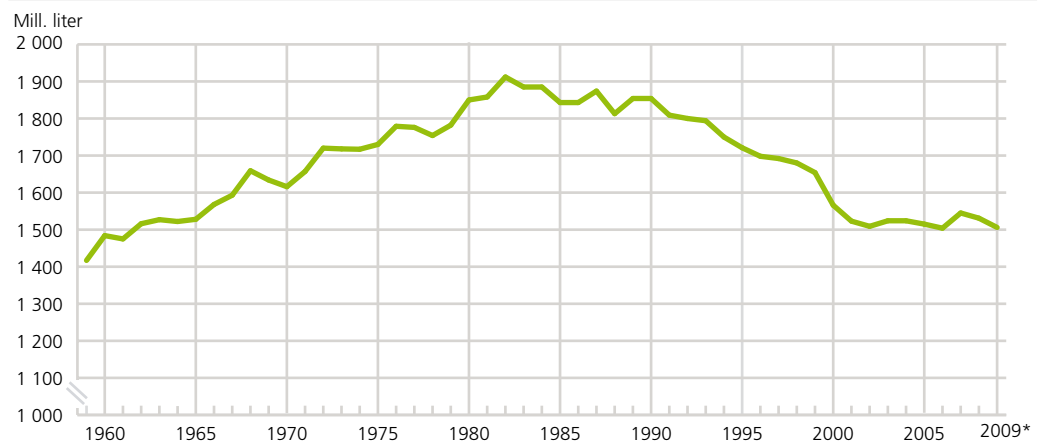
Produksjonen av melk har siden først på 1980-tallet vært regulert ved årlige melkekvoter per produsent. Siden 1997 har det vært en ordning med omsetning av kvoter. De første årene foregikk all omsetning via staten. I enkelte år ble mesteparten av

Figur 2.3.2. **Melkekyr og ammekyr, etter fylke. 2009***

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

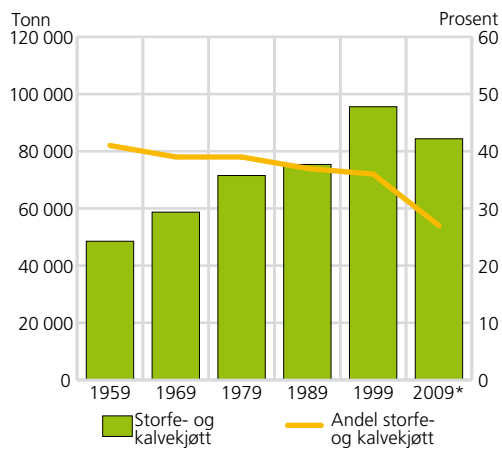
de omsatte kvotene inndratt for å unngå overproduksjon. Fra 2003 har det vært tillatt å selge en del av kvoten i det private markedet, og fra 2008 er det tillatt å leie ut kvoten (gjelder ikke samdrifter).

Ammekyr holdes hovedsakelig for produksjon av kalv for kjøttproduksjon. Midt på 1980-tallet var det om lag 5 000 ammekyr. Siden da har produksjonen vært i vekst, og i 2009 var det 66 500 ammekyr.

Figur 2.3.1. **Produksjon av kumelk. 1959-2009*. Millioner liter**

Kilde: Totalkalkylen for jordbruket, Budsjettnemnda for jordbruket.

Figur 2.3.3. Produksjon av storfe- og kalvekjøtt og andel av total kjøttproduksjon. 1959, 1969, 1979, 1989, 1999 og 2009*. Tonn og prosent

Kilde: Totalkalkylen for jordbruket, Budsjettnemnda for jordbruket.

Produksjonen av storfekjøtt økte i mange år og nådde en topp på slutten av 1990-tallet. Senere har produksjonen gått noe ned. I perioden 1990-2009 har andelen storfekjøtt, inkludert kalvekjøtt, falt fra 39 til 27 prosent, regnet av total kjøttproduksjon. Nedgangen i antall melkekyr de siste årene har ikke blitt dekket opp av økningen i antall ammekyr, og det har periodevis vært underskudd på norsk storfekjøtt.

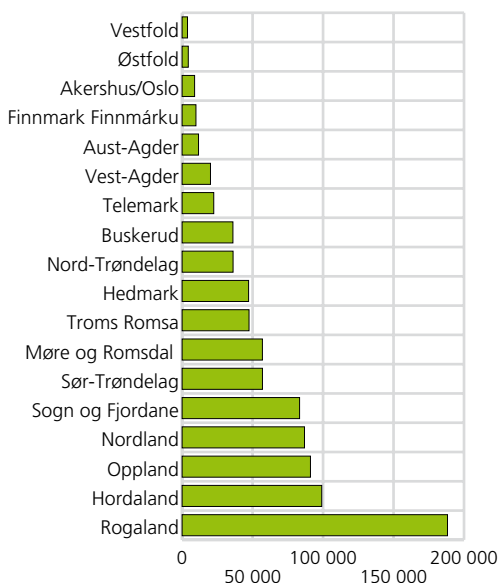
Tabell 2.3.4. Sauehold. 1959, 1969, 1979, 1989, 1999 og 2009*

År	Jordbruksbedrifter med sau over 1 år ¹	Antall Sauer over 1 år per over jordbruksbedrift	Antall lam per sau over 1 år
1959	101 220	834 470	8
1969	69 075	837 859	12
1979	44 514	862 504	19
1989	28 887	899 080	31
1999	22 709	955 367	42
2009*	15 254	910 451	60

¹ Gjelder sau i alt i 1959.

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 2.3.4. Sauer over ett år, etter fylke. 2009*

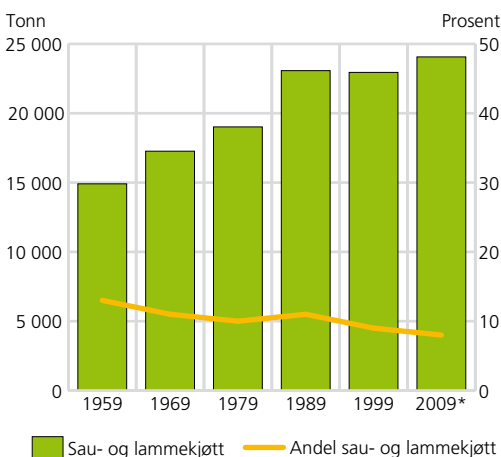

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Sau

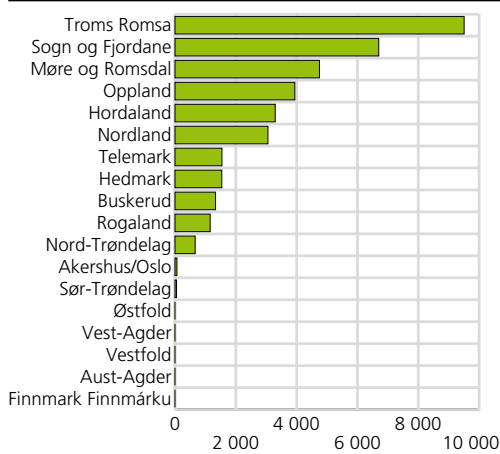
I 2009 hadde 32 prosent av jordbruksbedriftene sau. Mange av bedriftene med sau er små, og brukerne driver ofte sauehold i kombinasjon med arbeid utenom jord-

Figur 2.3.5. Produksjon av saue- og lammekjøtt og andel av total kjøttproduksjon. 1959, 1969, 1979, 1989, 1999 og 2009*. Tonn og prosent

Kilde: Totalkalkylen for jordbruket, Budsjettnemnda for jordbruket.

Figur 2.3.6. **Melkegeiter, etter fylke. 2009***

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

bruksbedriften. Sauehold anses å være lettere å kombinere med annet arbeid enn andre husdyrproduksjoner. En del jordbruksbedrifter med storfe som hovedproduksjon har sau som tilleggsproduksjon. Blant jordbruksbedriftene med sauehold i 2009 hadde 21 prosent færre enn 20 voksne sauer, mens 17 prosent hadde minst 100 voksne sauer.

Hovedtyngden av saueholdet er i fylkene langs kysten fra Rogaland til Troms samt

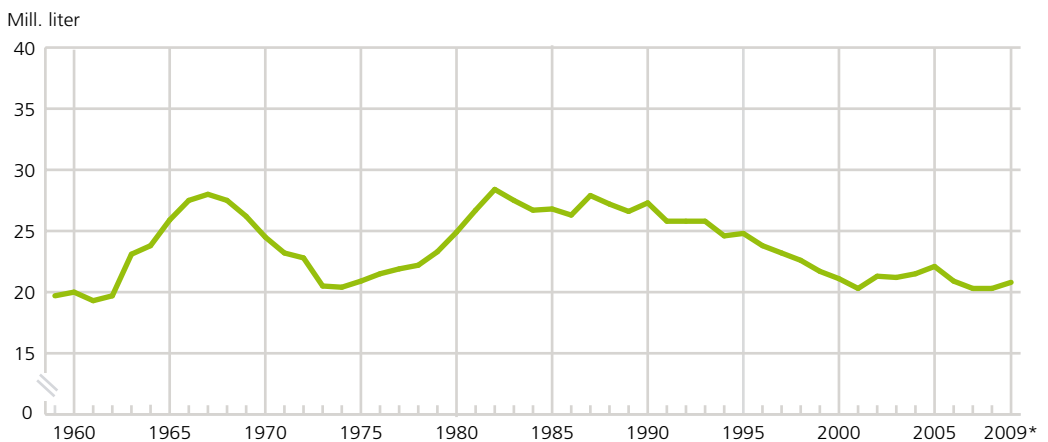
i Oppland. Disse fylkene har store arealer med utmarksbeite. I de senere årene har tap av dyr på utmarksbeite på grunn av rovdyr blitt et økende problem i deler av landet. I 1995 ble det på landsbasis gitt erstatning for 19 600 voksne sauer og lam som var skadet av store rovdyr eller ørn. Tilsvarende tall i 2009 var 34 500 sauer og lam. Erstatningsbeløpet utgjorde 75 millioner kroner.

Inntektene fra sauehold kommer fra kjøtt og ull, og inntektene fra kjøtt utgjør 80-85 prosent av de totale inntektene. Sauekjøtt utgjorde 8 prosent av den totale kjøttproduksjonen i 2009.

Geit

Geitehold er konsentrert til visse områder av landet. I 2009 hadde Troms om lag en fjerdedel av melkegeitene. Øvrige områder med geitehold er deler av fylkene Hordaland, Sogn og Fjordane, Møre og Romsdal og Nordland samt en del fjellbygder i Sør-Norge.

På samme måte som i kumelkproduksjonen blir produksjonen av geitemelk regulert ved hjelp av årlige kvoter per produsent. I utgangspunktet gir geit både

Figur 2.3.7. **Produksjon av geitemelk. 1959-2009*. Millioner liter**

Kilde: Totalkalkylen for jordbruget, Budsjettnemnda for jordbruget.

Tabell 2.3.5. **Svinehold. 1959, 1969, 1979, 1989, 1999 og 2009***

	Jordbruks- bedrifter med svin i alt	Jordbruks- bedrifter med avls- purker ¹	Antall avls- purker ¹	Avlspur- ker ¹ per jordbruks- bedrift
1959	84 999	..	59 172	..
1969	49 970	15 444	74 438	5
1979	17 667	8 914	81 951	9
1989	8 272	5 229	84 233	16
1999	5 876	3 676	97 495	27
2009*	2 620	1 573	97 850	62

¹ Gjelder ungpurker og purker som har grisa. I 1989 inngår også ungråner og råner.

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

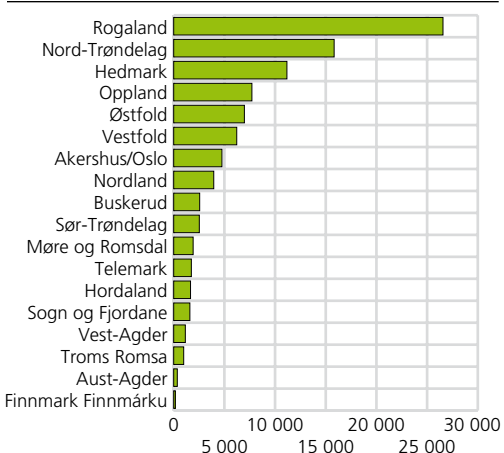
melk og kjøtt, men det er liten etterspørsel etter kjøttet, og følgelig er prisen lav og produksjonen liten.

Svin

Svine- og fjørfehold har siden 1975 vært underlagt begrensninger i besetningsstørrelse (lov om regulering av ervervmessig husdyrhold). Bakgrunnen for loven var at utviklingen innenfor disse produksjonene gikk i retning av industripreget produksjon basert på innkjøpt kraftfôr. Dette ble sett på som lite ønskelig ut fra landbrukspolitiske mål. Maksimumsgrensene for konsesjonsfritt svinehold ble sist endret i 2003, og grensene er nå 2 100 omsatte eller slaktede slaktegriser per år eller 105 innsatte avlspurker.

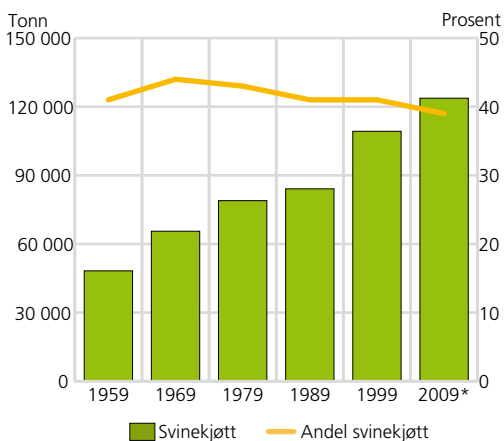
Svinehold drives på tre måter: smågrisproduksjon med salg av smågrisene, slaktegrisproduksjon basert på innkjøpte smågriser og kombinert produksjon der egenproduserte smågriser føres fram til slakt.

Produksjonen av svinekjøtt er mer enn fordoblet siden begynnelsen av 1960-tallet. Andel svinekjøtt av total kjøttproduksjon utgjorde 39 prosent i 2009, det samme som i 1990.

Figur 2.3.8. **Avlspurker, etter fylke. 2009***

¹ Gjelder ungpurker og purker som har grisa.

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 2.3.9. **Produksjon av svinekjøtt og andel av total kjøttproduksjon. 1959, 1969, 1979, 1989, 1999 og 2009*. Tonn og prosent**

Kilde: Totalkalkylen for jordbruket, Budsjettnemnda for jordbruket.

Fjørfe

På samme måte som svinehold er fjørfehold underlagt begrensninger i besetningsstørrelse (lov om regulering av ervervmessig husdyrhold). Maksimumsgrensene for konsesjonsfritt fjørfehold ble sist endret i 2003, og grensene er nå: slaktekyllingproduksjon 120 000 omsatte

Tabell 2.3.6. **Hønsehold. 1959, 1969, 1979, 1989, 1999 og 2009***

	Jordbruks- bedrifter med høner	Antall høner	Høner per jordbruks- bedrift
1959	85 588	2 667 878	31
1969	40 653	3 270 423	80
1979	14 655	3 827 799	261
1989	5 930	3 441 719	580
1999	4 064	3 181 174	783
2009*	1 848	3 833 799	2 075

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå..

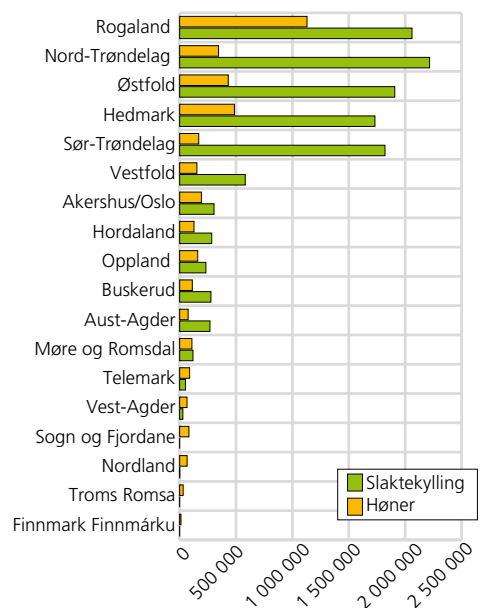
eller slaktede kyllinger per år, kalkunproduksjon 30 000 omsatte eller slaktede kalkuner per år og eggproduksjon 7 500 innsatte høner.

Over tid har eggproduksjonen blitt konsentrert på en stadig mindre andel av jordbruksbedriftene. I 2009 var det høner på 1 850 jordbruksbedrifter. Vel 400 av bedriftene hadde minst 5 000 høner, og disse hadde 84 prosent av totalt antall høner.

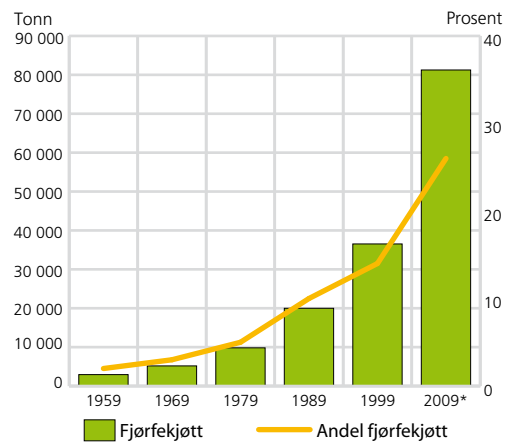
Høner for eggproduksjon blir utrangert når de er rundt 18 måneder gamle, og tidligere var hønsekjøtt et viktig biprodukt til eggproduksjonen. Utover på 1990-tallet avtok etterspørselen etter hønsekjøtt, og prisen har etter hvert blitt svært lav.

Produksjonen av slaktekylling har utviklet seg til en spesialisert produksjon som foregår på få bedrifter. I 2009 produserte omtrent 600 bedrifter kylling for slakt. Til sammen var produksjonen på årsbasis om lag 56,6 millioner kyllinger. Gjennomsnittet per bedrift per år var 96 000 slaktekyllinger. Den enkelte bedrift fører vanligvis fram 5-7 puljer med slaktekylling per år.

Produksjonen av fjørfekjøtt, først og fremst kylling, har økt kraftig siden slutten av 1960-tallet. Økningen har vært særlig stor fra rundt 1990 og framover. Fjørfekjøtt utgjorde 26 prosent av kjøttproduksjonen

Figur 2.3.10. **Høner og slaktekyllinger, etter fylke. 2009***

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 2.3.11. **Produksjon av fjørfekjøtt og andel av total kjøttproduksjon. 1959, 1969, 1979, 1989, 1999 og 2009*. Tonn og prosent**

Kilde: Totalkalkylen for jordbruket, Budsjettnemnda for jordbruket.

i 2009, mot 9 prosent i 1990. Slaktekylling dominerer med 85 prosent av kvantumet, deretter følger kalkun med 12,5 prosent og høns med knapt 3 prosent. Det produseres

også litt andekjøtt, mens produksjonen av gås og struts er ubetydelig.

Andre husdyr

Hest: Antall hester i jordbruksbedriftene sank fra 116 000 i 1959 til 15 000 først på 1980-tallet. Senere har hestetallet i jordbruksbedriftene steget jevnt og var 35 500 i 2009. I tillegg ble det holdt 5 100 hester i pensjon i beitesesongen. Den store nedgangen fra 1950-tallet og framover skyldes at hesten gradvis gikk ut av bruk som trekraft i jord- og skogbruk. Økningen i hestetallet de senere årene skyldes økt hold for sports- og fritidsbruk. En betydelig del av hesteholdet skjer i dag utenom jordbruksbedriftene.

Pelsdyr: Hold av pelsdyr for produksjon av skinn startet opp som en tilleggsproduksjon til tradisjonelt jordbruk mellom 1910 og 1920. Nå drives pelsdyrhold dels i kombinasjon med annet jordbruk, dels som en separat produksjon. Det produseres mink- og reveskinn. Pelsdyrholdet skiller seg fra resten av jordbruket i Norge ved at produksjonen i hovedsak er rettet mot verdensmarkedet. Pels som moteplagg svinger mye i popularitet, og skinnprisene og produksjonen følger disse svingningene.

Reindrift: Reindrift drives i de samiske reindriftsområdene i Finnmark, Troms,

Nordland, Nord-Trøndelag og Sør-Trøndelag/Hedmark samt av enkelte tamreinlag utenfor de samiske reindriftsområdene.

Bier: Siste fullstendige telling av bihold ble gjennomført i 1979. Det var da 1 500 jordbruksbedrifter med til sammen 18 200 bikuber, mens bihold utenom jordbruksbedriftene omfattet 27 200 bikuber. Fra 2009 er det innført produksjonstilskudd for birøkt for jordbruksbedrifter som disponerer minst 25 bikuber i produksjon. I 2009 omfattet dette vel 500 bedrifter med 36 000 kuber. Værforholdene det enkelte år har stor betydning for produksjonen av honning. I tillegg til inntekter fra salg av honning har mange birøktere inntekter fra bienes pollinering innenfor hagebruket.

Kanin: Kanin holdes for produksjon av kjøtt og angoraull. Næringsmessig kaninhold har meget lite omfang i Norge, og det finnes ikke fullstendig statistikk. Ved søknad om produksjonstilskudd per 31. juli 2009 var det 440 jordbruksbedrifter med i alt 1 890 hunnkaniner.

Økologisk husdyrhold

Økologisk husdyrhold har lite omfang i Norge. I 2009 utgjorde økologisk kumelk levert meieri 2,6 prosent av total leveranse. Økologisk slakt av storfe, sau og

Tabell 2.3.7. **Pelsdyrhold. 1959, 1969, 1979, 1989, 1999 og 2009**

	Jordbruks- bedrifter med pelsdyr	Antall rev av sølvrev- typer	Antall rev av blårev og krysnings- typer	Antall mink
1959	2 436	2 600	71 400	797 400
1969	4 716	2 700	198 200	3 039 500
1979	1 715	25 300	449 000	1 115 800
1989	2 324	404 500	372 300	542 000
1999	..	110 000	350 000	350 000
2009	..	145 000	100 000	680 000

Kilde: 1959, 1969, 1979 og 1989: Jordbruksstatistikk, SSB. 1999 og 2009: Norges Pelsdyrslag.

Tabell 2.3.8. **Reindrift. 31. mars 2009**

Reinbeiteområde	Driftsen- heter med tamrein	Antall tamrein	Tamrein per drifts- enhet
I alt	557	243 200	415
Sør-Trøndelag/ Hedmark	30	13 600	453
Nord-Trøndelag	39	12 100	310
Nordland	44	14 800	336
Troms	45	11 800	263
Vest-Finnmark	217	93 600	431
Øst-Finnmark	182	85 000	467
Tamreinlag utenfor reinbeiteområder	..	12 300	..

Kilde: Reindriftsforvaltningen.

Tabell 2.3.9. **Andel økologiske husdyr og husdyr i karens. 2009*. Prosent**

	Andel økologiske husdyr og husdyr i karens
Storfe i alt	2,7
Melkekyr	3,2
Ammekyr	4,4
Sauer og lam	2,0
Geiter	2,0
Svin	0,3
Verpehøner	4,4
Slaktekyllinger	0,3

Kilde: Debio. Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

lam, geit og svin utgjorde til sammen bare 0,9 prosent av tonn slakt i alt i 2009. Andel økologiske egg var 4,5 prosent.

Husdyr og kulturlandskap

I et historisk perspektiv har husdyras beiting i utmark og seterdrift vært viktig for å skaffe nok fôr. I de senere årene har de beitende husdyras betydning for kulturlandskapet kommet i fokus. Beitende husdyr er positivt som et synlig element i landskapet, og beiting hindrer gjengroing. Det gis tilskudd til husdyr som går over et visst antall uker på utmarksbeite (minst 5 uker i 2009). Fra og med 2006 gis det også et generelt beitetilskudd, uavhengig av om beitingen skjer i utmark eller på jordbruksareal.

Seterdrift er et viktig element i kulturlandskapet i fjellet i enkelte områder av landet. I 1959 hadde 13 700 jordbruksbedrifter egen seter eller del i seter som var i bruk. I 2009 gjaldt dette i underkant av 1 650 jordbruksbedrifter.

Husdyr og forurensning

Husdyrgjødsel er en kilde til næring for planter, men kan også forårsake forurensning, først og fremst gjennom avrenning til vassdrag i forbindelse med spredning av gjødsla på jorder, men også ved utslipp fra gjødsellagre. Husdyr og husdyrgjødsel gir også utslipp til luft i form av ammoniakk, metan og lystgass. Mesteparten av metan-gassen slippes ut direkte fra fordøyelses-systemet til dyra. Jordbruket står for 45-50 prosent av totalt utslipp av metan i Norge. Utslipp i forbindelse med spredning av gjødsla på jordbruksareal er omtalt i kapittel 2.2.

Boks 2.3. Husdyr – datagrunnlag

Datagrunnlag og telledato for husdyr har endret seg over tid:

Før 1984 var statistikken basert på de fullstendige tellingene hvert tiende år og utvalgsundersøkelser i de øvrige årene. Fra og med 1984 har søknader om produksjonstilskudd vært hovedkilde for statistikken. Regelverket for tilskudd virker inn på hvordan søkerne tilpasser drifta. I løpet av 1990-tallet var det en økning i tilskudd per dyr, og dette kan ha medført at søkerne passer på å ha et størst mulig dyretall på registreringsdatoene.

Det kan søkes produksjonstilskudd for husdyr to ganger per år, med tellingsdato henholdsvis 1. januar og 31. juli. SSB bruker registreringen per 31. juli som grunnlag for årsstatistikken. I tidligere tellingene og utvalgsundersøkelser har telledatoen vært 1. juni eller 20. juni. En flytting av telledatoen med 1-2 måneder har neppe stor innvirkning på dyretallet.

Tabell 2.3.10. **Husdyr som går minst åtte uker på utmarksbeite. 1985, 1995, 2005 og 2009***

	Husdyr på utmarksbeite i alt	Storfe	Sauer	Geiter	Hester over 1 år ¹
1985	2 800 000	432 600	2 266 900	92 400	8 200
1995	2 555 000	242 600	2 225 100	81 300	6 300
2005	2 379 700	238 900	2 066 800	65 900	7 800
2009 ²	2 228 600	226 500	1 936 200	56 900	9 000

¹ Gjelder alle hester for 2005 og 2009*.

² Minst 5 uker på utmarksbeite.

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.3.11. **Jordbruksbedrifter med ulike husdyrslag, etter fylke og bruksstørrelse**

	Hest	Storfe i alt	Ku i alt	Sau over 1 år	Melke- geit	Svin i alt	Avls- svin	Slakte- svin	Høner
1949 ¹	130 513	..	192 492	..	..	119 063	..	..	138 648
1959 ¹	95 623	152 283	148 167	..	..	84 999	..	..	85 588
1969 ¹	34 090	92 116	82 177	69 075	² 3 488	49 970	15 530	..	40 653
1979 ¹	12 328	53 793	38 906	44 514	² 1 713	17 667	8 943	..	14 655
1989 ¹	7 560	37 584	29 143	28 887	² 1 474	8 272	5 229	..	5 930
1999 ³	7 310	30 130	26 468	22 709	751	5 876	3 686	5 158	4 064
2004 ³	6 438	22 959	20 862	18 627	572	3 933	2 335	3 499	2 768
2008 ³	6 656	18 417	16 783	15 548	451	2 767	1 644	2 483	1 850
2009* ³	6 675	17 554	15 939	15 254	425	2 620	1 576	2 319	1 848

2009³**Fylke**

Østfold	330	345	317	149	-	175	112	149	114
Akershus og Oslo	415	341	312	243	:	118	78	100	80
Hedmark	558	1 057	1 005	734	24	265	155	232	151
Oppland	709	2 088	1 929	1 385	47	218	134	173	118
Buskerud	353	536	498	581	17	59	33	53	85
Vestfold	240	215	198	121	-	150	86	141	52
Telemark	305	346	304	412	22	59	32	50	66
Aust-Agder	120	235	212	237	-	26	15	21	38
Vest-Agder	243	534	475	487	-	33	21	30	57
Rogaland	631	2 457	2 255	2 768	13	646	337	585	328
Hordaland	484	1 288	1 069	2 157	36	93	50	83	121
Sogn og Fjordane	377	1 554	1 381	1 774	69	85	52	80	110
Møre og Romsdal	431	1 671	1 431	1 130	43	76	54	60	135
Sør-Trøndelag	461	1 520	1 389	762	:	90	61	76	101
Nord-Trøndelag	306	1 563	1 473	562	:	358	241	334	106
Nordland	425	1 234	1 174	1 126	33	124	80	113	128
Troms Romsa	210	399	365	607	110	38	29	33	44
Finnmark Finnmarku	77	171	152	132	-	7	6	6	14

Jordbruksareal i drift

- 4 dekar	58	975	960	143	9	278	165	253	138
5- 49 "	507	307	161	1 779	17	115	47	95	199
50-99 "	1 200	1 329	917	3 468	101	219	136	180	276
100-199 "	2 043	4 828	4 232	4 994	189	557	352	481	510
200-499 "	2 372	8 398	7 994	4 376	101	1 096	653	993	572
500- "	495	1 717	1 675	607	8	355	223	317	153

¹ Gjelder bedrifter med minst 5 dekar jordbruksareal i drift.

² Medregnet hanndyr.

³ Samdrifter osv. med mindre enn 5 dekar jordbruksareal i drift er medregnet.

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.3.12. **Husdyr. 1959, 1969, 1979, 1989, 1999, 2008 og 2009***

	1959 ¹	1969 ¹	1979 ¹	1989 ¹	1999 ²	2008 ²	2009* ²
Hester	115 798	40 635	20 704	17 417	26 959	34 387	35 546
Storfe	1 099 350	971 928	968 843	949 369	1 033 070	891 170	877 711
Oksekalver under 1 år	322 151	340 239	177 025	608 900	184 111	146 472	142 689
Kvigekalver under 1 år			174 268		176 172	137 244	138 432
Okser over 1 år	46 251	47 023	79 275		124 641	118 053	118 985
Kviger over 1 år	136 516	148 313	165 987		198 389	177 881	171 736
Kyr	594 432	436 353	372 288	340 469	349 757	311 520	305 869
Melkekyr	..	..	..	..	312 948	248 283	239 386
Ammekyr	..	..	..	..	36 809	63 237	66 483
Sauer	1 750 985	1 840 755	1 952 092	2 183 098	2 324 789	2 250 471	2 296 084
Under 1 år	916 515	1 002 896	1 089 588	1 284 018	1 369 422	1 352 587	1 385 633
Over 1 år	834 470	837 859	862 504	899 080	955 367	897 884	910 451
Geiter	99 163	91 160	80 652	..	78 590	69 467	67 767
Melkegeiter	74 754	71 924	57 849	67 691	51 724	38 853	37 604
Svin	435 245	621 317	672 754	656 695	738 372	828 243	839 346
Avlssvin	61 787	78 163	86 340	84 233	100 408	99 618	101 025
Avlspurker	59 172	74 438	81 951	..	97 495	96 892	97 850
Avlsråner	2 615	3 725	4 389	..	2 913	2 726	3 175
Andre svin	373 458	543 154	586 414	572 462	637 964	728 625	738 321
Smågriser inntil 8 uker	..	..	..	..	265 009	274 545	286 550
Slaktesvin, 20-50 kilo	..	..	..	..	372 955	454 080	451 771
Høner	2 668 394	3 270 423	3 827 799	3 441 719	3 181 174	3 668 435	3 833 799
Livkyllinger	..	..	..	..	1 459 614	1 280 137	1 419 438
Slaktekyllinger	..	..	..	..	4 833 875	13 099 623	11 885 199

¹ Gjelder bedrifter med minst 5 dekar jordbruksareal i drift.

² Samdrifter osv. med mindre enn 5 dekar jordbruksareal i drift er medregnet.

³ Geiter over 1 år medregnet hanndyr.

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.3.13. **Husdyr, etter fylke. 2009***

	I alt	Østfold	Akershus og Oslo	Hedmark	Oppland	Buskerud	Vestfold
Hester	35 546	2 294	3 491	3 144	3 157	2 298	1 778
Storfe	877 711	20 729	21 585	61 406	110 398	23 850	13 604
Kyr	305 869	7 464	7 377	22 243	37 992	9 345	5 120
Melkekyr	239 386	5 087	4 363	14 225	28 793	5 076	2 528
Ammekyr	66 483	2 377	3 014	8 018	9 199	4 269	2 592
Øvrige storfe	571 842	13 265	14 208	39 163	72 406	14 505	8 484
Sauer	2 296 084	10 699	22 325	127 066	249 506	100 197	9 766
Under 1 år (lam)	1 385 633	6 320	13 468	79 593	158 449	64 046	5 944
Over 1 år	910 451	4 379	8 857	47 473	91 057	36 151	3 822
Melkegeiter	37 604	-	:	1 334	3 940	1 544	-
Avlssvin	101 025	7 097	4 023	12 127	8 103	1 695	6 280
Slaktesvin, 20-50 kilo	451 771	36 303	19 379	52 017	31 404	4 763	39 002
Høner	3 833 799	431 045	192 943	485 823	160 004	112 259	152 794
Livkyllinger	1 419 438	193 969	10 179	154 154	7 563	19 443	:
Slaktekyllinger	11 885 199	1 907 804	305 034	1 731 774	232 682	277 429	581 604
	Telemark	Aust-Agder	Vest-Agder	Rogaland	Hordaland	Sogn og Fjordane	Møre og Romsdal
Hester	1 894	771	1 264	3 018	1 748	1 109	2 550
Storfe	12 057	9 050	22 056	149 910	38 932	48 255	78 206
Kyr	4 485	3 227	7 549	49 554	14 331	18 336	26 536
Melkekyr	2 223	2 111	5 283	42 718	11 658	16 449	22 887
Ammekyr	2 262	1 116	2 266	6 836	2 673	1 887	3 649
Øvrige storfe	7 572	5 823	14 507	100 356	24 601	29 919	51 670
Sauer	59 192	30 609	51 263	466 894	224 440	205 347	135 219
Under 1 år (lam)	36 748	18 971	31 135	278 615	125 387	122 004	78 249
Over 1 år	22 444	11 638	20 128	188 279	99 053	83 343	56 970
Melkegeiter	1 539	-	-	1 157	3 057	6 700	4 751
Avlssvin	2 540	590	1 169	27 140	1 757	1 611	1 944
Slaktesvin, 20-50 kilo	6 476	4 159	3 428	122 524	7 666	6 460	10 010
Høner	88 305	75 061	65 295	1 129 578	127 180	82 218	108 541
Livkyllinger	189	:	108	863 867	20 415	95	176
Slaktekyllinger	51 461	268 788	:	2 060 509	284 496	:	118 001
	Sør-Trøndelag	Nord-Trøndelag	Nordland	Troms Romsa	Finnmark Finnmarku		
Hester	2 493	1 419	1 762	987	369		
Storfe	79 698	99 751	63 620	16 415	8 189		
Kyr	27 659	33 984	21 575	6 070	3 022		
Melkekyr	23 607	27 522	16 773	5 155	2 928		
Ammekyr	4 052	6 462	4 802	915	94		
Øvrige storfe	52 039	65 767	42 045	10 345	5 167		
Sauer	145 157	90 337	218 088	124 669	25 310		
Under 1 år (lam)	88 155	54 288	131 264	77 503	15 494		
Over 1 år	57 002	36 049	86 824	47 166	9 816		
Melkegeiter	:	:	3 296	9 508	-		
Avlssvin	2 600	16 022	5 150	1 001	176		
Slaktesvin, 20-50 kilo	9 271	71 294	22 637	4 399	579		
Høner	169 112	344 898	65 988	31 149	11 606		
Livkyllinger	38 874	12 569	97 687	65	-		
Slaktekyllinger	1 820 827	2 216 230	35	:	-		

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.3.14. Dyretall per jordbruksbedrift med vedkommende husdyr, etter fylke og bruksstørrelse

	Storfe				Sau over 1 år	Melke- geit	Svin		Høner
	I alt	Ku ¹		Avls- svin			Slakte- svin		
		I alt	Melkeku					Ammeku	
1949 ²	..	3,9	..	..	..	..	..	..	322
1959 ²	7,2	4,0	..	..	..	..	..	..	31
1969 ²	10,6	5,3	..	..	12,1	420,6	5,0	..	80
1979 ²	18,0	9,6	..	..	19,4	433,8	9,7	..	261
1989 ²	25,3	11,7	..	..	31,1	445,9	16,1	..	580
1999 ⁵	34,3	13,2	13,8	6,7	42,1	68,9	27,2	72,3	783
2008 ⁵	48,4	18,6	19,8	12,0	57,7	86,1	60,6	182,9	1 983
2009* ⁵	55,1	19,9	20,5	12,9	59,7	88,5	64,1	194,8	2 075
2009*⁵									
Fylke									
Østfold	65,4	50,1	28,6	15,1	30,0	-	63,4	243,6	3 781
Akershus og Oslo	69,2	30,4	26,6	17,5	36,6	:	51,6	193,8	2 412
Hedmark	61,1	30,3	21,3	19,9	65,5	55,6	78,2	224,2	3 217
Oppland	57,2	27,4	19,7	15,2	66,2	83,8	60,5	181,5	1 356
Buskerud	47,9	16,1	19,1	15,6	62,5	90,8	51,4	89,9	1 321
Vestfold	68,7	42,3	29,1	20,3	32,1	-	73,0	276,6	2 938
Telemark	39,7	10,9	16,5	12,4	54,9	70,0	79,4	129,5	1 338
Aust-Agder	42,7	13,6	17,9	10,4	49,5	-	39,3	198,0	1 975
Vest-Agder	46,4	15,5	17,0	11,3	41,8	-	55,7	114,3	1 146
Rogaland	66,5	17,9	24,6	10,5	68,5	89,0	80,5	209,4	3 444
Hordaland	36,4	6,6	15,7	7,4	46,0	84,9	35,1	92,4	1 051
Sogn og Fjordane	34,9	10,3	14,4	6,6	47,1	97,1	31,0	80,8	747
Møre og Romsdal	54,7	23,5	20,3	10,4	51,2	110,5	36,0	166,8	804
Sør-Trøndelag	57,4	36,3	21,1	11,4	75,4	:	42,6	122,0	1 674
Nord-Trøndelag	67,7	60,5	24,1	15,3	65,2	:	66,5	213,5	3 254
Nordland	54,2	19,2	19,3	12,2	78,1	99,9	64,4	200,3	516
Troms Romsa	45,0	10,0	17,4	10,9	78,1	86,4	34,5	133,3	708
Finnmark Finnmarku	53,9	22,9	21,5	5,5	74,9	-	29,3	96,5	829
Jordbruksareal i drift									
- 4 dekar	111,3	256,9	38,1	9,1	55,7	149,4	120,9	243,7	5 461
5- 49 "	15,7	0,4	5,9	3,8	25,3	63,5	35,1	108,3	2 060
50- 99 "	21,0	1,8	8,1	5,7	37,6	74,8	42,3	124,8	878
100-199 "	31,3	9,7	12,6	8,6	58,7	83,1	47,3	148,1	1 322
200-499 "	54,4	35,0	19,4	14,1	84,9	109,5	61,3	199,1	1 945
500- "	108,5	99,7	36,2	24,6	115,5	107,8	83,7	279,0	4 193

¹ Enkelte jordbruksbedrifter har både melkeku og ammeku.

² Gjelder bedrifter med minst 5 dekar jordbruksareal i drift.

³ Medregnet haner.

⁴ Geit over 1 år medregnet hanndyr.

⁵ Samdrifter osv. med mindre enn 5 dekar jordbruksareal i drift er medregnet.

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.3.15. **Husdyr på økologisk godkjente jordbruksbedrifter. 2002-2009***

	2002 ¹	2003 ²	2004 ²	2005 ²	2006 ³	2007 ³	2008 ³	2009 ³
Hester	186	159	211	162	100	114	107	91
Storfe	12 723	15 463	18 649	18 533	18 881	20 311	21 192	23 863
Melkekyr	4 070	5 226	5 643	5 461	5 441	6 030	6 847	7 622
Ammekyr	1 408	1 890	2 472	2 538	2 616	2 799	2 803	2 915
Andre storfe	7 245	8 347	10 534	10 534	10 824	11 482	11 542	13 326
Vinterføra sauer	..	30 930	41 919	31 962	33 027	35 905	40 145	45 423
Geiter	2 482	2 204	2 230	1 443	1 249	1 353	1 296	1 337
Melkegeiter	1 234	1 294	1 252	645	522	591	497	576
Ammegeiter	338	395	382	360	297	305	336	333
Andre geiter	910	515	596	438	430	457	463	428
Svin	466	505	749	494	1 333	1 429	1 946	2 486
Verpehøner	34 321	38 628	57 511	32 656	66 273	84 310	119 323	170 409

¹ Per 31. juli.² Per 31. desember.³ Per 1. januar.

Kilde: Debio.

Tabell 2.3.16. **Tamrein per 31. mars, etter reinbeiteområde. 2002-2009**

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Hele landet	191 800	210 100	232 800	234 600	233 200	243 300	253 700	243 200
Reinbeiteområder i alt	180 100	197 900	220 700	221 900	220 900	230 800	240 900	230 700
Sør-Trøndelag/Hedmark	13 200	13 400	13 300	13 600	14 000	13 400	13 600	13 600
Nord-Trøndelag	13 000	12 900	12 300	12 400	11 800	12 500	12 600	12 100
Nordland	13 600	14 000	14 300	14 100	14 000	14 600	14 700	14 800
Troms Romsa	9 100	9 900	10 600	11 300	11 100	12 000	12 200	11 800
Vest-Finnmark	73 600	84 200	96 500	92 700	89 000	94 300	98 100	93 600
Øst-Finnmark	57 700	63 400	73 700	78 300	81 100	84 000	89 700	85 000
Utenfor reinbeiteområder (tamreinlag mfl.)	11 700	12 200	12 200	12 100	12 200	12 500	12 800	12 300

Kilde: Reindriftsforvaltningen.

Tabell 2.3.17. **Produksjon av kjøtt til salg og hjemmeforbruk. 1959, 1969, 1979, 1989 og 1999-2009*.**
Tonn

	I alt	Storfe	Kalv	Sau og lam	Geit og kje	Fjørfe	Svin ¹	Hest	Tamrein	Kanin
	Tonn									
1959	119 018	41 070	7 455	14 907	315	2 937	48 243	2 246	1 600	245
1969	150 567	52 110	6 606	17 262	312	5 176	65 566	1 904	1 411	220
1979	182 084	69 617	1 902	19 014	258	9 818	78 932	750	1 625	168
1989	206 483	74 022	1 364	23 072	331	19 988	84 099	798	2 592	217
1999	267 058	94 051	1 525	22 946	266	36 528	109 250	606	1 616	270
2000	262 749	88 384	2 477	23 499	257	43 091	102 913	588	1 270	270
2001	264 021	83 438	2 315	24 482	241	42 321	108 756	636	1 572	260
2002	263 843	83 220	2 397	25 145	242	46 138	104 018	636	1 787	260
2003	268 027	83 115	2 173	24 534	240	49 382	106 039	569	1 715	260
2004	284 207	84 440	2 101	26 233	222	54 617	113 511	533	2 290	260
2005	286 182	85 303	2 067	26 096	247	56 861	112 818	465	2 065	260
2006	295 162	85 526	2 116	25 278	297	62 894	116 356	425	1 990	280
2007	299 210	82 566	2 089	23 544	285	70 282	117 742	383	2 069	250
2008	320 477	84 499	1 966	24 246	306	84 090	122 706	363	2 061	240
2009*	316 292	82 667	1 698	24 063	306	81 250	123 737	363	1 978	230

¹ Fra og med 2002 regnes vekt av svin uten hode og labb.

Kilde: Totalkalkylen for jordbruket, Budsjettnemnda for jordbruket.

Tabell 2.3.18. **Produksjon av melk, egg, ull, honning og pelsskinn til salg og hjemmeforbruk. 1959, 1969, 1979, 1989 og 1999-2009***

	Melk		Egg ¹	Honning	Ull	Pelsskinn
	Kumelk ¹	Geitemelk				
	1 000 liter		Tonn		Antall	
1959	1 417 000	19 700	31 179	900	4 556	647 300
1969	1 634 000	26 200	37 260	973	4 830	1 977 900
1979	1 782 000	23 300	44 939	600	4 764	1 345 000
1989	1 854 000	26 600	51 933	2 128	4 830	1 278 500
1999	1 654 000	21 700	47 705	1 000	5 105	786 600
2000	1 566 000	21 100	47 786	1 250	4 957	719 100
2001	1 523 000	20 300	47 760	1 000	5 130	722 900
2002	1 509 000	21 300	47 841	1 900	5 156	691 900
2003	1 524 000	21 200	50 239	1 500	5 095	712 800
2004	1 524 000	21 500	52 414	1 300	5 185	714 100
2005	1 515 000	22 100	50 702	1 500	5 064	592 000
2006	1 504 000	20 900	50 815	1 300	4 901	754 300
2007	1 545 000	20 300	53 187	1 400	4 490	735 500
2008	1 531 000	20 300	56 012	1 450	4 466	866 200
2009*	1 506 000	20 800	58 745	1 100	4 584	887 600

¹ Inkludert hjemmeforbruk.

Kilde: Totalkalkylen for jordbruket, Budsjettnemnda for jordbruket.

Tabell 2.3.19. Norge og EU. Storfehold. 2007

	Jordbruks- bedrifter med storfe i alt	Antall storfe i alt	Jordbruks- bedrifter med melkekyr	Antall melke- kyr	Melke- kyr per jord- bruks- bedrift	Jord- bruks- bedrifter med ammekyr	Antall amme- kyr	Amme- kyr per jord- bruks- bedrift
EU-27								
2005	3 756 910	90 018 070	2 821 360	25 151 240	8,9	705 140	12 243 970	17,4
2007	3 334 210	89 470 080	2 486 670	24 370 680	9,8	647 690	12 380 700	19,1
2007								
Belgia	28 460	2 649 390	13 320	523 700	39,3	19 630	544 520	27,7
Bulgaria	133 330	601 980	120 820	350 180	2,9	3 330	16 300	4,9
Tsjekkia	13 960	1 419 010	5 620	416 520	74,1	5 020	154 470	30,8
Danmark	15 610	1 566 220	5 380	545 420	101,4	9 180	105 960	11,5
Tyskland	169 690	12 674 930	101 070	4 076 380	40,3	58 560	742 990	12,7
Estland	7 420	253 230	6 080	107 840	17,7	960	8 970	9,3
Irland	104 930	6 572 870	21 320	1 058 210	49,6	70 200	1 115 810	15,9
Hellas	21 520	732 000	8 020	157 410	19,6	9 520	188 810	19,8
Spania	124 010	5 740 560	37 290	974 860	26,1	77 670	1 670 020	21,5
Frankrike	219 960	19 350 470	93 120	3 814 630	41,0	134 470	4 276 820	31,8
Italia	146 990	6 364 350	62 790	1 890 910	30,1	44 150	600 520	13,6
Kypros	290	58 460	240	22 650	94,4	110	2 560	23,3
Latvia	47 350	397 860	43 690	182 320	4,2	1 500	10 640	7,1
Litauen	132 600	784 200	123 170	398 370	3,2	3 480	11 900	3,4
Luxembourg	1 480	191 930	1 090	40 040	36,7	1 450	32 820	22,6
Ungarn	19 800	703 500	12 170	265 430	21,8	2 230	56 170	25,2
Malta	230	18 910	190	8 080	42,5	0	0	.
Nederland	35 260	3 762 780	24 510	1 468 300	59,9	8 090	88 830	11,0
Østerrike	76 730	1 973 410	49 450	521 680	10,5	48 630	267 970	5,5
Polen	718 260	5 855 390	651 050	2 767 780	4,3	7 500	56 840	7,6
Portugal	52 130	1 324 290	13 500	272 660	20,2	21 970	370 610	16,9
Romania	1 067 730	2 733 560	1 012 410	1 586 690	1,6	21 560	45 630	2,1
Slovenia	40 840	472 360	19 200	124 190	6,5	17 460	52 250	3,0
Slovakia	15 450	501 660	11 540	177 220	15,4	940	36 010	38,3
Finland	18 620	926 690	14 390	296 070	20,6	2 160	43 280	20,0
Sverige	23 880	1 559 740	7 100	369 650	52,1	12 500	185 720	14,9
Storbritannia	97 680	10 280 330	28 140	1 953 490	69,4	65 420	1 694 280	25,9
Norge								
2005	21 770	933 700	15 890	265 190	16,7	5 230	55 650	10,6
2007	19 630	905 520	13 670	253 360	18,5	5 310	60 950	11,5

Kilde: Jordbruksstatistikk, Eurostat.

Tabell 2.3.20. Norge og EU. Jordbruksbedrifter med melkeku, etter buskapsstørrelse. 2007

	Jordbruks- bedrifter med melkekyr	Etter antall melkekyr				
		1-9	10-19	20-29	30-49	50-
		Prosent				
EU-27						
2005	2 821 360	82	6	3	4	4
2007	2 486 670	81	6	3	4	5
2007						
Belgia	13 320	11	11	17	31	30
Bulgaria	120 820	95	3	1	1	0
Tsjekkia	5 620	59	10	4	4	24
Danmark	5 380	7	4	6	12	71
Tyskland	101 070	14	21	19	22	24
Estland	6 080	84	6	3	2	6
Irland	21 320	5	8	13	30	44
Hellas	8 020	54	16	9	9	11
Spania	37 290	38	19	13	16	13
Frankrike	93 120	7	8	16	40	29
Italia	62 790	43	19	9	11	18
Kypros	240	8	4	0	8	79
Latvia	43 690	93	4	1	1	1
Litauen	123 170	95	3	1	1	0
Luxembourg	1 090	17	7	16	38	24
Ungarn	12 170	80	10	2	3	4
Malta	190	37	5	5	16	32
Nederland	24 510	11	6	7	18	58
Østerrike	49 450	57	29	10	4	1
Polen	651 050	88	8	2	1	0
Portugal	13 500	52	15	11	12	10
Romania	1 012 410	99	0	0	0	0
Slovenia	19 200	80	14	4	2	1
Slovakia	11 540	94	1	0	0	5
Finland	14 390	19	38	24	14	5
Sverige	7 100	3	13	18	31	36
Storbritannia	28 140	34	5	3	8	49
Norge						
2005	15 890	17	56	20	5	1
2007	13 670	14	52	23	8	2

Kilde: Jordbruksstatistikk, Eurostat.

Tabell 2.3.21. Norge og EU. Saue- og geitehold. 2007

	Jordbruks- bedrifter med søyer	Antall søyer	Søyer per jordbruks- bedrift	Jordbruksbe- drifter med geiter som har kjea	Antall geiter som har kjea	Geiter som har kjea per jordbruks- bedrift
EU-27						
2005	1 292 150	73 082 170	57	677 860	10 511 520	16
2007	1 128 180	71 473 110	63	595 220	10 540 450	18
2007						
Belgia	3 750	121 470	32	850	27 190	32
Bulgaria	133 110	1 283 560	10	108 730	344 520	3
Tsjekia	4 270	105 190	25	1 500	8 680	6
Danmark	2 690	72 580	27	510	7 660	15
Tyskland	25 480	1 468 150	58	..	..	..
Estland	2 240	49 960	22	730	2 570	4
Irland	37 760	2 966 830	79	790	6 270	8
Hellas	125 910	8 116 400	64	107 440	4 109 150	38
Spania	77 110	17 072 220	221	34 950	2 295 760	66
Frankrike	64 950	6 814 190	105	18 670	1 159 800	62
Italia	70 450	5 891 940	84	30 610	797 480	26
Kypros	1 430	178 260	125	2 490	218 370	88
Latvia	4 330	40 450	9	4 340	12 440	3
Litauen	3 550	22 990	6	10 090	14 460	1
Luxembourg	200	4 330	22	50	1 220	24
Ungarn	15 540	976 710	63	9 630	37 230	4
Malta	980	7 520	8	520	5 000	10
Nederland	13 570	644 800	48	690	223 250	324
Østerrike	13 420	213 170	16	6 550	37 990	6
Polen	13 880	208 000	15	47 090	93 640	2
Portugal	45 410	1 953 060	43	29 510	323 360	11
Romania	373 150	7 339 120	20	164 490	728 480	4
Slovenia	5 500	89 460	16	3 590	19 820	6
Slovakia	3 280	281 980	86	3 790	12 330	3
Finland	1 840	62 170	34	410	4 620	11
Sverige	7 960	230 900	29	..	..	..
Storbritannia	76 420	15 257 700	200	7 200	49 160	7
Norge						
2005	17 390	927 170	53	1 110	49 160	44
2007	15 950	868 910	54	1 130	46 400	41

Kilde: Jordbruksstatistikk, Eurostat.

Tabell 2.3.22. Norge og EU. Svine- og fjørfehold. 2007

	Jordbruks- bedrifter med svin	Antall svin i alt	Jordbruks- bedrifter med avls- purker	Antall avls- purker	Avls- purker per jord- bruks- bedrift	Jord- bruks- bedrifter med høner ¹	Antall høner ¹	Høner ¹ per jord- bruks- bedrift
EU-27							1 000 dyr	
2005	3 822 370	154 625 890	1 009 260	16 475 400	16	6 322 630	520 810	82
2007	3 519 780	155 669 970	890 620	16 015 080	18	5 971 890	509 320	85
2007								
Belgia	6 990	6 255 590	4 230	567 580	134	3 690	11 990	3 249
Bulgaria	153 860	847 790	32 200	133 760	4	312 490	6 910	22
Tsjekia	11 390	2 875 870	2 900	301 380	104	14 850	8 850	596
Danmark	7 210	13 723 470	3 600	1 408 790	391	2 810	4 160	1 480
Tyskland	79 420	27 059 280	28 750	2 498 370	87	73 490	51 430	700
Estland	2 890	369 730	460	37 030	81	8 050	850	106
Irland	800	1 605 600	430	164 120	382	7 210	2 380	330
Hellas	33 310	1 111 540	10 930	172 740	16	283 750	8 400	30
Spania	108 160	23 423 680	36 410	3 217 730	88	182 310	59 940	329
Frankrike	35 290	14 282 950	10 890	1 217 260	112	109 010	73 670	676
Italia	100 950	9 040 250	14 530	707 790	49	69 150	37 030	536
Kypros	740	458 030	370	56 770	153	8 390	540	64
Latvia	29 570	419 390	3 310	50 080	15	46 240	2 850	62
Litauen	95 300	956 070	7 730	87 320	11	124 270	4 650	37
Luxembourg	180	83 260	100	7 470	75	420	60	143
Ungarn	282 510	3 822 660	44 370	300 190	7	298 290	13 090	44
Malta	140	79 190	140	7 280	52	1 030	560	544
Nederland	8 690	11 662 650	3 610	1 144 830	317	1 960	49 410	25 209
Østerrike	45 490	3 234 650	9 360	304 960	33	56 670	6 700	118
Polen	664 020	18 512 320	382 210	1 814 700	5	1 150 110	51 530	45
Portugal	67 140	1 798 500	20 390	248 060	12	145 840	9 140	63
Romania	1 697 580	4 708 810	255 170	569 810	2	2 951 970	39 350	13
Slovenia	31 690	544 410	5 170	50 310	10	37 980	1 270	33
Slovakia	39 620	837 090	3 360	74 760	22	41 290	4 490	109
Finland	2 820	1 448 040	1 880	174 600	93	1 310	4 260	3 252
Sverige	2 290	1 676 350	1 440	178 960	124	4 340	7 080	1 631
Storbritannia	11 730	4 832 800	6 680	518 430	78	34 970	48 730	1 393
Norge								
2005	3 470	824 240	2 110	98 700	47	2 590	4 710	1 819
2007	2 970	837 890	1 750	97 220	56	1 930	4 930	2 554

¹ Medregnet livkyllinger til verpehøner.

Kilde: Jordbruksstatistikk, Eurostat.

2.4. Driftsmidler

Med driftsmidler menes varer, maskiner, bygninger og andre faste anlegg som brukes i produksjonen av jordbruksprodukter. Driftsmidlene deles ofte i varige og ikke-varige. I varige driftsmidler inngår driftsbygninger, maskiner og redskap, annet utstyr og anlegg med levetid utover ett år. Ikke-varige driftsmidler er varer som forbrukes i produksjonen i løpet av året, for eksempel såfrø, handelsgjødsel, plantevernmidler, kraftfôr, drivstoff og annen energi.

- I 2008 investerte jordbruksbedriftene 3,45 milliarder kroner i driftsbygninger for jordbruk. Tilsvarende beløp i 2005 var 2,71 milliarder kroner, regnet i faste 2008-kroner.
- Jordbruksbedriftene investerte 2,77 milliarder kroner i nye eller brukte maskiner og redskap i 2008. Det er en økning på 2 prosent fra 2005.
- 11 prosent av jordbruksarealet i drift kan om nødvendig vannes.
- Salget av nitrogen i handelsgjødsel var forholdsvis stabilt fra slutten av 1970-tallet til 2007. I samme perioden er salget av fosfor i handelsgjødsel mer enn halvert. Salget i 2008 og 2009 er sterkt påvirket av den store prisøkningen i sesongen 2008/09.
- Totalt salg av kraftfôr har økt svakt i siste tiårsperioden. Kraftfôr til svin og fjørfe har økt, mens kraftfôr til storfe har avtatt.

Driftsbygninger

Det er ikke gjennomført undersøkelser av antall og grunnflate av driftsbygninger på jordbruksbedrifter siden 1999, og bygningsmassen på alle landbrukseieendommer er ikke undersøkt siden 1989. I 1999

hadde 71 000 jordbruksbedrifter 131 300 driftsbygninger i bruk eller i brukbar stand, med en total grunnflate på 28,9 millioner kvadratmeter. Dette tilsvarer i gjennomsnitt 1,9 bygninger og 415 kvadratmeter per jordbruksbedrift med driftsbygning. Sammenlignet med tidligere tellinger har bygningsareal per jordbruksbedrift økt. Dette henger sammen med økende størrelse på jordbruksbedriftene. Hele eller store deler av 10 100 bygninger med en grunnflate på 1,4 millioner kvadratmeter var ikke i bruk.

I 2009 fantes det om lag 127 000 landbrukseiendommer med jordbruksarealet bortleid eller ute av drift. Mange av disse eiendommene har fortsatt driftsbygninger som er bygd for jordbruksdrift. Disse bygningene er i bruk i annen næringsvirksomhet eller er ute av bruk. Mye av den ubrukke bygningsmassen er gammel og lite egnet til jordbruksdrift eller annen virksomhet.

Driftsbygningene i landbruket, for eksempel de rødmalte kombinerte fjøs- og låvebygningene samt stabburene er godt synlige elementer i jordbrukslandskapet. Vedlikehold av disse bygningene medfører betydelige utgifter for eier/bruker.

I 2008 investerte 14 prosent av jordbruksbedriftene i driftsbygninger for jordbruk. Samlet investering var 3,45 milliarder kroner. I 2001 og 2005 ble det investert henholdsvis 1,35 og 2,71 milliarder kroner (faste 2008-kroner). 27 prosent av samlet investering i 2008 ble gjort på jordbruksbedrifter med driftsformen storfe melkeproduksjon. Samme år hadde 84 prosent av jordbruksbedriftene utgifter til vedlikehold av driftsbygninger. Vedlikeholdsutgiftene utgjorde 1,13 milliarder kroner, som i gjennomsnitt svarer til 28 300 kroner per bedrift med utført vedlikehold.

Figur 2.4.1. **Investering i driftsbygninger for jordbruk. 1988, 1997, 2001, 2005 og 2008*.**
Faste 2008-kroner

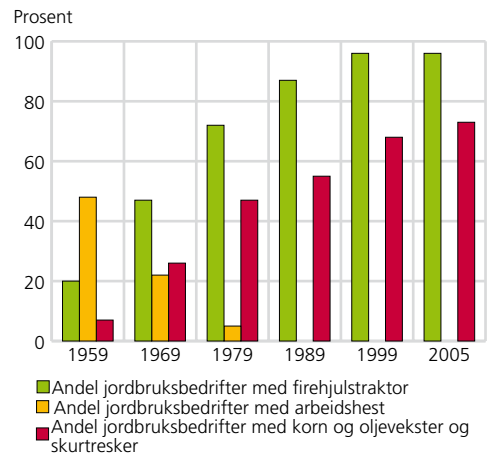
Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

44 100 jordbruksbedrifter hadde husdyr i 2003. Av disse hadde 65 prosent lager for bløtgjødsel, 34 prosent lager for fast gjødsel og 6 prosent lager for land (urin). 16 prosent av bedriftene nyttet innendørs talle/dypstrø eller utendørs talle/utegård. Samme jordbruksbedrift kunne ha mer enn én type lager eller både lager og talle/dypstrø. Gjennomsnittlig lagerkapasitet regnet i måneder med inneføring utgjorde 10-13 måneder. Ifølge forskrift om husdyrgjødsel skal gjødsellageret ha så stor kapasitet at all gjødsel kan spres i perioden fra våronnstart til 1. september, dog med mulighet til forlengelse. Lagringskapasiteten skal være minimum åtte måneder.

Traktorer og maskiner

I 2005 hadde 50 900 jordbruksbedrifter i alt 114 100 firehjulstraktorer. 96 prosent av jordbruksbedriftene disponerte egen firehjulstraktor, og gjennomsnittlig antall traktorer var 2,2. Gjennomsnittlig jordbruksareal per firehjulstraktor var 91 dekar, mot 64 dekar i 1989 og 110 dekar i 1969. Over tid har andel traktorer med

Figur 2.4.2. **Andel jordbruksbedrifter med firehjulstraktor, arbeidshest og skurtresker. 1959, 1969, 1979, 1989, 1999 og 2005. Prosent**

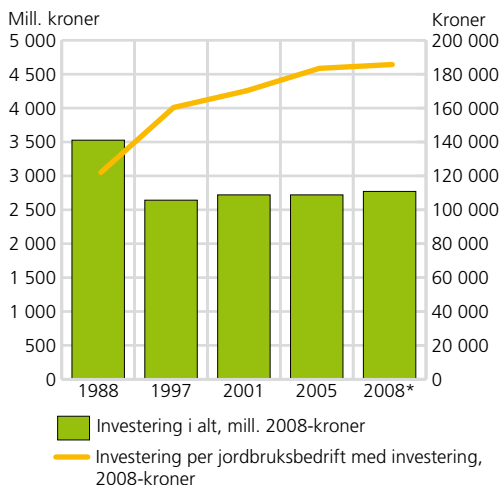
Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

firehjulstrekk økt, og det samme gjelder gjennomsnittlig motorstyrke.

73 prosent av jordbruksbedriftene som dyrket korn og oljevekster til modning i 2005, hadde skurtresker, inkludert deleie i tresker. Andelen deleiere har de senere årene gått litt ned. Trolig skyldes dette at flere går over til å leie skurtresker med fører. Gjennomsnittlig korn- og oljevekstareal per skurtresker var 279 dekar i 2005, mot 212 dekar i 1989 og 232 dekar i 1969.

31 prosent av jordbruksbedriftene investerte i nye eller brukte maskiner og redskap for jordbruk i 2008. Samlet investering var 2,77 milliarder kroner, som er en liten økning sammenlignet med 2001 og 2005. Leasing av maskiner gjennom finansieringsselskap er også en del av de totale maskinkostnadene i jordbruket, og leasing har økt i omfang de siste årene. I 2008 ble det betalt 657 millioner kroner i leasingleie, mot 470 millioner i 2005.

Figur 2.4.3. Investering i maskiner og redskap for jordbruk. 1988, 1997, 2001, 2005 og 2008*. Faste 2008-kroner

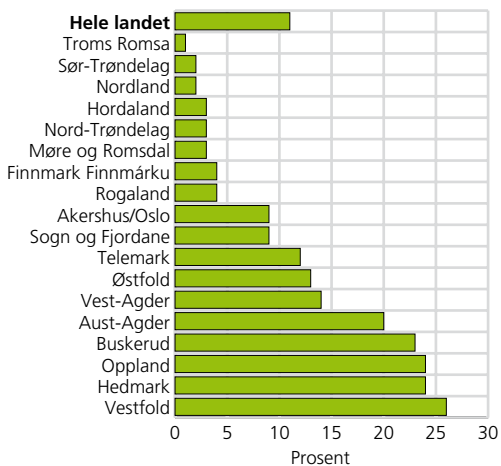
Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Vanningsanlegg

Nedbørmengden i vekstsesongen varierer mye mellom distrikter i Norge. Det meste av landet har i normale år nok nedbør til å unngå betydelige tørkeskader, men for eksempel nordre Gudbrandsdalen har så lite nedbør at vanning av jordbruksarealet har vært drevet i generasjoner. Jordtype og vekst som dyrkes, er viktig for vannbehovet. Generelt er sandholdig jord mer tørkesvak enn annen jord. Vekster som grønnsaker, poteter og gras trenger mer vann enn korn. For grønnsaker og poteter, der innsatsen av gjødsel, plantevernmidler og arbeid er stor og kvaliteten på avlingen avgjørende for det økonomiske resultatet, er det viktig med mulighet for vanning. Fram til begynnelsen av 1990-tallet ga staten tilskudd til bygging av vanningsanlegg.

I 2007 ble det på jordbruksbedriftene registrert 1 176 000 dekar jordbruksareal som *kunne* vannes med eksisterende anlegg. I 2006 utgjorde jordbruksareal som *faktisk* ble vannet, knapt halvparten av dette, eller 564 000 dekar. Bruk av van-

Figur 2.4.4. Andel jordbruksareal som kan vannes med eksisterende vanningsanlegg, etter fylke. 2007. Prosent

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

ningsvogn eller rør/slange med spredere er de dominerende måtene å vanne på. Dryppvanning brukes noe i frukt- og bærproduksjon.

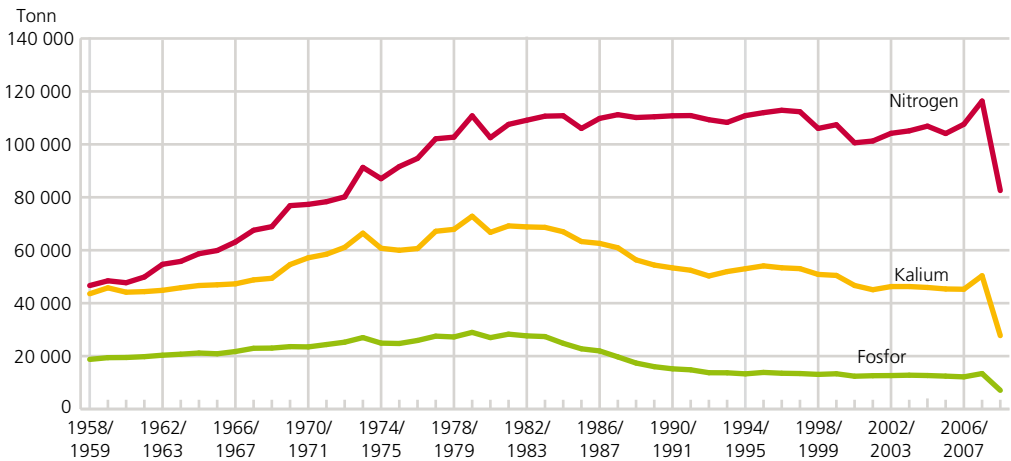
Grøfting av jordbruksareal

Fram til begynnelsen av 1990-tallet ga staten tilskudd til grønfting av jordbruksareal. For eksempel ble det på 1970-tallet i gjennomsnitt per år gitt tilskudd til grønfting av 60 000 dekar. I gjennomsnitt for årene 2002-2005 ble det grønftet 36 000 dekar.

Bruk av handelsgjødsl

Statistikken over omsetning av handelsgjødsl gjelder salg i perioden 1. juli et år til 30. juni året etter. En antar at meste parten av gjødsla solgt etter 1. juli brukes i neste års vekstsesong. Salg av gjødsl til skogbruket og til bruk i småhager, grønntanlegg og lignende inngår i tallene, men utgjør en ubetydelig del. Statistikken bygger på rapportering av salg fra grossister og importører, og tar ikke hensyn til eventuell lagring av gjødsl i jordbruksbedriftene. Sett over noen år vil statistikken

Figur 2.4.5. Omsetning av nitrogen, fosfor og kalium i handelsgjødsel¹. 1958/1959-2008/2009. Tonn verdistoff

¹Inklusive salg til skogbruk, småhager, grøntanlegg o.l.

Kilde: Mattilsynet.

vise et riktig bilde av utviklingen i forbruket av handelsgjødsel i jordbruket.

Salget av nitrogengjødsel, regnet i verdistoff (N), ble mer enn fordoblet fra slutten av 1950-tallet til begynnelsen av 1980-tallet. Senere var salget nokså stabilt fram til 2007/08. Salget av fosforgjødsel, regnet i verdistoff (P), økte sakte fra slutten av 1950-tallet til slutten av 1970-tallet. Fra begynnelsen av 1980-tallet falt salget markert i løpet av en tiårsperiode.

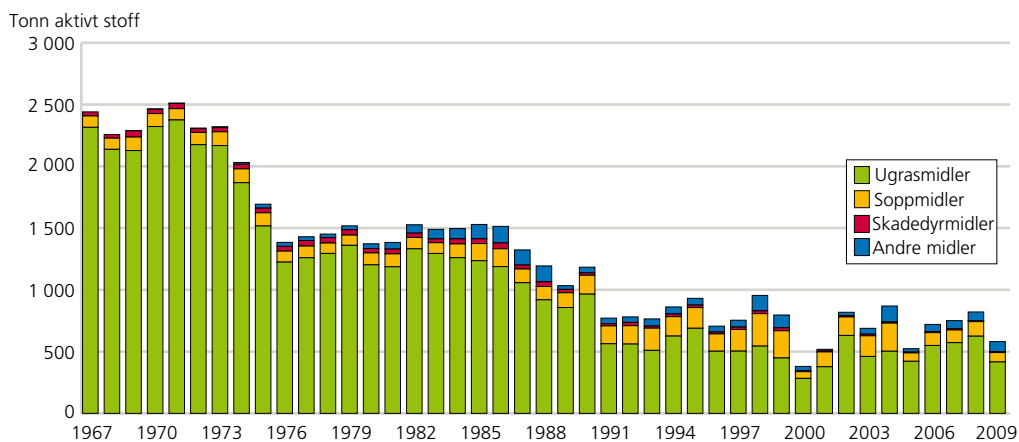
Omsetningen for 2007/08 og 2008/09 er sterkt påvirket av den store prisøkningen for sesongen 2008/09. I 2007/08 ble det hamstret gjødsel på grunn av forventet prisstigning for sesongen 2008/09. På grunn av de høye prisene i 2008/09 regnes det med en reell nedgang i forbruket. Budsjettnemnda for jordbruket har korrigert for hamstring og anslår forbruket av nitrogen til 103 000 tonn i 2008 og 99 400 tonn i 2009. For fosfor er anslått forbruk henholdsvis 11 700 og 8 900 tonn.

Omsatt vare av handelsgjødsel var i alt 366 000 tonn i 2008/09, av dette utgjorde allsidige gjødselslag (NPK-gjødsel) 77 prosent. Det er en nedgang fra 85 prosent i 2006/07. Nedgangen må ses i sammenheng med den før nevnte prisstigningen, som har ført til mer bruk av rimelige ensidige gjødselslag. I årene 1988-1999 var handelsgjødsel ilagt en egen miljøavgift. Fra og med 1998 er det obligatorisk med gjødselplan for alle som søker produksjonstilskudd i jordbruket.

Omsetningen av jordbrukskalk var 183 500 tonn i 2008. De senere årene har salget av kalk til jordbruket avtatt, og sammenlignet med gjennomsnittet for årene 1990-1999 er salget i 2008 halvert. I forhold til det antatte behovet for vedlikeholdskalking av jordbruksarealet er den tilførte mengden nå for liten.

Bruk av plantevernmidler

Statistikken over omsetning av plantevernmidler gjelder salg fra importør/norsk produsent til distributør/forhandler. De siste årene har statistikken vært preget av

Figur 2.4.6. Omsetning av plantevernmidler¹. 1967-2009. Tonn aktivt stoff

¹Inklusivt salg til skogbruk, samferdsel, småhager, grøntanlegg o.l.

Kilde: Mattilsynet.

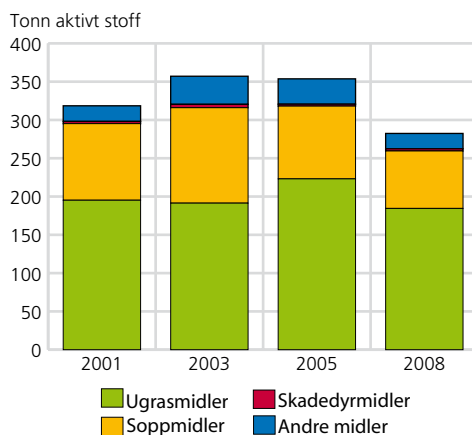
endringer av avgiftssystemet og økning av avgiftene, noe som har ført til varierende grad av hamstring og endring i lagerbeholdninger. Statistikken viser derfor ikke det faktiske årlige salget til sluttbrukerne. Plantevernmidler brukt utenom jordbruket inngår; for eksempel brukes det midler i småhager, på golfbaner og i grøntanlegg, langs jernbane og i skogbruket. Den store nedgangen i omsetningen av ugrasmidler fra 1970-tallet og til i dag skyldes i stor grad overgang fra preparater som krever store doser, til lavdosemidler innenfor korndyrkingen.

SSB har gjennomført undersøkelser av den faktiske bruken av plantevernmidler i jordbruket for årene 2001, 2003, 2005 og 2008. Undersøkelsene omfattet 96-97 prosent av det totale jordbruksarealet i drift. Midler brukt til beising av såfrø eller påført planter før utplantning inngår ikke i undersøkelsene. Undersøkelsen for 2008 omfattet for første gang plantevern i veksthus. Bruken av plantevernmidler kan variere betydelig fra et år til et annet på grunn av værforholdene.

Kraftfôr

Salget av kraftfôr har økt fra i underkant av 0,7 millioner tonn rundt 1960 til knapt 1,8 millioner tonn i 2009. De siste ti årene har det vært forholdsvis små endringer i totalsalget, mens fordelingen etter type kraftfôr har endret seg en del. Det har vært nedgang i salget av kraftfôr til drøvtyggere. Dette skyldes trolig nedgangen i

Figur 2.4.7. Forbruk av plantevernmidler i jordbruket. 2001, 2003, 2005 og 2008. Tonn aktivt stoff

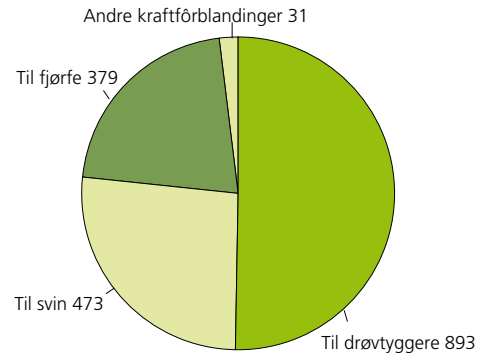
Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

melkeproduksjonen. I samme perioden har det vært økning i produksjonen av svine- og fjørfekjøtt, noe som forklarer det økte salget av kraftfôr til svin og fjørfe.

Energi

Forbruket av energi i jordbruket omfatter i første rekke diesel til traktorer og andre maskiner, elektrisk kraft til lys, drift av maskiner/redskap og oppvarming samt fyringsolje til oppvarming og tørking. Bioråstoff er på vei inn som energikilde til oppvarming og tørking. Til oppvarming av veksthus brukes dessuten noe naturgass og propangass.

Figur 2.4.8. Salg av kraftfôr til husdyrbrukere og detaljister, etter type fôr. 2009. 1 000 tonn

Kilde: Statens landbruksforvaltning.

Tabell 2.4.1. Forbruk av elektrisk energi og diesel i jordbruket¹. 2001, 2005 og 2008*

	Elektrisk energi		Diesel	
	1 000 kWh	Forbruk per jordbruksbedrift med forbruk	1 000 liter	Forbruk per jordbruksbedrift med forbruk
2001	1 222 213	22	128 812	2 261
2005	1 142 109	24	131 659	2 727
2008*	1 107 685	26	127 080	2 979

¹ Forbruk i veksthus er ikke inkludert.

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.4.2. Jordbruksbedrifter med driftsbygning, antall driftsbygninger og grunnflate av driftsbygningene, etter fylke. 1999

	Jordbruksbedrifter med driftsbygning		Driftsbygninger		Grunnflate av driftsbygningene	
	I alt	Av disse med driftsbygning der hele eller en stor del av bygningen ikke er i bruk	I alt	Av disse bygninger der hele eller store deler av bygningene ikke er i bruk	I alt	Av dette bygninger der hele eller en stor del av bygningene ikke er i bruk
					1 000 m ²	
I alt	69 576	8 502	131 318	10 136	28 905	1 362
Østfold	3 545	610	8 312	785	2 166	127
Akershus og Oslo	3 394	654	6 941	799	1 947	140
Hedmark	5 824	864	11 992	1 103	2 921	155
Oppland	6 943	1 003	13 986	1 321	2 987	166
Buskerud	3 765	585	7 006	705	1 588	92
Vestfold	2 422	299	4 901	339	1 258	50
Telemark	2 568	381	4 322	448	867	52
Aust-Agder	1 235	165	2 146	184	410	21
Vest-Agder	1 973	196	3 351	214	578	23
Rogaland	6 112	621	12 285	708	2 698	91
Hordaland	5 509	441	9 217	508	1 385	46
Sogn og Fjordane	5 239	519	8 607	585	1 542	60
Møre og Romsdal	4 954	420	8 445	464	1 737	56
Sør-Trøndelag	4 726	608	9 003	713	2 153	101
Nord-Trøndelag	4 947	641	9 839	714	2 562	121
Nordland	3 774	308	6 854	344	1 334	39
Troms Romsa	2 020	137	3 143	148	587	16
Finmark Finnmarku	626	50	968	54	185	5

Kilde: Jordbrukstelling 1999, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.4.3. Firehjulstraktorer og skurtreskere, etter fylke og jordbruksareal i drift¹. 2005

	Jordbruks- bedrifter i alt	Jordbruks- bedrifter med firehjulstraktor	Tallet på fire- hjulstraktorer	Jordbruksbe- drifter med skurtresker	Tallet på skurtreskere
1979 ¹	125 302	90 109	130 202	18 594	16 093
1989 ¹	99 382	86 785	154 696	18 299	16 671
1999 ²	70 740	67 830	134 341	14 901	13 813
2005 ²	53 003	50 918	114 110	12 251	11 877

Fylke

Østfold	2 773	2 692	6 905	1 975	1 953
Akershus og Oslo	2 734	2 673	6 441	1 779	1 700
Hedmark	4 330	4 200	10 284	1 848	1 828
Oppland	5 681	5 381	12 793	1 364	1 331
Buskerud	2 822	2 777	6 286	1 109	1 088
Vestfold	1 882	1 855	4 433	1 099	1 030
Telemark	1 796	1 757	3 385	464	434
Aust-Agder	801	775	1 569	65	69
Vest-Agder	1 297	1 255	2 545	49	47
Rogaland	5 345	4 974	11 024	130	142
Hordaland	3 776	3 623	6 143	8	8
Sogn og Fjordane	3 865	3 723	7 011	16	23
Møre og Romsdal	3 596	3 473	7 453	188	179
Sør-Trøndelag	3 658	3 537	8 538	801	751
Nord-Trøndelag	3 996	3 806	9 177	1 283	1 236
Nordland	2 837	2 676	6 436	57	48
Troms Romsa	1 384	1 344	2 859	:	:
Finnmark Finnmarku	430	397	828	:	:

Jordbruksareal i drift

- 49 dekar	6 411	5 188	7 958	356	318
50- 99 "	10 141	9 885	17 942	1 338	1 225
100-199 "	16 764	16 606	35 428	3 540	3 443
200-299 "	10 186	10 031	25 076	2 472	2 399
300-499 "	6 817	6 642	18 873	2 754	2 676
500- "	2 684	2 566	8 833	1 791	1 816

¹ Gjelder bedrifter med minst 5 dekar jordbruksareal i drift.² Samdrifter osv. med mindre enn 5 dekar jordbruksareal i drift er medregnet.

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.4.4. **Omsetning av handelsgjødsel. 1958/1959, 1968/1969, 1978/1979, 1988/1989 og 1998/1999-2008/2009. Tonn verdistoff**

	I alt	Nitrogen (N)	Fosfor (P)	Kalium (K)
1958/59	108 958	46 654	18 754	43 550
1968/69	141 328	68 908	23 027	49 393
1978/79	197 836	102 715	27 233	67 888
1988/89	183 867	110 138	17 376	56 353
1998/99	169 971	106 017	13 092	50 862
1999/00	171 215	107 410	13 325	50 480
2000/01	159 674	100 592	12 399	46 683
2001/02	158 926	101 258	12 593	45 075
2002/03	163 078	104 162	12 643	46 273
2003/04	164 163	105 096	12 786	46 281
2004/05	165 468	106 882	12 660	45 926
2005/06	161 878	104 088	12 431	45 359
2006/07	164 996	107 588	12 155	45 253
2007/08	180 111	116 351	13 403	50 357
2008/09	117 355	82 549	7 071	27 735

Kilde: Mattilsynet.

Tabell 2.4.5. **Omsetning av plantevernmidler. 1969, 1979, 1989 og 1999-2009. Tonn aktivt stoff**

	I alt	Soppmidler	Skadedyrmidler	Ugrasmidler	Andre midler, inkludert tilsetningsstoffer
1969	2 288,8	109,2	51,1	2 127,6	0,9
1979	1 518,0	82,8	43,8	1 360,3	31,2
1989	1 033,8	119,3	27,5	856,9	30,1
1999	796,3	219,9	23,8	448,7	103,9
2000	380,2	53,8	10,0	283,4	33,0
2001	518,7	119,9	8,5	377,2	13,1
2002	818,5	149,6	10,1	630,9	27,9
2003	688,5	167,1	13,6	460,8	47,0
2004	869,0	227,7	10,1	502,8	128,4
2005	523,5	67,7	7,6	421,5	26,7
2006	719,9	103,7	8,3	549,7	58,3
2007	750,7	102,7	9,9	572,4	65,8
2008	820,9	117,8	8,7	624,8	69,6
2009	581,0	76,0	7,6	416,1	81,2

Kilde: Mattilsynet.

Tabell 2.4.6. Salg av kraftfôr til husdyrbrukere og detaljister. 1998-2009. Tonn

	I alt	Til drøvtyggere	Til svin	Til fjørfe	Andre kraftfôrblandinger ¹
1998	1 710 625	1 016 719	427 013	229 961	36 932
1999	1 689 865	1 000 557	414 079	246 730	28 499
2000	1 589 793	915 862	386 104	259 740	28 087
2001	1 624 026	915 315	421 265	256 953	30 493
2002	1 639 009	909 470	428 305	264 126	37 108
2003	1 668 460	918 684	439 430	279 002	31 344
2004	1 685 892	913 470	449 770	290 217	32 435
2005	1 683 757	909 964	446 777	293 178	33 838
2006	1 702 780	907 249	448 249	310 592	36 690
2007	1 771 842	935 070	462 372	336 266	38 134
2008	1 832 457	943 288	472 408	380 069	36 692
2009	1 776 707	893 041	473 483	379 353	30 830

¹ Fiskefôrblandinger er ikke medregnet.

Kilde: Statens landbruksforvaltning.

2.5. Sysselsetting

- Sysselsettingen i jordbruket utgjorde i 2009 om lag 2 prosent av den totale sysselsettingen i Norge.
- I 2009 utgjorde arbeidsinnsatsen i jordbruket 57 900 årsverk à 1 845 timer.
- Gjennomsnittlig arbeidsinnsats i jordbruket per jordbruksbedrift var 1,2 årsverk.
- Jordbruksbedrifter med husdyrproduksjon sto for om lag tre fjerdedeler av den totale arbeidsinnsatsen. Av husdyrproduksjonene er melkeproduksjonen den viktigste.
- I 2007 ble 70 prosent av arbeidsinnsatsen i jordbruket utført av bruker og ektefelle/samboer, 10 prosent av familiemedlemmer og 20 prosent av annen fast og tilfeldig hjelp.
- I 2007 ble tre fjerdedeler av arbeidsinnsatsen utført av menn og en fjerdedel av kvinner.

Andel sysselsatte i jordbruket

Jordbrukets andel av den totale sysselsettingen har minket i hele perioden 1959-2009. Ifølge nasjonalregnskapet utgjorde

sysselsettingen i næringen jordbruk, jakt og viltstell 2,1 prosent av sysselsettingen i 2009, mot 17,2 prosent i 1959. Næringen jordbruk, jakt og viltstell omfatter noen få bedrifter som ikke inngår i jordbruksstatistikken. Det absolutte antall personer som er sysselsatt i jordbruket, har også gått ned i hele perioden, unntatt årene 1976-1980 da antallet var stabilt. I denne perioden ble inntektene i jordbruket trappet opp, og optimismen i næringen var stor.

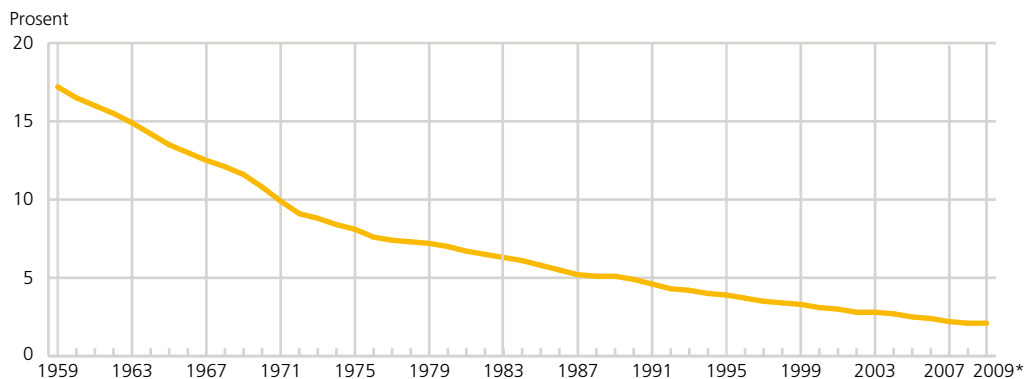
Arbeidsinnsatsen i jordbruksbedriftene

SSB gjennomfører regelmessig undersøkelser av arbeidsinnsatsen i jordbruksbedriftene. Arbeidsinnsatsen spesifiseres etter om den gjelder jordbruk eller annen næring drevet med utgangspunkt i jordbruksbedriftens ressurser. Tidligere var annen næring avgrenset til skogbruk og utmarksnæringer. Fra og med 1999 inngår alle næringer basert på jordbruksbedriftens arealer, bygninger, maskiner eller landbruksråvarer.

Arbeidsinnsatsen i jordbruket

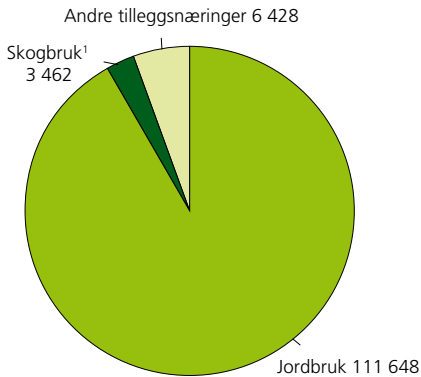
Basert på SSBs statistikk beregner Budsjettnemnda for jordbruket årlige tall for total arbeidsinnsats i jordbruket, målt i timer eller årsverk. Antall timer per årsverk i jordbruket er over tid redusert i takt med timer per årsverk i arbeidslivet for øvrig.

Figur 2.5.1. Andel sysselsatte i jordbruket av total sysselsetting. 1959-2009*. Prosent

Kilde: Nasjonalregnskapet, Statistisk sentralbyrå.

Figur 2.5.2. **Arbeidsinnsats i jordbruksbedriftene, etter næring. 2006/07. 1 000 timer**

¹ Ikke medregnet arbeid utført av entreprenør og annen selvstendig næringsdrivende.

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Fra og med 2002 tilsvarer ett årsverk 1 845 timer. Budsjettnemnda for jordbruket gjør et tillegg for arbeidsinnsatsen i pelsdyrhold da denne fra og med 1998/99 ikke inngår i SSBs undersøkelser. Det totale antall årsverk som budsjettnemnda kommer fram til, utgjør grunnlaget i de årlige jordbruksforhandlingene mellom staten på den ene siden og Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag på den andre siden.

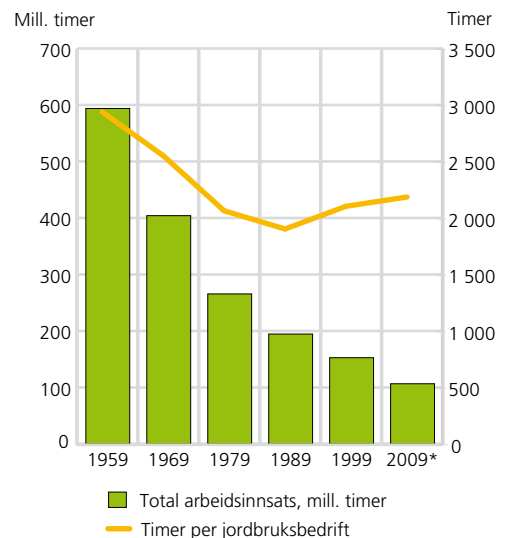
Fra 1959 til 2009 er arbeidsinnsatsen i jordbruket redusert med vel 80 prosent, til 106,8 millioner timer, eller 57 900 årsverk à 1 845 timer. I mesteparten av denne perioden har det vært lav arbeidsledighet, og arbeidskraft fra jordbruket har i betydelig grad gått over til andre næringer. Eldre jordbrukere har gått over på pensjon eller trygd. Plante- og husdyrproduksjonen økte fram til rundt 1990, senere har produksjonen vært stabil. Dermed har arbeidsproduktiviteten over tid økt kraftig.

I 2009 var gjennomsnittlig arbeidsinnsats i jordbruket per jordbruksbedrift 2 243

timer, eller 1,2 årsverk. Flere forhold påvirker arbeidsinnsatsen i den enkelte jordbruksbedrift. Nye og mer effektive maskiner og redskaper har redusert arbeidsinnsatsen per produsert enhet av en vare. Mange bedrifter har dessuten utvidet produksjonen, og på den måten redusert arbeidsinnsatsen per produsert enhet ytterligere ved å utnytte stordriftsfordeler.

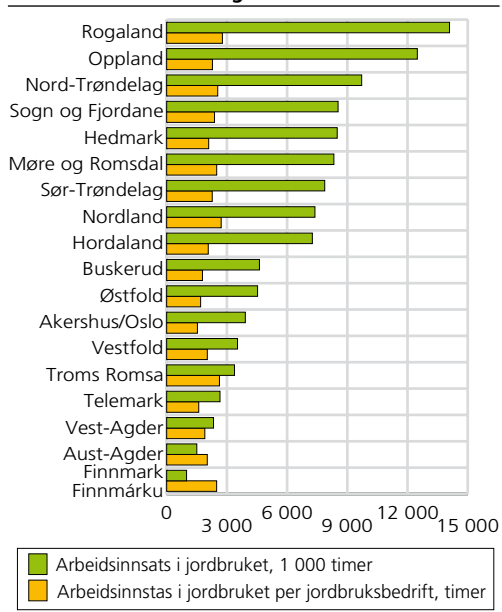
De siste årene har bruken av utenlandsk arbeidskraft i jordbruket økt. Utenlandsk arbeidskraft kom først til jordbruksbedrifter med produksjon av hagebruksvekster, og typiske arbeidsoppgaver er innhøstingsarbeid. Ifølge SSBs statistikk over sysselsatte på korttidsopphold i Norge var det i 2009 om lag 9 800 lønnsstakere i næringene jordbruk, skogbruk og fiske. De fleste av disse var fra de nye EU-landene i Øst-Europa. Med korttidsopphold menes opphold under seks måneder. Blant innvandrere med opphold over seks måneder

Figur 2.5.3. **Total arbeidsinnsats i jordbruket og arbeidsinnsats per jordbruksbedrift. 1959, 1969, 1979, 1989, 1999 og 2009*. Millioner timer og timer**

Kilde: Totalkalkylen for jordbruket, Budsjettnemnda for jordbruket.

Figur 2.5.4. Total arbeidsinnsats i jordbruket og arbeidsinnsats per jordbruksbedrift, etter fylke. 2006/07. 1 000 timer og timer

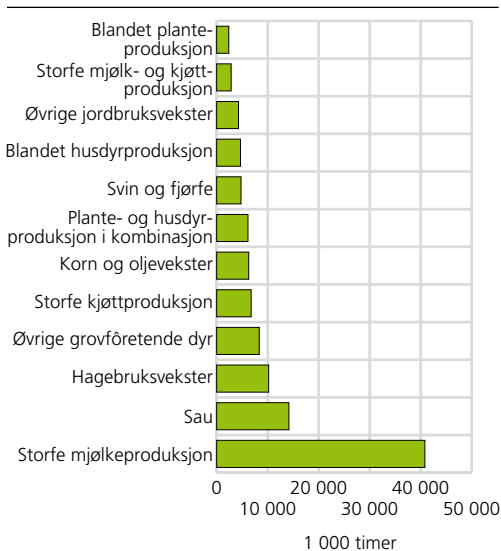
Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

var det 2 250 lønntakere i næringene jordbruk, skogbruk og fiske i 2009. I tillegg til lønntakere kommer personer registrert som selvstendig næringsdrivende.

Den totale arbeidsinnsatsen i jordbruket fordelt etter fylke avspeiler de naturgitte forholdene for jordbruksdrift og den regionale produksjonsfordelingen styrt av landbrukspolitikken («kanaliseringspolitikken»). Fylkene med størst gjennomsnittlig arbeidsinnsats per jordbruksbedrift domineres av husdyrhold.

I 2007 sto jordbruksbedrifter med husdyrproduksjon for 74 prosent av arbeidsinnsatsen i jordbruket. Melkeproduksjon på storfe var den viktigste driftsformen og utgjorde 37 prosent av arbeidsinnsatsen. Arbeidsinnsatsen i jordbruksbedrifter med planteproduksjon utgjorde i underkant av 20 prosent av totalen. Innenfor planteproduksjon ble det utført mest arbeid

Figur 2.5.5. Arbeidsinnsats i jordbruket, etter driftsform. 2006/07. 1 000 timer

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

i jordbruksbedrifter med driftsformen hagebruk. Arbeidsinnsatsen i jordbruksbedrifter med plante- og husdyrproduksjon i kombinasjon utgjorde 6 prosent.

Jordbruksbedrifter med hagebruk hadde i gjennomsnitt størst arbeidsinnsats i 2007 med 5 790 timer, som svarer til 3,1 årsverk à 1 845 timer. I jordbruksbedrifter med driftsformen melkeproduksjon på storfe var gjennomsnittlig arbeidsinnsats 3 320 timer (1,8 årsverk). Jordbruksbedrifter med driftsformene sauehold og kornproduksjon, som antallsmessig var mange, hadde respektive 1 610 timer (0,9 årsverk) og 720 timer (0,4 årsverk) i gjennomsnittlig arbeidsinnsats.

Arbeidskraften i jordbruket blir tradisjonelt inndelt i tre kategorier: bruker og ektefelle/samboer, familiemedlemmer og annen fast eller tilfeldig hjelp. I løpet av det siste tiåret har bruk av innleid selvstendig næringsdrivende/firma til ulike arbeidsoppgaver fått et visst omfang og ble

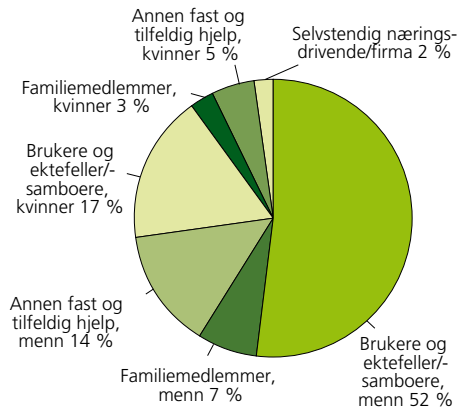
Figur 2.5.6. **Arbeidsinnsats i jordbruket per jordbruksbedrift, etter driftsform. 2006/07. Timer**

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

fra og med 1998/99 registrert som egen kategori.

De fleste norske jordbruksbedrifter har hatt og har fremdeles en produksjon som ikke er større enn at det meste av arbeidet utføres av bruker, ektefelle/samboer og familiemedlemmer. I perioden 1969-2007 har andel av arbeidsinnsatsen utført av disse variert mellom 80 og 95 prosent. Andelen steg noe på 1960- og 1970-tallet. Dette kan henge sammen med innføring av mer effektive maskiner og redskap samt store investeringer i driftsbygninger på slutten av 1970-tallet. Fra slutten av 1990-tallet har andel fast og tilfeldig hjelp økt. Årsaker kan være økt bruk av innleid selvstendig næringsdrivende/firma, større andel bedrifter organisert som ansvarlig selskap og lignende samt større produksjon per jordbruksbedrift.

I 1969 ble om lag to tredjedeler av arbeidsinnsatsen i jordbruket utført av menn

Figur 2.5.7. **Arbeidsinnsats i jordbruket, etter type arbeidskraft og kjønn. 2006/07. Prosent**

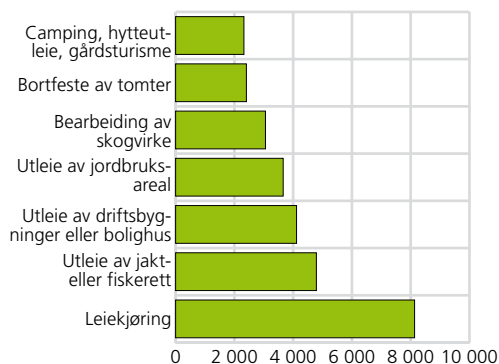
Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå

og en tredjedel av kvinner. Senere har andelen utført av menn steget til nesten tre fjerdedeler. I 2007 ble dessuten 2 prosent av arbeidet utført av selvstendig næringsdrivende/firma.

Tilleggsnæringer i jordbruksbedriftene

I den senere tid har det blitt større oppmerksomhet omkring næringsaktivitet som drives i tillegg til tradisjonelt jord- og skogbruk i jordbruksbedriftene. Eksempler på tilleggsnæringer er: leiekjøring med traktor, lokal foredling av mat, «grønn omsorg», produksjon av ved og utleie av jakt- eller fiskerett. Tilleggsnæringene skaper inntekter og arbeid til erstatning for de som forsvinner i tradisjonelt jord- og skogbruk. I 2007 drev 40 prosent av jordbruksbedriftene én eller flere tilleggsnæringer utenom tradisjonelt skogbruk. Arbeidsinnsatsen i tilleggsnæringene utgjorde i alt 6,5 millioner timer, noe som gir et gjennomsnitt på om lag 325 timer per bedrift. Flere av aktivitetene som her inngår som tilleggsnæring, medfører vanligvis liten arbeidsinnsats, og inntektene er mer å regne for kapitalinntekter. Eksempler på dette er utleie av jakt- eller fiskerett, utleie av bolighus og bortfeste av tomter.

Figur 2.5.8. Antall jordbruksbedrifter¹ med de mest vanlige tilleggsnæringene. 2007

¹ En jordbruksbedrift kan drive mer enn en tilleggsnæring.

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Boks 2.5.1. Tilleggsnæring – avgrensning

Med tilleggsnæring menes næringsaktivitet (vanligvis utenom skogbruk) som utnytter jordbruksbedriftens arealer, bygninger, maskiner og/eller landbruksråvarer. Aktiviteten skal gi inntekt eller sysselsetting for brukeren og/eller brukerens familie. Det er ingen avgrensning på omfanget av tilleggsnæringen. Den kan være større, regnet i omsetning eller arbeidsinnsats, enn jordbruksaktiviteten.

Det er ikke klare grenser mellom tilleggsnæring og «annen næring» som blir drevet av brukeren. Eksempler på gråsoner er driftsbygninger i jordbruket som bygges helt om til annen aktivitet, og maskiner som hovedsakelig brukes til annen aktivitet enn jordbruk.

I NILFs driftsgranskninger i jord- og skogbruk regnes bortleie av jordbruksareal til jordbruksformål og utleie av maskiner i mindre målestokk som jordbruk, og ikke som tilleggsnæring.

Eurostat har en strengere definisjon av tilleggsnæring: Tilleggsnæring skal gi en viss sysselsetting. Aktiviteter som i hovedsak er kapitalinntekt, som for eksempel utleie av jakt- eller fiskerett, bortleie av jordbruksareal, bortfeste av tomter og lignende regnes ikke som tilleggsnæring.

Tabell 2.5.1. **Arbeidsinnsats i jordbruksbedriftene¹. 1958/59-2006/07. Millioner timeverk²**

	Arbeids- innsats i alt	Arbeids- innsats utført av selv- stendig nærings- drivende/ firma	Arbeidsinnsats utført av menn				Arbeidsinnsats utført av kvinner			
			I alt	Brukere og ekte- maker/ sam- boere	Arbeidshjelp		I alt	Brukere og ekte- maker/ sam- boere	Arbeidshjelp	
					Familie- med- lemmer	Annen fast og til- feldig hjelp			Familie- med- lemmer	Annen fast og til- feldig hjelp
1958/59 ³	876	..	415	277	88	51	461	358	81	22
1961/62 ³	823	..	381	255	85	41	442	356	69	16
1965/66 ³	711	..	330	235	65	31	381	320	50	11
1968/69 ⁴	403	..	280	212	68		123	101		22
1971/72 ⁴	320	..	235	182	52		85	70		15
1975/76 ⁴	283	..	207	164	28	14	76	64	9	4
1979/80 ⁴	262	..	194	151	27	16	68	56	8	4
1982/83 ⁴	245	..	184	143	26	15	61	49	8	4
1985/86 ⁴	230	..	171	129	26	16	59	45	8	6
1989/90 ⁴	195	..	147	114	19	14	48	37	7	4
1992/93 ⁴	181	..	138	106	17	14	43	32	6	4
1994/95 ⁴	179	..	136	104	17	15	43	33	6	4
1996/97 ⁴	169	..	128	100	15	13	41	32	5	4
1998/99 ^{4,5}	166	2	124	96	14	14	40	30	5	5
2002/03 ^{4,5}	142	2	106	79	11	16	34	24	4	6
2004/05 ^{4,5}	130	3	97	72	10	15	31	22	4	5
2006/07 ^{4,5}	122	2	90	65	8	17	29	20	3	6

¹ Gjelder bedrifter med minst 5 dekar jordbruksareal i drift til og med 1996/97. Fra og med 1998/99 er samdrifter osv. med mindre enn 5 dekar jordbruksareal i drift medregnet. Arbeid i skogbruk og utmarksnæringer er medregnet.

² For årene 1928/29-1971/72 er tallene på timeverk regnet om fra dagsverk etter tallet på timeverk per dagsverk i 1975/76.

³ Medregnet husarbeid.

⁴ Ikke medregnet husarbeid.

⁵ Medregnet arbeid utført i tilleggsnæringer i jordbruksbedriften og arbeid utført i jord- og hagebruk i jordbruksbedriften av selvstendig næringsdrivende eller firma.

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.5.2. **Arbeidsinnsats i jordbruksbedriftene, etter næring og type arbeidskraft. Fylke og driftsform. 1999, 2003, 2005 og 2007. 1 000 timer**

	Arbeidsinnsats i alt	I jord- og hagebruk					I skogbruk ¹	I tilleggsnæringer
		I alt	Utført av brukere og ektemaker/samboere	Utført av familie-medlemmer	Utført av anna fast og tilfeldig hjelp	Utført av innleide selvstendig næringsdrivende/firma		
1999	165 613	151 442	115 072	16 773	17 135	2 463	6 003	8 168
2003	142 627	131 667	94 786	14 357	20 408	2 117	4 481	6 477
2005	130 389	119 744	85 404	12 516	19 151	2 673	3 837	6 808
2007	121 639	111 648	77 332	10 780	21 233	2 303	3 462	6 528
2007								
Fylke								
Østfold	5 111	4 529	2 979	410	1 061	78	260	322
Akershus/Oslo	4 573	3 919	2 654	375	784	106	160	493
Hedmark	9 421	8 497	5 696	821	1 717	263	385	539
Oppland	13 406	12 489	8 336	1 178	2 675	300	327	590
Buskerud	5 364	4 623	3 106	347	1 089	81	238	503
Vestfold	3 960	3 529	2 035	237	1 174	83	199	233
Telemark	3 086	2 657	2 026	184	399	48	155	273
Aust-Agder	1 671	1 501	887	101	488	25	83	87
Vest-Agder	2 607	2 334	1 707	156	440	32	108	164
Rogaland	14 816	14 093	9 429	1 526	2 792	346	174	550
Hordaland	7 870	7 258	5 337	841	925	155	205	407
Sogn og Fjordane	9 174	8 540	6 224	988	1 199	128	213	422
Møre og Romsdal	8 911	8 331	5 957	952	1 265	157	170	410
Sør-Trøndelag	8 684	7 875	5 578	749	1 429	119	258	551
Nord-Trøndelag	10 506	9 716	6 587	857	2 073	199	324	466
Nordland	7 849	7 387	5 400	602	1 244	141	124	339
Troms Romsa	3 575	3 379	2 633	357	353	36	77	118
Finnmark Finnmarku	1 054	991	759	100	125	6	2	61
Driftsform								
Korn og oljevekster	8 000	6 286	5 201	542	327	216	770	944
Øvrige jordbruksvekster	5 121	4 284	3 019	379	745	141	239	599
Hagebruksvekster	10 561	10 192	3 544	626	5 913	109	97	271
Storfe mjølkeproduksjon	42 678	40 821	27 563	3 887	8 727	644	811	1 046
Storfe kjøttproduksjon	7 590	6 759	5 409	644	520	186	285	546
Storfe mjølk- og kjøttproduksjon i kombinasjon	3 001	2 837	1 960	375	455	46	58	106
Sau	15 528	14 165	11 746	1 606	549	265	492	871
Øvrige grovfôretende dyr	9 470	8 348	6 424	912	832	180	237	885
Svin og fjørfe	5 063	4 774	3 348	418	814	193	95	195
Blandet planteproduksjon	2 623	2 369	1 287	205	835	41	65	189
Blandet husdyrproduksjon	5 046	4 676	3 325	550	692	109	69	302
Plante- og husdyrproduksjon i kombinasjon	6 958	6 137	4 505	636	822	173	246	575

¹ Ikke medregnet arbeid utført av innleide selvstendig næringsdrivende/firma.

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.5.3. Jordbruksbedrifter, etter timer i jordbruket. Fylke, driftsform og brukers kjønn. 1998/1999 og 2006/07

	Jordbruks- bedrifter i alt	Etter årsverk					
		-0,4	0,5-0,9	1,0-1,4	1,5-1,9	2,0-2,4	2,5-
1998/1999 ¹	70 740	22 972	13 729	11 499	10 427	6 805	5 308
2006/2007 ²	49 763	13 657	10 120	9 695	7 776	4 532	3 984
2006/2007							
Fylke							
Østfold	2 669	1 361	496	347	163	117	186
Akershus/Oslo	2 537	1 262	553	293	157	139	133
Hedmark	4 044	1 376	680	783	517	362	325
Oppland	5 466	1 251	1 203	1 217	1 000	426	369
Buskerud	2 590	1 125	553	368	265	137	142
Vestfold	1 721	762	371	205	120	109	154
Telemark	1 664	738	361	272	136	83	74
Aust-Agder	733	277	172	107	103	28	46
Vest-Agder	1 227	430	269	249	158	50	71
Rogaland	5 034	741	1 058	975	949	671	640
Hordaland	3 493	896	907	735	465	278	212
Sogn og Fjordane	3 584	532	844	851	762	394	201
Møre og Romsdal	3 330	501	655	895	647	348	283
Sør-Trøndelag	3 453	967	556	636	617	431	247
Nord-Trøndelag	3 820	829	642	702	828	412	407
Nordland	2 716	341	517	639	552	326	341
Troms Romsa	1 284	174	224	345	263	162	116
Finnmark Finnmárku	399	92	59	76	76	60	36
Driftsform							
Korn og oljevekster	8 670	6 342	1 642	509	115	45	17
Øvrige jordbruksvekster	2 766	1 188	686	470	234	106	81
Hagebruksvekster	2 095	255	326	327	288	175	724
Storfe mjølkeproduksjon	11 964	53	564	2 858	4 320	2 590	1 578
Storfe kjøttproduksjon	3 676	758	1 320	976	403	154	65
Storfe mjølk- og kjøttproduksjon i kombinasjon	762	-	38	130	251	171	173
Sau	8 799	2 372	3 246	2 175	683	223	100
Øvrige grovføretende dyr	3 978	1 186	814	814	492	329	342
Svin og fjørfe	1 658	151	342	421	300	208	236
Blandet planteproduksjon	884	303	138	123	97	81	141
Blandet husdyrproduksjon	1 389	94	215	260	275	241	305
Plante- og husdyrproduksjon i kombinasjon	3 123	954	791	631	318	209	219
Brukers kjønn							
Mann	40 893	11 767	8 454	7 723	6 293	3 629	3 028
Kvinne	6 239	1 764	1 475	1 310	839	473	378
Upersonlig bruker	2 631	126	192	663	644	430	577

¹ Det er regnet 1 875 timer per årsverk.² Det er regnet 1 845 timer per årsverk.

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.5.4. **Jordbruksbedrifter med personlig bruker, etter brukers arbeidstimer i jordbruksbedriften. Fylke, driftsform og brukers kjønn. 1988/1989, 1998/1999 og 2006/2007**

	Jordbruksbedrifter med personlig bruker	Etter timeverk i jordbruksbedriften				
		0-99	100-499	500-999	1 000-1 499	1 500-
1988/1989	98 610	11 821	20 433	16 617	10 735	39 004
1998/1999	69 959	3 240	14 360	12 870	8 369	31 120
2006/2007	47 132	1 648	9 339	9 254	6 899	19 991
2006/2007						
Fylke						
Østfold	2 607	130	950	615	250	661
Akershus/Oslo	2 475	162	895	554	315	550
Hedmark	3 893	244	979	587	502	1 581
Oppland	5 030	224	876	935	766	2 229
Buskerud	2 522	190	676	592	382	683
Vestfold	1 673	102	592	270	231	478
Telemark	1 619	87	518	320	231	463
Aust-Agder	693	36	186	169	86	217
Vest-Agder	1 167	53	224	293	197	401
Rogaland	4 662	88	502	871	817	2 384
Hordaland	3 341	21	562	840	685	1 233
Sogn og Fjordane	3 416	52	351	780	528	1 705
Møre og Romsdal	3 119	26	290	753	522	1 530
Sør-Trøndelag	3 245	72	685	556	436	1 495
Nord-Trøndelag	3 504	106	601	508	437	1 853
Nordland	2 546	15	303	427	287	1 513
Troms Romsa	1 237	21	96	132	216	772
Finnmark Finnmarku	383	21	56	53	8	245
Driftsform						
Korn og oljevekster	8 591	934	4 351	1 919	771	616
Øvrige jordbruksvekster	2 716	129	815	654	400	717
Hagebruksvekster	1 839	13	264	329	276	955
Storfe mjølkeproduksjon	10 133	12	169	379	914	8 660
Storfe kjøttproduksjon	3 614	41	387	1 019	933	1 234
Storfe mjølk- og kjøttproduksjon i kombinasjon	707	-	21	16	62	608
Sau	8 704	163	1 327	2 972	1 911	2 330
Øvrige grovføretende dyr	3 922	183	859	725	590	1 565
Svin og fjørfe	1 596	14	124	253	246	960
Blandet planteproduksjon	873	26	247	148	96	356
Blandet husdyrproduksjon	1 358	11	94	165	226	862
Plante- og husdyrproduksjon i kombinasjon	3 080	122	680	675	475	1 128
Brukers kjønn						
Mann	40 893	872	7 934	8 047	5 846	18 193
Kvinne	6 239	776	1 405	1 207	1 053	1 798

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.5.5. Jordbruksbedrifter med tilleggsnæringer, etter fylke. 2007

	Jordbruks- bedrifter i alt	Jord- bruks- bedrifter med tilleggs- næring	Leie- kjøring	Utleie av jakt- og fiskerett	Be- arbeiding av eget skog- virke	Camping, hytte- utleie, gårds- turisme	Utleie av drifts- bygninger eller vånings- hus
1999	70 740	29 097	14 076	5 851	3 714	3 106	3 490
2003	58 231	21 260	9 775	4 794	3 915	3 023	4 021
2005	53 003	25 317	10 551	7 580	4 889	2 827	5 241
2007	49 935	20 105	8 133	4 791	3 058	2 325	4 116
2007							
Østfold	2 677	1 113	490	67	223	71	372
Akershus/Oslo	2 558	1 194	551	142	101	62	493
Hedmark	4 059	1 606	630	452	162	140	324
Oppland	5 477	2 266	1 028	724	296	209	505
Buskerud	2 593	1 469	614	568	276	312	314
Vestfold	1 743	955	400	152	119	64	308
Telemark	1 663	781	295	109	154	129	138
Aust-Agder	742	386	210	81	89	27	54
Vest-Agder	1 228	479	221	48	131	73	89
Rogaland	5 075	1 661	503	243	196	172	296
Hordaland	3 503	1 077	419	62	136	156	245
Sogn og Fjordane	3 584	1 276	368	346	224	229	147
Møre og Romsdal	3 342	1 305	601	368	193	179	184
Sør-Trøndelag	3 469	1 546	591	639	208	157	243
Nord-Trøndelag	3 819	1 571	598	592	189	195	191
Nordland	2 720	842	372	129	213	87	115
Troms Romsa	1 285	442	196	67	143	45	80
Finnmark Finnmarku	398	136	48	0	7	18	16

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

2.6. Økonomi

- I 2009 utgjorde jordbruk 0,4 prosent av Norges bruttonasjonalprodukt (BNP).
- 71 prosent av inntektene i jordbruket stammer fra husdyrprodukter.
- Personlige brukere av jordbruksbedrifter hadde en gjennomsnittlig næringsinntekt fra jordbruket på 147 400 kroner i 2008.
- Gjennomsnittlig bruttoinntekt for brukerne var 468 000 kroner i 2008. Av dette utgjorde næringsinntekt fra jordbruket 31 prosent og lønnsinntekt 41 prosent.
- I 2009 utgjorde bevilgningene til gjennomføring av jordbruksavtalen og som direkte gjelder jordbruket, 11,5 milliarder kroner.

Jordbrukets økonomiske betydning i Norge

Ifølge nasjonalregnskapet har jordbrukets andel av bruttonasjonalproduktet (BNP) minket fra 3,1 prosent i 1970 til 0,4 prosent i 2009. I 1950 sto jordbruket for 7 prosent av BNP. Tilsvarende andel for

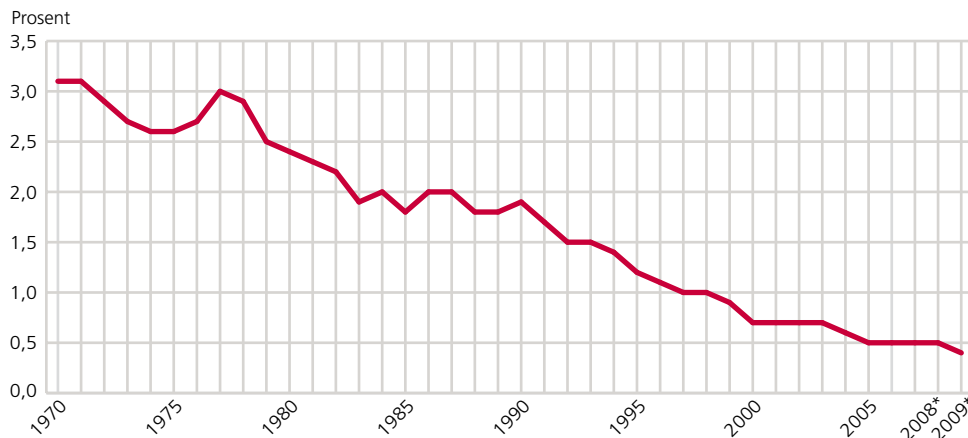
industrien var 24 prosent i 1950, 18 prosent i 1970 og 8,6 prosent i 2009. I 2009 sto nærings- og nytelsesmiddelindustrien, inkludert bearbeiding av fisk og skalldyr og produksjon av drikkevarer og tobakk, for 1,6 prosent av BNP. Status og utvikling i norsk matindustri er nærmere beskrevet i publikasjonen «Mat og industri», utgitt av Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning.

Selv om jordbruket på nasjonalt nivå økonomisk sett betyr lite, er betydningen større for enkeltfylker og kommuner. Fylkesfordelt nasjonalregnskap for 2007 viser at jordbruk og skogbruk til sammen utgjorde 5,0 prosent av totalt bruttoprodukt i Hedmark. Andre fylker der jordbruket lå betydelig over landsgjennomsnittet, var Nord-Trøndelag med 4,5 prosent og Oppland med 3,4 prosent.

Totalregnskapet for jordbruket

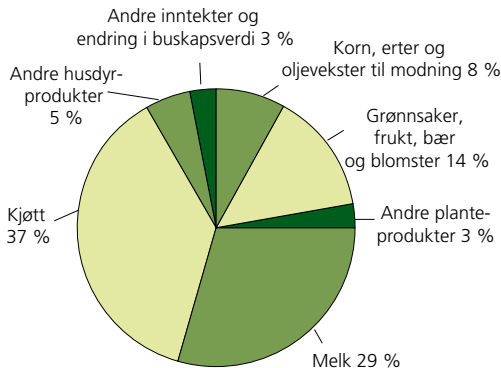
Totalregnskapet for jordbruket viser de totale inntektene og kostnadene i norsk jordbruk. Regnskapet blir utarbeidet av Budsjettnemnda for jordbruket og brukes som grunnlag i de årlige jordbruksforhandlingene mellom Staten på den ene siden og Norges Bondelag og Norsk

Figur 2.6.1. Jordbrukets andel av bruttonasjonalprodukt (BNP). 1970-2009*. Prosent

Kilde: Nasjonalregnskap, Statistisk sentralbyrå.

Figur 2.6.2. **Produksjonsinntekter i jordbruket, fordelt på hovedprodukter¹. 2009*. Prosent**

¹ Eksklusive direkte tilskudd.

Kilde: Totalkalkylen for jordbruket, Budsjettnemnda for jordbruket.

Bonde- og Småbrukarlag på den andre siden. Totalregnskapet er også datagrunnlag for nasjonalregnskapet.

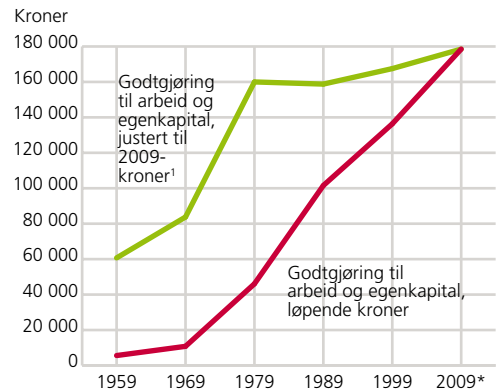
Produksjonsinntektene i jordbruket domineres av husdyrprodukter. I 2009 utgjorde husdyrprodukter 71 prosent av inntektene, planteprodukter 26 prosent og andre jordbruksinntekter 3 prosent. Sistnevnte omfatter visse kjøreinntekter, egen arbeidsinnsats ved investering i varige driftsmidler og endring i buskapsverdi. Direkte tilskudd er her holdt utenfor. Forholdet mellom husdyr- og planteprodukter har vært relativt stabilt de siste 50 årene.

For 2009 er samlet godtgjøring til arbeid og egenkapital beregnet til 10,3 milliarder kroner, mot 10,7 milliarder for 2008. Per årsverk utgjorde dette 180 300 kroner i 2008 og 178 500 kroner i 2009. Det er da ikke tatt hensyn til virkningen av jordbruksfradraget ved skatteligningen.

Bøndernes inntekter ifølge skatteligningen

Basert på opplysninger fra selvangivelsen utarbeider SSB statistikk over inntekter og formue for personlige brukere av

Figur 2.6.3. **Godtgjøring til arbeid og egenkapital. 1959, 1969, 1979, 1989, 1999 og 2009*. Kroner per årsverk**

¹ Justert ved bruk av konsumprisindeksen.

Kilde: Totalkalkylen for jordbruket. Budsjettnemnda for jordbruket. Konsumprisindeksen, Statistisk sentralbyrå.

jordbruksbedrifter. Av i alt 48 825 jordbruksbedrifter i 2008 ble 45 700 drevet av personlig brukere. Gjennomsnittlig næringsinntekt fra jordbruket for de personlige brukerne økte fra 136 300 kroner i 2007 til 147 400 kroner i 2008. Ved sammenligning mellom år må en være oppmerksom på at endringer i skattereglene kan påvirke tallene for enkelte år. Dette gjelder for eksempel årene 2005 og 2006.

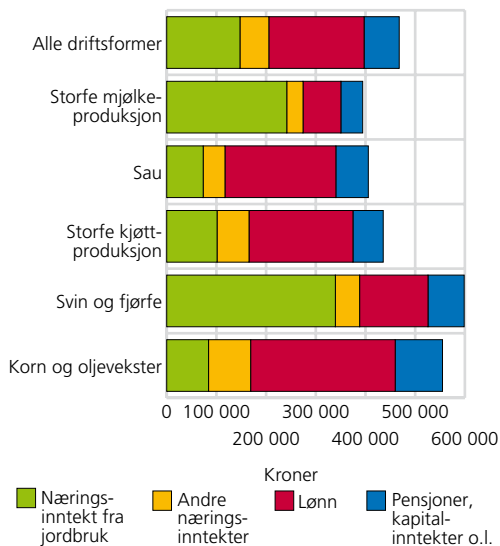
Blant brukerne er det stor variasjon i næringsinntekt fra jordbruket. Hovedsakelig skyldes dette at jordbruksbedriftene varierer mye i størrelse; her inngår alt fra hobbypreget virksomhet til bedrifter med millionomsetning. 16 prosent av brukerne hadde negativ næringsinntekt fra jordbruket (underskudd) i 2008. Dette kan gjelde brukere med liten produksjon, men også brukere som var i en oppstarts- eller utvidingsfase av virksomheten. 8 prosent av brukerne var uten næringsinntekt fra jordbruket, men en tredjedel av disse hadde ektefelle/partner med jordbruksinntekt. De øvrige antas å ha drevet hobbypreget jordbruk som ikke oppfylte skattemyndighetenes krav til næringsvirksomhet.

9 prosent av brukerne hadde en næringsinntekt fra jordbruket på 400 000 kroner eller mer.

Ektefeller eller partnere som driver næring sammen, kan skattemessig dele næringsinntekta. I 2008 var det i alt 9 100 ektefeller/partnere med positiv næringsinntekt fra jordbruk, og gjennomsnittlig jordbruksinntekt for disse var 147 700 kroner. Fordelt på alle jordbruksbedrifter var gjennomsnittet for ektefeller/partnere 29 500 kroner.

Gjennomsnittlig bruttoinntekt for brukerne var 468 000 kroner i 2008. I gjennomsnitt var lønnsinntekta større enn næringsinntekta fra jordbruket, med respektive 41 og 31 prosent av bruttoinntekta. Resten av bruttoinntekta består av andre næringsinntekter, pensjoner og kapitalinntekter.

Figur 2.6.4. Gjennomsnittlig bruttoinntekt for brukere med utvalgte driftsformer, etter sammensetningen av bruttoinntekta. 2008. Kroner

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Driftsgranskninger i jord- og skogbruk

Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF) samler årlig inn økonomiske data fra et utvalg av jordbruksbedrifter der en betydelig del av brukerfamiliens inntekt kommer fra jordbruk og/eller skogbruk. For 2008 omfattet utvalget 860 bedrifter. De økonomiske resultatmålene blir beregnet per jordbruksbedrift/brukerfamilie og per årsverk. I 2008 var den samlede inntekta per brukerfamilie 761 800 kroner, mot 696 100 kroner i 2007.

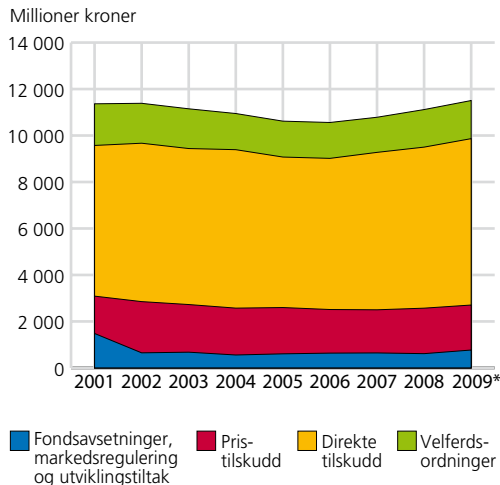
Inntektene i 2008 fordelte seg på 304 300 kroner fra jordbruk og 457 500 kroner fra andre næringer og lønnsarbeid. Fratrasket gjeldsrenter og kårtytelser på 99 500 kroner ble nettoinntekta per brukerfamilie 662 300 kroner. Familiens arbeidsinnsats var 2,1 årsverk, og dette gir en nettoinntekt per årsverk på 320 200 kroner.

Bevilgninger til gjennomføring av jordbruksavtalen

Jordbruket er en sterkt regulert næring, og næringen mottar direkte støtte i form av overføringer over statsbudsjettet samt indirekte støtte gjennom importvern. Importvernet medfører at importerte jordbruksvarer blir ilagt toll, og jordbrukerne i Norge kan oppnå høyere priser enn verdensmarkedets priser.

Så å si alle budsjettoverføringer til jordbruket går over Landbruks- og matdepartementets (LMD) budsjett. I 2009 utgjorde bevilgningene til gjennomføring av jordbruksavtalen over LMDs budsjett 12,5 milliarder kroner, av dette gjaldt 11,5 milliarder kroner jordbruket direkte. Resten, 1,0 milliarder kroner, ble regnet som ikke-jordbruksformål. I 2009 utgjorde direkte tilskudd 62 prosent av overføringene til jordbruket, pristilskudd 17 prosent og velferdsordninger 14 prosent.

Figur 2.6.5. **Bevilgninger til jordbruket for gjennomføring av jordbruksavtalen. 2001-2009*.**
Millioner kroner

Kilde: Totalkalkylen for jordbruket. Budsjettnemnda for jordbruket.

Priser til produsent for jordbruksprodukter

Norge har et system med målpriser for melk, lamme- og svinekjøtt, egg, korn, poteter, grønnsaker og frukt. Målprisene skal være priser som jordbruket reelt sett skal kunne oppnå i gjennomsnitt for året ved balanserte markedsforhold, det fastsatte importvernet og de mulighetene for markedsregulering som er til disposisjon. Målprisene gjelder for representantvarer av definert kvalitet for kjøtt, egg, korn, poteter, grønnsaker og frukt samt for ufor-edlet ku- og geitemelk. Målprisene avtales i de årlige jordbruksforhandlingene og gjelder for perioden 1. juli-30. juni.

Dersom den faktiske markedsprisen for en vare overstiger målprisen med en fastsatt prosentsats to uker på rad, eller markedsprisen utvikler seg slik at gjennomsnittsprisen for avtaleåret vil overstige målprisen, iverksettes tiltak for å bringe prisen ned på målprisnivå, for eksempel tidsavgrenset nedsettelse av tollsatsen.

For andre jordbruksvarer enn de med målpris blir prisene styrt av utviklingen i prisene på verdensmarkedet, de gjeldende tollsatsene og den innenlandske markeds-situasjonen.

Boks 2.6.1. Bruttoprodukt

Verdiskaping fra innenlandsk produksjonsaktivitet i en næring (eller totalt for alle næringer), definert som produksjon minus produktinnsats.

Boks 2.6.2. Totalregnskapet for jordbruket

Totalregnskapet viser hvilke verdier som er skapt i løpet av et år av arbeidskraft og kapital som er satt inn i jordbruket. I beregningene inngår produksjonsinntekter og -kostnader, inkludert kapitalslit og leasing, samt budsjettoverføringer. Omsetning innenfor jordbruksnæringen, som fôr, såkorn, livdyr med videre, inngår i hovedsak ikke i beregningene. Etter fradrag av realrente på lånt kapital kommer en fram til vederlag for egenkapital og all arbeidskraft.

Tabell 2.6.1. Totalregnskapet for jordbruket. 1969, 1979, 1989, 1999 og 2008-2009*

	1969	1979	1989	1999	2008	2009*
	Mill. kr					
A. Produksjonsinntekter	4 556	12 171	24 525	20 146	24 470	24 609
a. Planteprodukter ¹	1 188	2 787	6 044	5 544	6 896	6 397
Korn, erter og oljevekster til modning	472	1 393	3 053	2 404	2 690	2 076
Potet	204	310	522	424	593	619
Hagebruksprodukter (grønnsaker, frukt, bær, blomster)	508	1 064	2 330	2 595	3 411	3 486
Andre planteprodukter	5	20	139	120	201	216
b. Husdyrprodukter	3 245	8 873	17 551	14 120	16 826	17 468
Mjølk	1 639	4 321	9 176	6 216	6 677	7 101
Kjøtt	1 131	3 616	7 016	6 963	8 943	9 107
Ull	44	87	226	168	132	130
Egg	215	473	757	533	706	802
Pelsdyr	205	350	290	176	275	233
Andre husdyrproduksjoner	10	25	86	64	94	95
c. Andre inntekter	186	478	644	608	795	749
d. Endring i buskapsverdi	- 67	33	286	- 126	- 48	- 5
B. Kostnader	2 718	8 457	17 728	17 008	21 954	22 900
Handelsgjødsel og kalk	183	526	1 232	1 142	1 166	1 763
Innkjøpt fôr	1 128	3 300	6 044	4 832	5 672	6 064
Såfrø og planter	65	214	529	636	808	797
Energi og smøremidler	130	399	1 004	1 128	2 364	2 044
Andre kostnader	445	1 376	2 950	3 008	4 064	4 185
Vedlikehold	146	539	1 070	1 022	1 642	1 617
Leasing ²	.	.	.	90	829	868
Kapitalslit ³	622	2 104	4 899	5 150	5 410	5 563
C. Økonomisk resultat						
1. Direkte tilskudd	279	2 749	5 054	9 000	9 112	9 446
2. Godtgjørelse til arbeid og kapital (A-B+1)	2 117	6 462	11 851	12 138	11 628	11 155
3. Realrente på lånt kapital	39	260	1 573	1 014	884	819
4. Godtgjørelse til arbeid og egen kapital (2-3)	2 078	6 202	10 277	11 125	10 744	10 336
	Kroner per årsverk					
Godtgjørelse til arbeid og kapital	11 000	48 000	117 100	148 800	195 100	192 700
Godtgjørelse til arbeid og egen kapital	10 800	46 100	101 600	136 300	180 300	178 500
	1 000 årsverk					
Arbeidsinnsats i jordbruket	192,5	134,6	101,2	81,6	59,6	57,9

¹ Ikke medregnet jordbrukets eget forbruk til såkorn og fôr.² Før 1990 delvis en del av kapitalslitet.³ Omfatter verdireduksjon på driftsbygninger, maskiner, grøfter og biler, utregnet etter inflasjonsjustert saldometode.

Kilde: Totalkalkylen for jordbruket, Budsjettnemnda for jordbruket.

Tabell 2.6.2. Næringsinntekt fra jordbruk for brukere, etter driftsform og brukers kjønn. 2008

	Nærings- inntekt fra jord- bruk i alt	Per bruker	Brukere etter næringsinntekt fra jordbruk						
			Brukere i alt	Uten positiv inntekt	1- 49 999 kroner	50 000- 99 999 kroner	100 000- 249 999 kroner	250 000- 399 999 kroner	400 000- kroner
	Mill. kr	Kroner			Prosent				
1999	6 530	93 400	69 910	26	25	13	27	8	2
2004	5 975	112 200	53 257	25	24	13	25	11	4
2005	7 399	147 000	50 336	24	22	12	25	11	6
2006	5 652	117 200	48 243	25	23	12	24	11	5
2007	6 362	136 300	46 672	25	21	12	22	13	8
2008	6 708	147 410	45 507	25	17	15	21	13	9
2008									
Driftsform									
Korn og olje- vekster	708	84 230	8 400	30	24	21	16	5	4
Øvrige jord- bruksvekster	764	126 972	6 014	34	18	12	16	11	9
Hagebruksvek- ster	296	206 298	1 436	25	15	13	19	12	17
Storfe mjølke- produksjon	2 253	241 638	9 323	6	5	9	34	31	15
Storfe kjøtt- produksjon	378	101 288	3 733	29	19	19	22	8	4
Storfe mjølk- og kjøttproduksjon i kombinasjon	142	308 610	459	5	3	9	26	28	30
Sau	622	73 372	8 476	29	25	21	18	5	2
Øvrige grov- føretende dyr	264	105 687	2 500	36	16	13	18	12	5
Svin og fjørfe	543	339 407	1 601	11	8	8	18	20	35
Blandet plante- produksjon	124	252 379	491	19	13	11	20	16	21
Blandet husdyr- produksjon	221	317 375	697	12	7	7	19	22	34
Plante- og hus- dyrproduksjon i kombinasjon	394	165 591	2 377	34	13	12	16	11	14
Brukere etter kjønn									
Mann	6 117	156 300	39 135	23	16	15	21	14	10
Kvinne	591	92 800	6 372	33	20	16	19	8	4

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.6.3. Gjennomsnittlig bruttoinntekt for brukere, etter driftsform og brukers kjønn. 2008. Kroner

	Brutto- inntekt i alt	Lønn	Nærings- inntekt fra jord- bruk	Andre nærings- inntekter	Pen- sjoner	Kapital- inntekter o.l.
1999	285 100	109 900	93 400	31 800	16 900	33 100
2004	372 400	142 500	112 200	47 000	18 500	52 400
2005	465 200	148 900	147 000	62 200	18 700	88 300
2006	376 500	159 700	117 200	49 700	19 300	30 700
2007	439 700	175 200	136 300	54 600	21 200	52 300
2008	468 000	191 700	147 400	58 100	23 600	47 100
2008						
Driftsform						
Korn og oljevekster	555 000	290 900	84 200	84 700	30 700	64 500
Øvrige jordbruksvekster	505 800	222 500	127 000	73 400	23 700	59 300
Hagebruksvekster	546 400	170 900	206 300	88 800	26 000	54 300
Storfe mjølkeproduksjon	394 500	76 200	241 600	32 700	10 800	33 100
Storfe kjøttproduksjon	435 500	209 200	101 300	64 300	24 300	36 600
Storfe mjølk- og kjøttproduksjon i kombinasjon	491 000	65 700	308 600	41 700	11 800	63 100
Sau	405 800	223 200	73 400	43 800	31 200	34 100
Øvrige grovfôretende dyr	406 800	191 100	105 700	46 700	27 900	35 400
Svin og fjørfe	598 600	137 600	339 400	48 800	13 100	59 700
Blandet planteproduksjon	615 500	170 800	252 400	66 000	26 800	99 500
Blandet husdyrproduksjon	544 200	102 300	317 400	40 100	14 100	70 200
Plante- og husdyrproduksjon i kombinasjon	497 400	181 200	165 600	72 600	26 100	51 900
Brukere etter kjønn						
Mann	487 800	193 900	156 300	63 000	23 900	50 700
Kvinne	346 300	178 600	92 800	27 700	22 100	25 200

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.6.4. **Brukere, etter næringsinntekt fra jordbruk i prosent av bruttoinntekt, etter driftsform og brukers kjønn. 2008. Prosent**

	Brukere i alt	Etter næringsinntekt fra jordbruk i prosent av bruttoinntekt				
		0	1-90	10-49	50-89	90-
		Prosent				
1999	69 910	26	14	24	20	16
2004	53 257	25	15	26	18	17
2005	50 336	24	14	26	18	18
2006	48 243	25	15	26	18	16
2007	46 672	25	15	27	19	15
2008	45 507	25	15	29	19	13
2008						
Driftsform						
Korn og oljevekster	8 400	30	25	35	8	2
Øvrige jordbruksvekster	6 014	34	17	24	15	9
Hagebruksvekster	1 436	25	12	27	20	16
Storfe mjølkeproduksjon	9 323	6	3	22	39	30
Storfe kjøttproduksjon	3 733	29	15	36	15	6
Storfe mjølk- og kjøttproduksjon i kombinasjon	459	5	3	22	36	34
Sau	8 476	29	20	34	11	6
Øvrige grovføretende dyr	2 500	36	12	25	16	11
Svin og fjørfe	1 601	11	7	25	30	26
Blandet planteproduksjon	491	19	11	30	26	14
Blandet husdyrproduksjon	697	12	5	20	33	31
Plante- og husdyrproduksjon i kombinasjon	2 377	34	11	25	19	11
Brukere etter kjønn						
Mann	39 135	23	15	28	20	13
Kvinne	6 372	33	13	30	15	9

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.6.5. Regnskapsresultater i jordbruket, etter landsdel og jordbruksareal i drift. 2008

	Tallet på jordbruksbedrifter som deltok i driftsgranskningene	Jordbruksareal	Per jordbruksbedrift									
			I jordbruket						Familiens arbeidsfortjeneste	Lønnsøve ¹	Forrenting ²	Nettoinntekt per familie ³
			Jordbrukskapital per 31. desember	Produksjonsinntekter	Kostnader		Driftsoverskudd					
					I alt	Leiehjelp						
1 000 kroner												
1985	1 016	165	687,0	486,5	320,2	43,2	166,3	102,7	145,9	12,2	190,3	
1989	1 030	172	861,5	614,3	410,3	54,8	204,0	119,4	174,2	2,0	263,4	
1995	1 020	194	945,8	616,3	433,2	61,1	183,0	117,0	178,1	-43,9	320,0	
1999	970	215	1 076,3	653,4	482,7	66,7	170,7	95,1	161,8	-93,4	356,2	
2005 ⁴	928	267	1 556,6	875,9	647,3	66,1	228,6	182,9	249,0	-95,2	527,3	
2006 ⁴	912	278	1 674,4	915,4	692,8	67,1	222,6	156,5	223,6	-102,9	529,2	
2007 ⁴	902	284	1 797,2	1 026,4	743,1	71,3	283,3	195,4	266,7	-43,1	624,1	
2008 ⁴	861	296	1 987,5	1 148,3	844,0	80,8	304,3	189,3	270,1	-35,6	662,6	
2008⁴												
Landsdel												
Østlandet												
Flatbygder	184	376	2 240,7	1 309,8	1 018,7	74,7	291,1	161,2	235,9	13,2	746,2	
Andre bygder	150	271	1 516,4	872,1	644,3	66,3	227,8	139,9	206,2	-107,5	674,7	
Agder og Rogaland												
Jæren	44	324	3 750,5	1 973,5	1 427,9	131,4	545,6	327,1	458,5	137,6	707,5	
Andre bygder	81	275	2 275,2	1 322,2	996,5	95,5	325,7	195,1	290,6	-48,3	672,9	
Vestlandet	164	218	1 669,2	972,5	689,9	77,8	282,6	185,7	263,5	-87,4	596,1	
Trøndelag												
Flatbygder	65	327	2 159,1	1 172,1	840,0	69,7	332,1	207,1	276,8	10,8	691,3	
Andre bygder	64	309	1 967,2	1 091,9	775,8	82,1	316,1	202,7	284,8	-65,2	624,5	
Nord-Norge	109	290	1 671,3	1 076,1	748,0	90,6	328,1	232,3	322,9	-11,4	584,0	
Jordbruksareal i drift												
50- 99 dekar	50	74	720,7	661,0	484,5	84,7	176,5	132,8	217,5	-70,7	576,5	
100-199 "	228	158	1 224,2	776,1	560,7	56,5	215,4	142,9	199,4	-94,4	633,8	
200-299 "	228	247	1 759,1	1 098,3	793,1	81,7	305,2	202,9	284,6	-26,9	638,0	
300-499 "	240	380	2 369,9	1 275,3	947,8	84,7	327,5	192,4	277,1	-47,0	662,0	
500- "	97	691	4 132,9	2 087,3	1 572,5	123,5	514,8	276,7	400,2	96,5	806,7	

¹ Arbeidsinntekt i alt for familie og leiehjelp.² Driftsoverskudd minus beregnet normal godtgjørelse til familien.³ Driftsoverskudd fra jordbruk, skogbruk og annet, minus gjeldsrente og kår.⁴ Fra og med 2002 er det ikke regnet med tarifflønn på gratishjelp.

Kilde: Driftsgranskinger i jord- og skogbruk, Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning.

Tabell 2.6.6. Gjennomsnittlig nettoinntekt for jordbruksbedrifter som deltok i driftsgranskningene. 1999 og 2004-2008. Kroner

	1999	2004	2005	2006	2007	2008
Arbeidsvederlag og forrenting						
I alt	407 800	552 500	572 800	581 800	696 100	761 800
Jordbruket	170 700	228 900	228 600	222 600	283 300	304 300
Skog og annet	237 100	323 600	344 200	359 200	412 800	457 500
Gjeldsrenter og kårtyting	51 600	44 600	45 800	52 600	72 000	99 500
Nettoinntekt per familie	356 200	507 900	527 300	529 200	624 100	662 300
Familiens arbeidsinnsats i årsverk ¹	2,0	2,0	2,0	2,0	2,1	2,1
Nettoinntekt per årsverk ¹	182 600	252 700	262 200	258 500	301 700	320 200

¹ Det er regnet med 1 875 timer per årsverk for 1999 og 1 845 timer for 2004-2008.

Kilde: Driftsgranskinger i jord- og skogbruk, Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning.

Tabell 2.6.7. **Bevilgninger til gjennomføring av jordbruksavtalen. Landbruks- og matdepartementets budsjettkapittel 1150¹. 2004-2009*. Millioner kroner**

	2004	2005	2006	2007	2008	2009*
Bevilgninger i alt (1150)	11 395	10 799	10 985	11 407	12 069	12 471
Inntektsført i totalregnskapet for jordbruket²	10 948	10 619	10 561	10 786	11 117	11 505
Fondsavsetninger (1150.50)	240	323	352	398	396	463
Tilskudd til Landbrukets utviklingsfond	233	296	308	315	382	427
Andre fondsavsetninger	7	27	44	82	14	36
Markedsregulering (1150.70)	239	202	208	190	146	220
Pristilskudd (1150.73)	2 017	1 992	1 876	1 856	1 957	1 936
Pristilskudd mjølk	452	459	460	480	508	524
Pristilskudd kjøtt	640	642	637	615	654	659
Pristilskudd ull	159	157	154	131	155	137
Frakttilskudd ³	228	224	194	187	206	214
Prisnedskrivning korn ³	483	453	381	378	376	328
Andre pristilskudd	54	59	50	65	58	74
Direkte tilskudd (1150.74)	6 818	6 476	6 504	6 774	6 930	7 160
Driftstilskudd mjølkeproduksjon	1 212	1 067	1 008	951	1 025	972
Produksjonstilskudd husdyr	2 295	2 111	2 107	1 872	1 879	2 123
Beitetilskudd	.	.	.	352	403	459
Areal- og kulturlandskapstilskudd	3 025	3 012	2 988	3 141	3 153	3 107
Økologisk landbruk ⁴	81	67	68	74	85	105
Regionale miljøprogram	.	54	332	384	385	387
Miljøvennlige spredemåter av husdyrgjødsel	.	.	.	.	.	7
Andre direkte tilskudd ⁵	205	165	.	.	.	.
Utviklingstiltak (1150.77)	79	80	77	57	71	87
Tilskudd til inseminering mv.	68	67	66	63	70	72
Oppkjøp av mjølkekvoter	-4	-2	-3	-23	-15	-4
Økologisk landbruk ⁴	.	.	.	.	.	.
Andre utviklingstiltak	15	15	14	18	17	19
Velferdsordninger (1150.78)	1 556	1 545	1 544	1 511	1 616	1 640
Avløsning ferie og fritid	1 066	1 051	1 064	1 020	1 119	1 135
Avløsning ved sykdom	140	142	138	154	155	172
Andre velferdsordninger	350	351	343	337	342	333

¹ I tillegg kommer bevilgninger over budsjettene til Miljøverndepartementet (erstatning for rovdyrskader) og Forsvarsdepartementet (avløsertilskudd ved rep.- og HV-øvelser).

² Differansen mellom totale bevilgninger og inntektsført beløp i totalregnskapet gjelder bevilgninger som ikke regnes å gjelde jordbruket, f.eks. skogformål i LUF. Differansen kan også skyldes ulik periodisering.

³ Fra og med 2000 opphørte budsjettposten 1150.76 markedsordningen. Markedsordninger for korn ble videreført under tilskudd til kornfondet, post 1150.50. Fra 2002 ble posten overført til frakttilskudd og prisnedskrivning korn (post 1150.73).

⁴ Fra 2004 ble tilskuddsordningen for «økologisk landbruk» overført fra «utviklingstiltak» (1150.77) til «direkte tilskudd» (1150.74).

⁵ Fra 2002 ble «andre arealbaserte tilskuddsordninger» opprettet ved en overflytting av ordningene under «andre areal- og kulturlandskapstilskudd», «endret jordarbeiding» og «tilskudd til dyrking av før i fjellet».

Tabell 2.6.8. **Bruttoinvesteringer i jordbruket. 1979, 1989, 1999 og 2005-2009*. Millioner kroner**

	1979	1989	1999	2005	2006	2007	2008	2009*
Bruttoinvestering	3 710	4 536	4 746	5 862	6 104	6 332	7 428	5 876
Driftsbygninger	1 465	2 125	1 617	2 782	2 930	2 953	3 796	3 000
Maskiner, redskaper og biler	1 880	2 223	2 939	2 894	2 977	3 153	3 389	2 633
Grøfter mv.	123	86	146	127	131	144	151	148
Nydyrking	150	62	44	59	66	82	92	95
Senking, kanalisering og planering	92	40	0	0	0	0	0	0

Kilde: Totalkalkylen for jordbruket, Budsjettnemnda for jordbruket.

Tabell 2.6.9. **Prisindekser for jordbruket. 2002-2009*. 2008=100**

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009*
Plante- og husdyrprodukter i alt	90,2	91,1	88,6	89,2	91,1	96,3	100,0	105,6
Planteprodukter	92,6	94,6	89,4	89,3	92,6	96,9	100,0	108,0
Korn	98,8	96,9	91,4	89,4	91,1	91,9	100,0	107,3
Poteter	82,4	83,8	84,5	88,3	97,9	106,4	100,0	109,8
Hagebruksprodukter	89,9	95,0	88,7	89,4	92,9	99,1	100,0	108,5
Husdyrprodukter	89,3	89,7	88,3	89,2	90,5	96,1	100,0	104,6
Mjølke	88,6	89,4	89,2	92,0	92,6	98,4	100,0	107,9
Kjøtt	89,5	89,9	87,3	87,1	88,6	94,4	100,0	103,1
Egg	85,7	90,3	86,5	83,3	88,4	98,0	100,0	108,4
Pelsdyr	93,9	81,0	91,0	89,8	102,1	81,5	100,0	86,0
Birøkt	98,9	96,6	90,0	91,2	94,6	97,2	100,0	101,1
Kostnader i alt	83,2	86,1	86,7	88,6	91,3	92,9	100,0	108,3
Uvarige produksjonsmidler	80,7	84,0	84,6	86,8	89,8	91,3	100,0	111,1
Handelsgjødsel og kalk	83,6	82,5	83,2	88,5	91,5	95,1	100,0	187,8
Innkjøpt fôr	91,0	91,2	90,5	89,4	90,5	91,8	100,0	110,3
Såvarer og planter	81,6	84,2	92,3	89,7	87,2	91,9	100,0	100,0
Andre kostnader	74,7	79,9	84,8	87,5	88,4	94,2	100,0	108,6
Kapitalkostnader	89,6	91,5	91,9	93,2	95,3	97,0	100,0	101,5
Leasing av maskiner	97,0	91,4	90,3	89,0	91,0	101,6	100,0	97,8
Kapitalslit, bygninger og maskiner/redskaper	89,4	91,6	92,0	93,5	95,6	96,3	100,0	102,1
Vederlag arbeid og kapital	120,7	113,6	101,6	97,6	97,4	108,5	100,0	102,7

Kilde: Volum- og prisindeksar, Budsjettnemnda for jordbruket.

Tabell 2.6.10. **Pris til produsent for norsk korn og oljefrø til modning¹. 1995-2009. Kroner per 100 kilo**

Avlingsår	Hvete	Rug	Oljvekster til modning	Bygg	Havre	Førkorn (bygg og havre)
1995	237	218	464	193	173	..
1996	230	211	444	188	170	..
1997	231	212	444	189	170	..
1998	231	215	444	192	173	..
1999	231	215	444	192	173	..
2000	217	201	430	178	159	..
2001 ²	231	215	444	193	171	185
2002 ²	226	210	439	188	166	180
2003 ²	223	207	436	185	162	177
2004 ²	215	199	428	179	157	172
2005 ²	212	196	429	180	158	173
2006 ²	212	196	433	179	160	173
2007 ²	215	199	439	181	165	.
2008 ²	235	219	459	201	185	.
2009 ²	248	232	487	214	198	.

¹ Pris for basis kvalitet. Prisene gjelder korn med 15,0 prosent vann og oljefrø med 8,0 prosent vann.

² Fra 1. juli 2001: Målpris til produsent for mathvete, matrug, oljefrø og førkorn. Fra 2007 er det også målpris for bygg og havre, mens målpris for førkorn er avviklet. For 2001-2006 er det intensjonspris for bygg og havre.

Kilde: Statens landbruksforvaltning.

Tabell 2.6.11. **Pris til produsent for matpoteter og utvalgte hagebruksprodukter. 2002/2003-2008/2009. Kroner per kilo**

	Matpoteter	Hvitkål	Blomkål ¹	Gulrot	Tomater	Epler
Målpris etter jordbruksavtalen						
2002/2003	2,07	3,28	5,59	4,37	15,17	8,80
2003/2004	2,12	3,51	5,74	4,46	15,58	9,01
2004/2005	2,17	3,52	5,68	4,47	15,68	9,15
2005/2006	2,21	3,65	5,82	4,60	15,99	9,50
2006/2007	2,36	3,67	6,07	4,87	16,39	9,92
2007/2008	2,54	3,86	6,24	5,21	16,98	10,50
2008/2009	2,74	4,57	6,69	5,83	17,57	11,29
Markedspris						
2002/2003	2,24	3,91	5,68	4,75	15,45	7,83
2003/2004	2,33	3,43	5,22	4,77	15,23	9,55
2004/2005	2,32	3,31	5,39	4,68	12,62	8,93
2005/2006	2,43	3,03	4,91	5,01	15,39	10,28
2006/2007	2,91	3,68	5,51	5,41	15,41	8,99
2007/2008	3,42	4,89	7,98	5,63	15,44	11,32
2008/2009	2,77	4,14	7,45	6,29	15,91	11,01

¹ Kroner per stk.

Kilde: Statens landbruksforvaltning.

Tabell 2.6.12. Engrospriser for kjøtt, egg og melk. 2002/2003-2008/2009. Kroner per kilo

	Ung okse	Lam	Gris	Kylling ²	Egg	Ku- og geitmelk ¹
Målpris/styringspris etter jordbruks- avtalen						
2002/2003	35,89	44,00	27,37	26,15	13,59	..
2003/2004	38,11	44,00	27,37	26,18	13,69	..
2004/2005	38,11	44,00	27,22	26,03	13,60	3,77
2005/2006	40,01	44,00	27,22	25,01	13,60	3,82
2006/2007	40,13	45,89	26,22	25,01	13,83	3,84
2007/2008	42,04	50,00	26,22	25,01	14,18	3,94
2. halvår 2008	44,30	55,21	26,84	25,75	14,64	4,11
1. halvår 2009	47,57		27,78			
Markedspris						
2002/2003	35,89	43,07	27,37	26,04	13,57	
2003/2004	38,06	43,79	27,32	26,04	13,38	
2004/2005	38,23	42,69	25,64	25,87	13,01	3,76
2005/2006	39,36	44,11	25,79	25,01	13,28	3,82
2006/2007	40,28	45,89	25,31	25,05	13,78	3,84
2007/2008	42,13	50,06	26,25	25,75	14,22	3,94
2. halvår 2008	44,42	54,99	26,99	27,25	14,62	4,11
1. halvår 2009	47,32		26,91			

¹ Fra 1. januar 2007 ble målprissystemet for fjørfe avviklet og erstattet med en referansepris som grunnlag for administrering av tollvernet.

² Prisen gjelder uforedlet melk solgt fra TINE Råvare til videre bearbeiding.

Kilde: Statens landbruksforvaltning.

2.7. Import og eksport av jordbruksvarer

- I 2009 importerte Norge jordbruksvarer (råvarer og bearbejdede varer) for 33,8 milliarder kroner, mens vi eksporterte jordbruksvarer for 4,3 milliarder kroner.
- Samlet import av storfekjøtt, svinekjøtt samt saue- og lammekjøtt gikk ned fra 17 400 tonn i 2008 til 10 100 tonn i 2009.
- I 2009 ble det eksportert minkskinn og reveskinn til en samlet verdi av 230 millioner kroner.

Klima og tilgang på egnet areal begrenser hvilke vekster som kan dyrkes, avling per dekar og omfang av jordbruksproduksjonen i Norge. Små og ofte bratte jordstykker samt relativt store avstander gjør produksjonen kostbar. I tillegg er det generelle kostnadsnivået i Norge høyt. Til sammen gjør dette at norske jordbruksvarer til vanlig ikke er konkurransedyktige på verdensmarkedet.

Norge har i lang tid hatt et importvern for jordbruksvarer. Importvernet gjør at jordbruket i Norge oppnår høyere priser enn verdensmarkedets priser, og den innenlandske produksjonen av jordbruksvarer blir større enn den ellers ville ha blitt. Importvernet er en forutsetning for at det meste av melk, kjøtt, egg, korn med videre som forbrukes i Norge, også blir produsert i Norge. Importvernet er dessuten med på å opprettholde en næringsmiddelindustri i Norge basert på norske råvarer.

Norge har inngått flere avtaler som vedrører tollvernet for jordbruksvarer. De viktigste er GATT/WTO-avtalen og EØS-avtalen. Videre har Norge gjennom EFTA inngått frihandelsavtaler med andre land, og som angår jordbruksvarer. Dessuten har Norge redusert tollene til utviklingsland og gitt

tollfrihet for varer fra de minst utviklede landene (MUL).

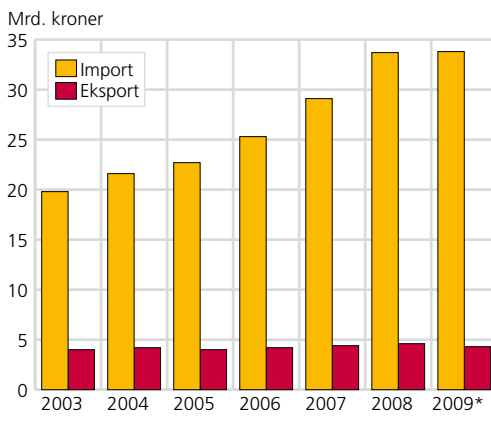
Det norske importvernet for jordbruksvarer kan grovt deles i tre grupper:

- Varer med lav eller ingen toll. Dette gjelder varer som ikke produseres i Norge, for eksempel sukker, kaffe, ris og tropisk frukt.
- Varer med moderat toll. Dette gjelder for det meste bearbejdede varer som sjokolade, kjeks, bakervarer, pizza med videre. For disse varene skal tollene i utgangspunktet bare utligne forskjellen i råvarepris mellom Norge og verdensmarkedet.
- Varer med relativt høy toll. Dette gjelder råvarer som det produseres mye av i norsk jordbruk.

Samlet import og eksport av jordbruksvarer og næringsmidler basert på jordbruksvarer

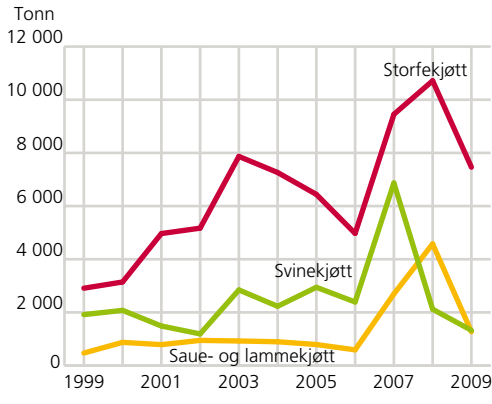
Norge importerer mye mer jordbruksvarer enn vi eksporterer. I 2009 var den samlede importen av jordbruksvarer, både råvarer og bearbejdede varer, på 33,8 milliarder

Figur 2.7.1. Eksport og import av jordbruksvarer. 2003-2009. Milliarder kroner

Kilde: Utenrikshandel, Statistisk sentralbyrå.

Figur 2.7.2. **Import av storfekjøtt, svinekjøtt og saue-/lammekjøtt. 1999-2009. Tonn**

Kilde: Utenrikshandel, Statistisk sentralbyrå.

kroner, mot 21,6 milliarder kroner i 2004. I løpet av denne femårsperioden har verdien av importen økt med over 50 prosent, regnet i løpende kroner. Omregning av beløpet for 2004 til 2009-kroner gir en portøkning på 42 prosent. I 2009 utgjorde eksporten av jordbruksvarer 4,3 milliarder kroner, og den har vært så å si stabil de siste fem årene, regnet i løpende kroner.

Norske husholdningers innkjøp av matvarer i andre land (grensehandel), i første

rekke i Sverige, kommer i tillegg til importtallene over.

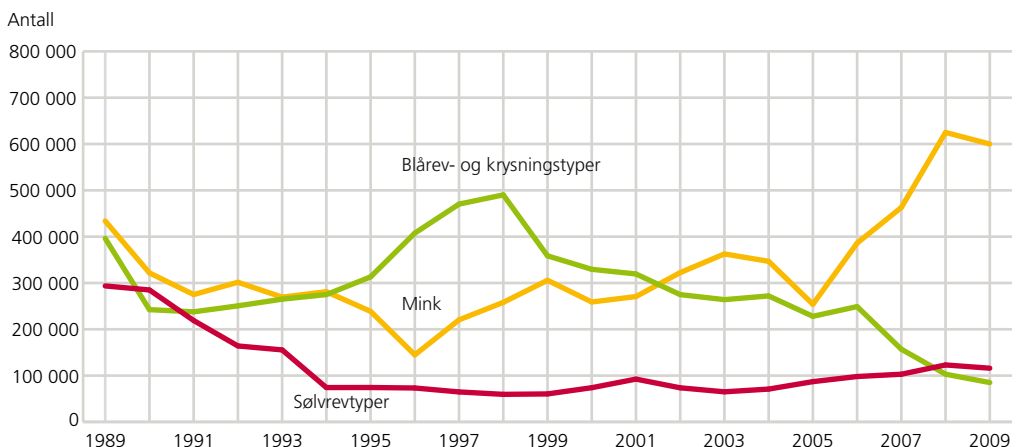
Import og eksport av utvalgte jordbruksvarer

I 2007 var det en stor økning i importen av storfekjøtt, svinekjøtt samt saue- og lammekjøtt. Importen av storfekjøtt samt saue- og lammekjøtt fortsatte å øke i 2008. Årsaken var økt etterspørsel etter kjøtt, samtidig som den norske produksjonen av storfekjøtt og saue-/lammekjøtt minket. I 2009 har importen falt ned mot nivået før 2007. Det er bare ubetydelig import av fjørfekjøtt. Importen av egg var vesentlig større i årene 2006-2008 enn i 2009.

Importen av ost har økt de siste årene, regnet både i kvantum og verdi. Det ble importert 8 700 tonn i 2009, mot 5 100 tonn i 2003. I samme perioden har eksporten av ost gått tilbake fra 18 000 tonn til 13 400 tonn.

Gjennomsnittlig årlig import av hvete og rug for årene 2005-2009 var 262 000 tonn, mot en gjennomsnittlig årlig norsk produksjon på 404 000 tonn. Mengde og kvalitet på importert vare varierer fra år

Figur 2.7.3. **Salg av mink- og reveskinn. 1989-2009**

¹ Salget av pelsskinn fra pelsdyrgårdene skjer på auksjoner, og skinna blir eksportert.

Kilde: Norges Pelsdyrslag.

til år, avhengig av størrelsen og kvaliteten på den norske avlingen. Det importeres i tillegg mel og andre mølleprodukter.

I 2009 ble det importert 52 000 tonn epler til Norge, mens den norske produksjonen utgjorde knapt 14 000 tonn. Importen av jordbær har økt med 1 000 tonn i perioden 2005-2009, til 5 100 tonn. I 2009 var den norske produksjonen av jordbær 9 800 tonn.

Import og eksport av forskjellige maskiner og redskap

I 2009 ble det importert 2 300 nye og 650 brukte firehjulstraktorer. Importen av nye traktorer i 2009 utgjorde bare halvparten av gjennomsnittet for årene 2005-2008. Tallene er inklusive traktorer til andre næringer enn jordbruk, og tallene kan omfatte annet enn tradisjonelle traktorer. Det er usikkert hvor mange av traktorene som selges til jordbruket. En undersøkelse om investeringer i maskiner i 2008 viste at jordbruksbedriftene kjøpte 1 840 nye firehjulstraktorer. I tillegg leide bedriftene et ukjent antall nye traktorer gjennom finansieringsselskaper (leasing). Samlet import i 2008 var 4 250 nye traktorer.

Med unntak for ploger har Norge ubetydelig eksport av maskiner og redskap til jordbruket.

Tabell 2.7.1. **Eksport og import av matvarer fra jordbruket. 2005-2009. Tonn og millioner kroner**

	Eksport		Import	
	Mengde, tonn	Verdi, millioner kroner	Mengde, tonn	Verdi, millioner kroner
2005	797 286	3 954	2 836 489	22 733
2006	732 027	4 220	3 190 841	25 338
2007	716 340	4 408	3 608 186	29 141
2008	688 148	4 602	3 782 202	33 673
2009	632 675	4 346	3 536 321	33 837

Kilde: Utenrikshandel, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.7.2. **Eksport og import av kjøtt. 2005-2009. Tonn og millioner kroner**

	Eksport		Import	
	Tonn	Mill. kroner	Tonn	Mill. kroner
Storfe				
2005	325	12	6 439	251
2006	1 354	23	4 972	233
2007	396	11	9 452	364
2008	189	9	10 714	453
2009	163	8	7 463	326
Svin				
2005	2 369	46	2 944	101
2006	4 842	84	2 392	94
2007	1 228	43	6 869	169
2008	1 030	34	2 119	87
2009	2 558	42	1 326	70
Sau				
2005	522	10	791	44
2006	108	5	591	32
2007	81	3	2 696	78
2008	123	5	4 578	133
2009	36	2	1 272	70
Fjørfe#1				
2005	568	12	641	24
2006	354	8	512	19
2007	370	20	182	9
2008	728	23	264	9
2009	835	23	416	15

¹ Medregnet spiselig slakteavfall.

Kilde: Utenrikshandel, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.7.3. Eksport og import av smør, ost, egg og honning. 2005-2009. Tonn og millioner kroner

	Eksport		Import	
	Tonn	Mill. kroner	Tonn	Mill. kroner
Smør				
2005	1 643	18	372	6
2006	310	4	311	5
2007	2 286	36	267	5
2008	3 228	52	360	10
2009	3 482	40	350	8
Hvitost				
2005	15 242	510	5 524	273
2006	15 432	527	5 574	285
2007	13 783	498	5 939	315
2008	13 224	471	6 195	361
2009	12 364	496	6 380	379
Brunost				
2005	2 898	66	1 751	52
2006	2 380	62	1 941	56
2007	1 256	51	2 065	67
2008	1 093	46	2 048	68
2009	897	42	2 088	72
Smelteost				
2005	77	3	156	8
2006	134	5	223	10
2007	107	4	250	12
2008	123	5	207	11
2009	95	5	249	14
Egg (av høns)				
2005	170	1	583	4
2006	130	1	1 887	15
2007	153	1	2 436	21
2008	84	0	1 390	12
2009	392	6	462	5
Honning				
2005	25	1	336	6
2006	24	1	297	5
2007	22	1	279	5
2008	8	0	290	6
2009	16	1	345	9

Kilde: Utenrikshandel, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.7.4. **Import av korn. 2005-2009. Tonn og millioner kroner**

	2005		2006		2007		2008		2009	
	Tonn	Mill. kr	Tonn	Mill. kr	Tonn	Mill. kr	Tonn	Mill. kr	Tonn	Mill. kr
Korn i alt	218 122	346	357 339	524	529 078	920	594 052	1 314	389 474	814
Hvete og blandinger av hvete og rug	155 999	192	227 402	284	278 434	456	302 394	671	303 178	515
Rug	5 741	11	10 413	13	9 417	15	7 581	19	11 513	19
Bygg	103	0	23 630	23	81 967	100	27 102	52	4 955	7
Havre	2 139	6	57 868	75	53 941	82	47 576	86	12 437	23
Mais	16 234	20	16 324	23	45 387	76	78 971	139	32 371	51
derav til dyrefor	16 076	19	15 855	21	44 983	74	78 540	137	31 805	46
Ris	20 455	97	20 051	102	21 677	120	23 067	170	23 283	193
derav til dyrefor	319	1	264	1	319	1	499	1	443	2
Annet korn	17 452	20	1 650	4	38 255	71	107 360	176	1 736	6
derav til dyrefor	17 112	18	1 213	1	37 708	68	106 833	173	1 088	2

Kilde: Utenrikshandel, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.7.5. **Import av frukt og bær¹. 2005-2009. Tonn og millioner kroner**

	2005		2006		2007		2008		2009	
	Tonn	Mill. Kr	Tonn	Mill. Kr	Tonn	Mill. Kr	Tonn	Mill. Kr	Tonn	Mill. Kr
Epler	50 296	318	49 612	343	55 173	414	52 252	439	52 026	423
Pærer	22 556	159	19 283	155	22 773	158	24 844	228	21 325	198
Kirsebær og moreller	1 064	40	1 138	42	1 137	45	1 013	46	879	41
Plommer	3 360	33	2 959	34	3 387	38	3 063	39	2 954	34
Jordbær	4 085	111	4 446	135	4 598	134	4 434	150	5 089	175
Bringebær	35	4	71	7	181	21	201	20	221	24
Solbær, rips og stikkelsbær	13	1	15	2	14	2	18	2	15	2

¹ Gjelder friske varer.

Kilde: Utenrikshandel, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.7.6. **Import av poteter og grønnsaker¹. 2005-2009. Tonn og millioner kroner**

	2005		2006		2007		2008		2009	
	Tonn	Mill. kr	Tonn	Mill. kr	Tonn	Mill. kr	Tonn	Mill. kr	Tonn	Mill. kr
Poteter	27 115	87	53 091	164	51 409	184	59 556	199	27 924	111
Tomat	19 661	283	20 397	285	21 459	335	23 613	390	22 220	389
Løk og purre	6 445	64	8 672	84	11 051	99	12 291	104	10 062	95
Kål	13 000	173	13 717	168	14 255	167	14 906	184	14 015	195
Salat	9 469	139	11 754	155	11 956	153	12 973	179	12 081	164
Gulrøtter, neper, rødbeter, knollselleri og andre spiselige røtter	5 013	38	6 097	44	6 878	41	7 526	54	7 372	56
Agurk	6 403	66	7 386	83	6 925	73	7 123	79	6 523	86
Erter og andre belgfrukter	792	29	960	39	1 253	50	1 428	60	1 436	57
Andre grønnsaker ²	22 061	385	24 043	441	25 585	525	27 328	568	27 437	546

¹ Gjelder friske og kjølte varer.

² Inklusive sopp.

Kilde: Utenrikshandel, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.7.7. **Import av jordbruksmaskiner. 2005-2009. Antall**

	2005	2006	2007	2008	2009
Firehjulstraktorer, nye	4 166	4 765	5 280	4 253	2 297
Firehjulstraktorer, brukte	612	531	532	630	648
Tohjulstraktorer	147	162	341	187	145
Gjødselspredere	3 554	3 714	4 422	1 685	1 242
Såmaskiner og plantemaskiner	520	606	438	456	334
Slåmaskiner	1 845	1 897	1 916	1 921	1 584
Potetsettere	28	67	87	18	9
Ploger	199	489	261	277	230
Harver og ugrasrensere	2 952	3 093	7 180	3 125	5 100
Fôrhøstere	75	14	24	25	9
Skurtreskere	190	179	126	101	134
Halm-, høy- og forpresser	893	1 001	1 157	1 074	952
Potet- og rotvekstopptakere	53	50	46	40	32
Melkemaskiner	106	200	494	240	275

Kilde: Utenrikshandel, Statistisk sentralbyrå.

2.8. Matvareforbruk

- I 2008 var den norskproduserte andelen av matvareforbruket (selvforsyningsgraden), regnet på energibasis, 52 prosent.
- Den norskproduserte andelen av matvareforbruket som kom fra norsk jordbruk i 2008, var 51 prosent. Importert fôr er da ikke trukket fra.

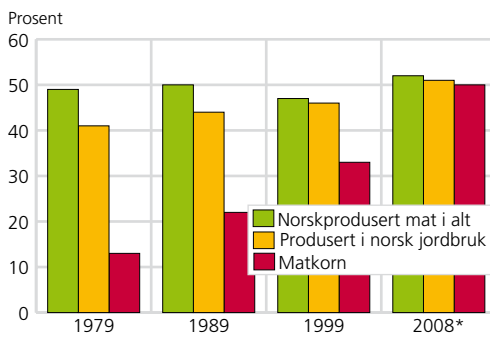
Matvareforbruk

Statistikken over matvareforbruk og selvforsyningsgrad utarbeides av Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning og publiseres av Helsedirektoratet. Forbruket av matvarer beregnes på engrosnivå. Både forbruk og selvforsyningsgrad har energi (joule) som måleenhet.

Evnen til å dekke matvarebehovet med innenlandsk produksjon i en eventuell krisesituasjon kommer ikke til uttrykk i den oppgitte selvforsyningsgraden. Beregningene er basert på at jordbrukets behov for importerte produksjonsmidler er dekket, og det er ikke tatt hensyn til eksport. Norge eksporterer for eksempel store mengder fisk og fiskeolje som kunne vært brukt innenlands. Under visse forutsetninger kan norsk fiskemel som nå eksporteres, erstatte noe av det importerte fôret. Dersom en krisesituasjon oppstår, vil en også kunne legge om forbruket av matvarer slik at en større del dekkes av planteprodukter i stedet for husdyrprodukter. Energitalpet er stort når planteprodukter som kan nyttes til mat, blir brukt til fôr.

Dersom en skal beregne hvor stor selvforsynings $evnen$ er i en krisesituasjon, må en også ta hensyn til at en relativt stor del av kraftfôret som blir brukt i husdyrproduksjonen, er importert, og at det både i fiskeriene og i jordbruket blir brukt andre importerte innsatsvarer.

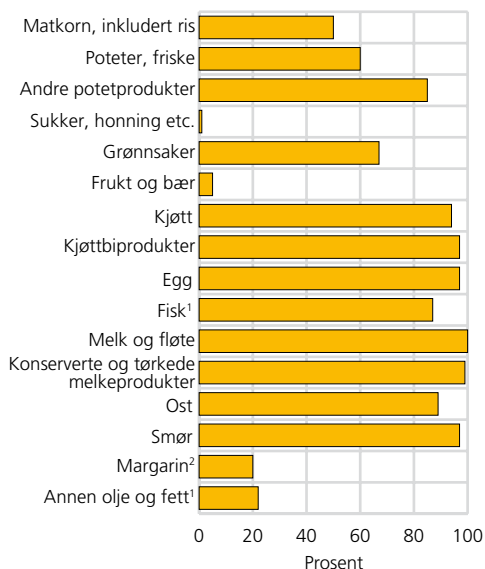
Figur 2.8.1. Norskprodusert andel av matvareforbruket på energibasis. 1979, 1989, 1999 og 2008*. Prosent

Kilde: Helsedirektoratet.

Den norskproduserte andelen av matvareforbruket var relativt stabil på 1980-tallet, med om lag 50 prosent. På 1990-tallet varierte selvforsyningsgraden mellom 47 og 55 prosent på grunn av variasjon i kornavlingene, både med hensyn til mengde og kvalitet, og dermed bruken av norsk korn til mat. Etter 2000 har selvforsyningsgraden vært over 50 prosent, unntatt i 2002.

Figur 2.8.2. Norskprodusert andel av forbruket av ulike matvarer på energibasis. 2008*. Prosent

¹ Tall bygger på usikkert datagrunnlag.

² Basert på norskproduserte råvarer.

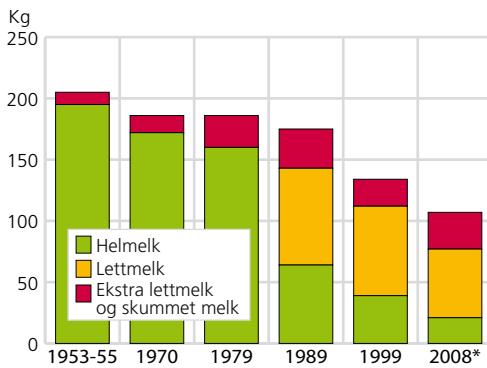
Kilde: Helsedirektoratet.

Da gikk selvforsyningsgraden ned til 47 prosent, hovedsakelig på grunn av liten norsk produksjon av matkorn.

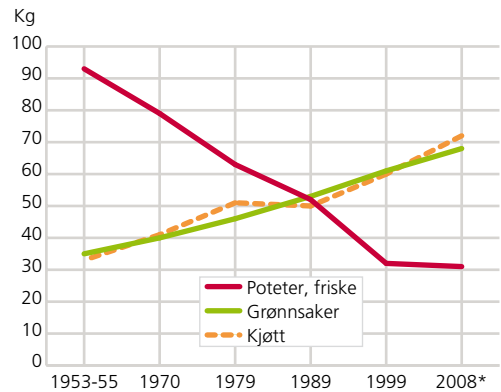
Forbruket av ulike matvarer per person per år har endret seg mye over tid. Fra 1970 til 2008 er for eksempel forbruket av friske poteter redusert fra 79 til 31 kilo, mens forbruket av andre potetprodukter har økt fra 7 til 34 kilo, beregnet som friske poteter. I samme perioden har forbruket av kjøtt økt fra 41 til 72 kilo, og forbruket av frisk melk har falt fra 186 til 107 kilo. Det har også skjedd store endringer innenfor disse varegruppene; for kjøtt har det vært en stor økning i forbruket av fjørfekjøtt, mens helmelkens andel av forbruket av frisk melk har falt fra vel 90 til 20 prosent.

Figur 2.8.3. Forbruket av melk per innbygger per år. 1953-1955, 1970, 1979, 1989, 1999 og 2008*. Kilo

Kilde: Helsedirektoratet.

Figur 2.8.4. Forbruket av friske poteter, grønnsaker og kjøtt per innbygger per år. 1953-1955, 1970, 1979, 1989, 1999 og 2008*. Kilo

Kilde: Helsedirektoratet.

Boks 2.8.1. Matvareforbruk – selvforsyning

Norskprodusert andel av matvareforbruket (selvforsyningsgrad): Selvforsyningsgraden viser hvor stor del av matvareforbruket på energibasis som kommer fra norsk produksjon. Selvforsyningsgraden er basert på den faktiske fordelingen av forbruket på norske og importerte produkter det enkelte året. Denne fordelingen er påvirket av avlingsmengde, kvalitetskrav, priser, internasjonale handelsavtaler med mer.

Andel av matvareforbruk som er produsert i norsk jordbruk, viser hvor stor del av matvareforbruket som kommer fra norsk jordbruk, og omfatter både husdyr- og planteprodukter. Det er ikke gjort fradrag for importert fôr.

Boks 2.8.2. Forbruket av matvarer per person – datagrunnlag

Det er tre ulike kilder for statistikk over matvareforbruket per person:

- matforsyningsstatistikk
- forbruksundersøkelser over anskaffelse av matvarer i private husholdninger
- kostholdsundersøkelser

Figurer og tabeller i dette kapittelet bygger på matforsyningsstatistikk. Matforsyningsstatistikken er basert på statistikk over produksjon, import, eksport og omsetning av matvarer, og gir tall på engrosnivå over tilgangen på matvarer. Matforbruket regnet per person vil være høyere enn i forbruksundersøkelsene, blant annet på grunn av svinn.

SSBs forbruksundersøkelser omfatter mat som blir kjøpt, er fått som gave, blir tatt fra egen produksjon og lignende. Mat som blir kjøpt og spist utenfor husholdningen, for eksempel på kafé, restaurant, kantine og lignende, inngår ikke.

Tabell 2.8.1. Forbruk av matvarer på engrosnivå. 1979, 1989, 1999, 2004 og 2007-2008. TJ (terajoule) og MJ (megajoule)

	1979	1989	1999	2004	2007	2008*
Forbruk i alt	18 900	18 500	20 400	21 500	22 500	22 900
Matkorn (medregnet ris)	4 630	4 920	5 640	6 060	6 280	6 170
Poteter, friske	750	650	420	370	350	440
Potetmel	100	100	100	150	170	160
Andre potetprodukter	140	240	390	440	460	470
Sukker, honning, sukkerverer	2 950	2 780	3 170	2 970	2 510	2 550
Erter, nøtter, kakao	480	610	650	1 060	1 610	1 920
Grønnsaker	180	210	250	270	290	300
Frukt og bær	610	650	600	700	840	880
Kjøtt ¹	1 720	1 710	2 120	2 340	2 600	2 630
Kjøttbiprodukter ¹	80	70	90	140	140	140
Egg	270	300	290	300	330	340
Fisk ²	320	370	710	760	780	800
Helmelk	1 870	780	420	350	320	290
Lettmelk ³	-	660	640	550	530	530
Skummet melk	160	200	160	200	210	220
Fløte, rømme (som 38 prosent fett)	400	430	450	500	550	510
Konserverte og tørkede melkeprodukter ⁴	120	240	630	790	970	980
Ost	780	890	940	1 090	1 170	1 160
Smør	690	430	460	450	420	440
Margarin	1 950	1 600	1 590	1 300	1 250	1 230
Annen olje og fett ²	750	640	670	690	710	720
Produsert i Norge	9 300	9 200	9 500	11 300	11 700	11 900
Produsert i norsk jordbruk	7 800	8 100	9 000	10 700	11 000	11 200
Forbruk per innbygger per dag (MJ)	12,7	12,0	12,5	12,8	13,1	13,2

¹ Kjøtt er uten hode og labb på gris fra 2002. Hode og labb på gris er lagt til kjøttbiprodukt fra samme år.

² Tallene bygger på usikkert datagrunnlag.

³ Medregnet ekstra lettmelk fra 2000.

⁴ Ny serie fra 1982.

Kilde: Helsedirektoratet.

Tabell 2.8.2. **Norskprodusert andel av matvareforbruket på energibasis. 1979, 1989, 1999, 2004 og 2007-2008*. Prosent**

	1979	1989	1999	2004	2007	2008*
Matkorn (medregnet ris)	13	22	33	49	49	50
Poteter, friske	93	99	70	73	56	60
Potetmel	75	84	55	91	74	91
Andre potetprodukter	67	93	87	85	81	85
Sukker, honning, sukkervarer	2	3	1	1	1	1
Erter, nøtter, kakao	0	0	0	0	0	0
Grønnsaker	72	73	75	73	68	67
Frukt og bær	29	27	6	7	4	5
Kjøtt	92	97	97	95	92	94
Kjøttbiprodukter	86	96	98	96	97	97
Egg	100	100	97	99	95	97
Fisk ¹	94	88	73	86	87	87
Helmelk	100	100	100	100	100	100
Lettmelk	-	100	100	100	100	100
Skummet melk	100	100	100	100	100	100
Fløte, rømme (som 38 prosent fett)	100	100	100	100	100	100
Konserverte og tørkede melkeprodukter	86	100	99	100	99	99
Ost	97	97	95	92	90	89
Smør	92	100	99	98	98	97
Margarin ²	44	40	20	20	20	20
Annen olje og fett ¹	60	20	22	22	22	22
Norskprodusert	49	50	47	53	52	52
Produsert i norsk jordbruk	41	44	46	52	51	51

¹ Tallene bygger på usikkert datagrunnlag.

² Basert på norskproduserte råvarer.

Kilde: Helsedirektoratet.

Tabell 2.8.3. **Forbruk av matvarer på engrosnivå. Kilo per innbygger per år. 1953-1955, 1970, 1979, 1989, 1999, 2005 og 2008***

	1953-1955 ¹	1970	1979	1989	1999	2005	2008*
Korn som mel, ekskl. ris	97,2	69,2	75,1	76,4	82,1	84,3	82,4
Ris, gryn og mel	1,5	1,7	2,5	3,1	4,9	6,1	6,7
Poteter, friske ²	92,5	78,7	62,5	52,0	32,1	22,8	31,1
Potetprodukter ²	..	7,0	11,5	19,2	29,6	31,8	33,7
Potetmel ³	14,6	9,9	8,1	8,8	7,8	9,1	11,6
Sukker, honning o.l.	40,1	42,0	44,6	40,5	43,8	35,5	32,9
Erter, nøtter og kakao ⁴	4,1	6,2	7,1	4,7	6,1	13,3	19,0
Kakao og kakaoprodukter ⁴	..	..	..	3,9	3,1	5,6	6,5
Grønnsaker ⁵	35,4	40,2	46,4	53,2	60,5	63,8	68,4
Frukt og bær ⁶	41,2	66,8	75,6	77,8	68,7	82,4	93,7
Kjøtt ⁷	33,3	40,5	51,1	49,7	59,5	66,2	71,5
Kjøttprodukter	2,4	2,8	3,2	3,1	3,3	5,1	5,1
Egg	7,4	9,5	10,8	11,6	10,8	10,8	11,8
Helmelk	194,5	172,0	160,1	63,6	32,4	24,8	21,2
Lettmelk	-	-	-	79,2	72,6	59,0	56,2
Skummet melk og ekstra lettmelk	10,0	14,2	26,3	32,2	22,2	27,4	29,5
Konserverte melkeprodukter ⁸	3,2	11,6	14,5	18,5	30,0	38,5	43,6
Fløte, inkl. rømme som 38 prosent fett ⁹	5,0	6,7	6,6	6,9	6,7	7,5	7,1
Ost	8,0	9,0	12,0	13,3	14,5	16,7	16,7
Smør	3,8	5,4	5,4	3,3	3,3	3,3	2,9
Margarin	24,2	18,8	15,3	13,0	12,1	9,2	8,7
- herav lettmargin	-	-	0,2	1,9	2,5	2,6	2,6
Annet fett ¹⁰	3,8	4,4	4,9	4,0	4,0	4,0	4,0

¹ Tallene er ikke helt sammenlignbare med tallseriene f.o.m. 1970. For korn er forbruket til mat pga. kraftørrasjonering anslagsvis 10-15 prosent for høyt.

² Revidert serie f.o.m. 1980. Potetprodukter er omregnet til friske poteter f.o.m. 1999.

³ Beregnet som friske poteter.

⁴ Kakao og kakaoprodukter er skilt ut som egen matvaregruppe f.o.m. 1989.

⁵ Revidert serie fra 1980 og 1986. Beregningsgrunnlaget for grønnsaker er endret i 2002, og tallene er justert tilbake t.o.m. 1999.

⁶ Revidert serie fra 1977 og 1986. Beregningsgrunnlaget for frukt og bær er endret i 2002. Anslag for produksjon i villahager og sanking av skogsbær er utelatt. Tallene er justert tilbake t.o.m. 1999.

⁷ Eksklusive kjøttprodukter og grensehandel, inklusive hval og vilt.

⁸ Ny serie f.o.m. 1982.

⁹ T.o.m. 1990 beregnet som 35 prosent fett.

¹⁰ Usikkert datagrunnlag. Beregnet som 100 prosent fett. Anslag for 1989-97.

Kilde: Helsedirektoratet.

Definisjoner og ordforklaringer

Ammeku

Ku som holdes hovedsakelig for produksjon av kalv for kjøttproduksjon.

Avling

Høstet produksjon av jordbruks- og hagebruksvekster. Omfatter produksjon for salg og eget forbruk. Avling oppgis vanligvis som kilo per dekar eller tonn totalavling.

Bruker

Den personen som er hovedansvarlig for drifta av en jordbruksbedrift (innehaveren).

Driftsform

En jordbruksbedrifts driftsform fastsettes ut fra andelen de ulike plante- og husdyrproduksjonene i bedriften utgjør av bedriftens totale produksjon. Felles måleenhet for ulike produksjoner er standard dekningsbidrag.

Dyrka jord

Se jordbruksareal.

Dyrkbar jord

Areal som ved oppdyrking kan settes i slik stand at det vil oppfylle kravene til lettbrukt eller mindre lettbrukt fulldyrka jord, og som oppfyller kravene til klima og jordkvalitet for plantedyrking.

Enkeltperson

Brukerkategorien «enkeltperson» omfatter jordbruksbedrifter der enkeltperson eller ektefeller er ansvarlige for drifta, samt bedrifter drevet av medlemmer av samme familie dersom driftsfellesskapet ikke er registrert som ansvarlig selskap eller aksjeselskap.

Fulldyrka jordbruksareal

Areal som er dyrka til vanlig pløyedybde, og som kan nyttes til åkervekster eller til eng som kan fornyes ved pløying.

Gjødseldyrenhet (GDE)

Enhet for husdyr definert etter mengde fosfor som dyra skiller ut i gjødsel og urin. Omregningsfaktorene for de ulike husdyrslagene er gitt i forskrift om gjødselvarer av organisk opphav.

Hektar

1 hektar = 10 dekar = 10 000 kvadratmeter.

Innmarksbeite

Areal som kan nyttes som beite, men som ikke kan høstes maskinelt. Minst 50 prosent av arealet skal være dekket av grasarter. Arealet skal være avgrenset med permanent gjerde mot utmark, naboeiendom og annet areal, eller ha naturlig grense mot elv, sjø, fjell og lignende. Restarealer av skog, myr, vann og fjell som per enhet er større enn 1,0 dekar, skal trekkes fra.

Jordbruksareal

Jordbruksareal omfatter areal av fulldyrka jord, overflatedyrka jord og innmarksbeite.

Jordbruksareal i drift

Jordbruksareal som er høstet minst en gang i løpet av et år. Også inkludert plantet areal av flerårige vekster som ennå ikke gir avling, og areal av åpen åker der det ikke blir tatt avling i løpet av året, men som er tenkt høstet neste år (ettårig brakk).

Jordbruksareal under omlegging til økologisk drift (karensareal)

Jordbruksareal påbegynt omlagt, men ennå ikke godkjent som økologisk drevet jordbruksareal. I omleggingstiden kalles arealet ofte for karensareal.

Jordbruksareal ute av drift

Jordbruksareal som ikke lenger er i bruk, men som uten nybrottslignende arbeid kan tas i bruk igjen som jordbruksareal.

Areal av åpen åker som brakklegges for ett år (ettårig brakk) inngår ikke.

Jordbruksbedrift

Virksomhet med jordbruksdrift, inkludert hagebruk og husdyrhold. Bedriften omfatter alt som blir drevet som en enhet under en ledelse og med felles bruk av produksjonsmidler. Jordbruksbedriften er uavhengig av kommunegrenser. En jordbruksbedrift skal ha et driftssenter på en landbrukseiendom.

Jordbruksbedrift ble tidligere kalt «driftsenhet i jordbruket» eller bare «driftsenhet». Før «driftsenhet» ble det brukt termen «bruk». Før 1999 omfattet jordbruksbedrift virksomhet som ble drevet som en driftsenhet innenfor én kommune. Ved for eksempel leie av tilleggsjord i en nabokommune ble denne jorda regnet som en egen jordbruksbedrift.

Jordstykke

Sammenhengende jordbruksareal som er avgrenset av vei, bekk, steingjerde, skog med videre.

Nydyrket jordbruksareal

Nydyrking omfatter opparbeiding fra udyrka areal til fulldyrka eller overflatedyrka jordbruksareal. Rydding av innmarksbeite inngår ikke.

Overflatedyrka jordbruksareal

Jordbruksareal som for det meste er ryddet og jevnet i overflaten, slik at maskinell høsting er mulig.

Samdrift i melkeproduksjon

Samarbeid mellom to eller flere melkeproducenter om felles melkeproduksjon på helårsbasis.

Tilleggsnæring i jordbruket

Aktivitet som utnytter jordbruksbedriftens arealer, bygninger, maskiner og/eller landbruksråvarer. Aktiviteten skal gi inntekt og/eller sysselsetting for brukeren og/eller brukerens familiemedlemmer.

Økologisk drevet jordbruksareal

Jordbruksareal som er ferdig omlagt til økologisk drift, og som drives i henhold til kravene i forskrift om produksjon og merking av økologiske landbruksvarer.

Økologisk jordbruk

Plante- eller husdyrproduksjon som tilfredsstiller produksjonskravene i forskrift om produksjon og merking av økologiske landbruksvarer.

Årskyr

Begrep som blir brukt når en oppgir gjennomsnittlig antall kyr i en buskap i et år. Antall årskyr er lik totalt antall fôrdager for kyr i buskapen dividert med 365.

Litteratur

Budsjettnemnda for jordbruket: Totalkalkylen for jordbruket. Jordbrukets totalregnskap 2008 og 2009 og budsjett for 2010. Avgitt juni 2010.

Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning: Mat og industri 2010. Status og utvikling i norsk matindustri

St.meld. nr. 19 (1999-2000): Om norsk landbruk og matproduksjon, Landbruksdepartementet.

Statens landbruksforvaltning: Oppnådde priser i forhold til målpris samt prisutvikling for fjørfekjøtt, matmel og kraftfôr i jordbruksavtaleåret 2007-2008. Rapport nr. 18/2008

Statens landbruksforvaltning: Oppnådde priser i forhold til målpris samt prisutvikling for fjørfekjøtt, matmel og kraftfôr i jordbruksavtaleåret 2008-2009. Rapport nr. 13/2009

Statistisk sentralbyrå: Jordbruk og miljø. Tilstand og utvikling 2009. Rapporter 2009/37

Statistisk sentralbyrå: Bruk av plantevernmidler i jordbruket i 2008. Rapporter 2009/52

Statistisk sentralbyrå: Bruk av plantevernmidler i veksthus i 2008. Rapporter 2010/24

Nyttige nettadresser

Debio: <http://www.debio.no/>

Direktoratet for naturforvaltning:
<http://www.dirnat.no/>

Eurostat: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/>

Landbruks- og matdepartementet: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/lmd>

Mattilsynet: <http://www.mattilsynet.no/>

Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF):
<http://www.nilf.no/>

Norsk institutt for skog og landskap:
<http://www.skogoglandskap.no/>

Reindriftsforvaltningen:
<http://www.reindrift.no/>

Helsedirektoratet:
<http://www.helsedirektoratet.no/>

Statistisk sentralbyrås jordbruksstatistikk:
<http://www.ssb.no/emner/10/04/10/jordbruk/>

Statistisk sentralbyrås nasjonalregnskap:
<http://www.ssb.no/emner/09/01/regnskap/>

Statistisk sentralbyrås utenrikshandel:
http://www.ssb.no/emner/09/ur_ekonomi/

Statens landbruksforvaltning:
<http://www.slf.dep.no/>